NAZIONALE
EMANUELE

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
7
7 G
51
28

Digitized by Google

~~V. 1.~~
G. 1.
~~P. II~~
~~D. XIV~~
C. 28

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Monasterii
S.Michaelis
de Muriano
Venetiar. ad
usum D. Ioh.
Benedicti Mit-
tarelli Abba-
tis Benedicti-
no-Camaldulen̄-

L. FLORI HISTORIARVM

LIBER I.

Prologus.

POPULUS Romanus à rege Romulo in Cæſarem Auguſtum ſeptingentos per annos tantum operum pace belloque geſſit, ut ſi quis magnitudinem imperii çum annis conferat, ætatem ultrà putet. Ita latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, ſed generis humani facta diſcant. Nam tot laboribus periculiſque jactatus eſt, ut ad conſtituendum ejus imperium, contendiſſe virtus & fortuna viderentur; Quare quum precipuè hoc quoque, ſicut cetera, operæ pretium ſit cognoſcere, tamen quia ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerumque diverſitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quod ſolent, qui terrarum ſitus pingunt, in brevi quaſi tabella totam ejus imaginem amplectar; nonnihil, ut ſpero, in admirationem principis populi collaturus, ſi pariter, atque in ſemet univerſam magnitudinem ejus oſtendero. Si quis ergo populum Rom. quaſi hominem conſideret, totamque ejus ætatem percenſeat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quaſi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut poſtea velut conſenuerit, quatuor gradus progreſſuſque ejus inveniet.

Prima ætas ſub regibus fuit, prope C C L. per annos, quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt. Hæc erit ejus infantia. Sequens à Bruto Collatinoque conſulibus, in Appium Claudium, Quinctumque Fulvium conſules, C C L. annos habet, quibus Italiam ſubegit. Hoc fuit tempus viris armiſque exercitatiſſimum: ideo quis adoleſcentiam dixerit. Dehinc ad Cæſarem Auguſtum C C L. anni, quibus totum orbem pacavit. Hic jam ipſa juventa imperii, & quaſi quædam robuſta maturitas. A Cæſare Auguſto in ſæculum noſtrum ſunt non multo minus anni C C. quibus inertia Cæſarum quaſi conſenuit atque decoxit, niſi quod ſub Trajano principe movet lacertos, & præter ſpem omnium, ſenectus imperii quaſi reddita juventute revireſcit.

Digitized by Google

CAP. I.

De Romulo primo Romanorum rege.

PRimus ille & urbis & imperii conditor Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Silvia. Hoc de ſe Veſtæ ſacerdos gravida confeſſa eſt, nec mox fama dubitavit, cùm Amulii imperio abjectus in profluentem cùm Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem repreſſit, & relictis catulis lupa vagitum ſecuta, ubera admovit infantibus, matremque ſe geſſit. Sic repertos apud arborem Fauſtulus regis paſtor tulit in caſam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, Juli opus: nam Lavinium patris Æneæ contempſerat. Ab his Amulius jam bis ſeptima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur prima juventæ face patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: ipſe fluminis amator & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant, uter auſpicaretur, & regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupavit. Prior ille VI. vultures, hic poſtea, ſed XII. vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus ſpei bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguini & prædæ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis ſufficere vallum videbatur: cujus dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu; dubium an juſſu fratris, occiſus eſt. Prima certe victima fuit, munitionemque urbis novæ ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magis quàm urbem fecerat. Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Fuſcique paſtores, quidam & tranſmarini Phryges, qui ſub Ænea: Arcades, qui ſub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum, populumque Romanum ipſe fecit. Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simulatis quippe ludis equeſtribus, virgines quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere: & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi fugatique Vejentes. Cæninenſium captum ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus ſuis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem, nec dolo; ſed puella pretium rei quam gerebant in ſiniſtris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi ut & fidem ſolverent, & ulciſcerentur, clypeis obruêre. Ita admiſſis ad mœnia hoſtibus atrox in ipſo aditu pugna, adeò ut Romulus Jovem oraret, ut fœdam ſuorum fugam ſiſteret: Hic templum eſt, &, Stator Jupiter. Tandem ſævientibus intervenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum, ſecutaque res mira dictu, ut relictis ſedibus ſuis

Digitized by Google

ſuis novam in urbem hoſtes demigrarent, & cum generis ſuis avitas opes pro dote ſociarent. Auctis brevi viribus, hunc rex ſapientiſſimus ſtatum Reip. impoſuit, ut juventus diviſa per tribus, in equis, & in armis ad ſubita bella excubaret: conſilium Reipub. penes ſenes eſſet, qui ex auctoritate patres, ab ætate ſenatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cum concionem haberet ante urbem apud Capræ paludem, è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à ſenatu putant ob aſperius ingenium: ſed oborta tempeſtas, ſoliſque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuêre: cui mox Julius Proculus fidem fecit, viſum & à ſe Romulum affirmans auguſtiore forma quàm fuiſſet: mandare præterea ut ſe pro numine acciperent: Quirinum in cœlo vocari placitum diis: ita gentium imperio Roma potiretur.

CAP. II.

De Numa Pompilio.

SUcceſſit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille ſacra & cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit. Ille Pontifices, Augures, Salios, ceteroſque per ſacerdotia: annum quoque in XII. menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancilia atque Palladium, ſecreta quædam imperii pignora, Janumque geminum, fidem pacis ac belli; in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, ut ad ſimilitudinem cæleſtium ſiderum, cuſtos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quò magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque juſtitiâ gubernaret.

CAP. III.

De Tullo Hoſtilio.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius, cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis Curiatiiſque tergeminis hinc atque inde fratribus, utriuſque populi fata commiſſa ſunt. Anceps & pulchra contentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo: ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam, ſinguloſque prout ſequi poterant adortus exſuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu par-

Digitized by Google

ta victoria eſt, quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem ultus eſt ferro. Citavere leges nefas, ſed abſtulit virtus parricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide manſit Albanus. Nam Fidenati bello miſſi in auxilium ex fœdere, medii inter duos exſpectavere fortunam. Sed rex calidus ubi inclinare ſe ſocios ad hoſtem videt, tollit animos quaſi ipſe mandaſſet: ſpes inde noſtris, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Fufetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit: Albamque ipſam quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, cum prius omnes opes urbis, ipſumque populum Romam tranſtuliſſet, prorſus ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.

CAP. IV.
De Anco Marcio.

ANcus deinde Marcius, nepos ex filia Pompilii, pari ingenio. Hic igitur & mœnia muro amplexus eſt, & interfluentem urbi Tiberim ponte commiſit, Oſtiamque in ipſo maris fluminiſque confinio Coloniam poſuit: jam tum videlicet præſagiens animo futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hoſpitio reciperentur.

CAP. V.
De Tarquinio Priſco.

TArquinius poſtea Priſcus, quamvis tranſmarinæ originis, regnum ultro petens, accipit, ob induſtriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatus majeſtatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quamvis Attius Nevius numerum augeri prohiberet, ſummus augurio: quem rex in experimentum rogavit, fierine poſſet quod ipſe mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atque hoc, inquit, agitabam, an cotem illam ſecare novaculâ poſſem. Augur, Potes ergo, inquit, & ſecuit. Inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. XII. namque Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit: & inde Faſces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde quòd aurato curru quatuor equis triumphatur: Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora & inſignia quibus imperii dignitas eminet.

Digitized by Google

CAP. VI.
De Servio Tullio.

SErvius Tullius deinceps gubernacula urbis invadit; nec obſcuritas inhibuit, quamvis matre ſerva creatum. Nam ob eximam indolem uxor Tarquinii Tanabuil liberaliter educaverat: & clarum fore, viſa circa caput flamma, promiſerat. Ergo inter Tarquinii mortem, adnitente regina, ſubſtitutus in locum regis quaſi ad tempus, regnum dolo partum ſic egit induſtriâ, ut jure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus. Summâque regis ſolertiâ ita eſt ordinata Reſpublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſi maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

CAP. VII.
De Tarquinio Superbo.

POſtremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic regnum avitum quod à Servio tenebatur, rapere maluit quàm expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non meliùs egit, quàm acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia; quæ ut virum regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem vecta carpento conſternatos equos egit. Sed ipſe in ſenatum cædibus, in omnes ſuperbiâ (quæ crudelitate gravior eſt bonis) graſſatus, tùm ſævitiam jam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes converſus eſt: ſic valida oppida in Latio capta ſunt Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueſſa, Pomeria. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam apud hoſtes, hinc fides eſſet: cui Gabiis ut voluerat recepto, atque per nuntios conſulenti quid fieri vellet, eminentia forte papaverum capita virgulâ decuſſit, quum per hoc interficiendos eſſe principes intelligi vellet, quæ ſuperbia ſic reſpondit. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit: quod quum inaugureretur, cedentibus ceteris deis (mira res dictu) reſtitêre Juventas & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: ſiquidem firma omnia, & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput: nec dubitavere cuncti, monſtrum pulcherrimum imperii ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu ſuperbiam regis populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit: quorum

Digitized by Google

cùm alter ornatiſſimæ fœminæ Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiavit: imperium tum Regibus abrogatum.

CAP. VIII.
Anacephalæoſis de ſeptem Regibus.

HÆc eſt prima ætas Pop. Rom. & quaſi infantia, quam habuit ſub regibus ſeptem, quâdam fatorum induſtriâ tam variis ingenio, ut Reip. ratio & utilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa religioſius? talem res popoſcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm neceſſarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem Colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Servio cenſus quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret reſpublica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAP. IX.
De mutatione Reip.

IGitur Bruto Collatinoque ducibus & auctoribus, quibus ultionem ſui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus quodam quaſi inſtinctu deorum concitus, regem repentè deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen & judice, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex ſingulari duplex, ne poteſtas ſolitudine vel mora corrumperetur. Conſuleſque appellavit pro regibus, ut conſulere ſe civibus ſuis debere meminiſſent. Tantumque libertatis novæ gaudium inceſſerat, ut vix mutati ſtatus fidem caperent, alterumque ex conſulibus, tantum ob nomen & genus regium, faſcibus abrogatis urbe dimitterent. Itaque ſubſtitutus Valerius Poplicola, ſummo ſtudio annixus eſt ad augendam liberi populi majeſtatem. Nam & faſces ei pro libera concione ſubmiſit, & jus provocationis adverſus ipſos dedit. Et ne ſpecie arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò favori civium etiam domus ſuæ clade & parricidio velificatus eſt. Quippe cùm ſtudere revocandis in urbem regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & ſecuri percuſſit: ut planè publicus parens in locum liberorum

ado-

adoptaſſe ſibi populum Romanum videretur. Liber jam hinc Popul. Rom. prima adverſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deinde pro ſociis, tum gloria, & imperio, laceſſentibus aſſiduè uſquequaque finitimis, quippe cùm patrii ſoli gleba nulla eſſet, ſed ſtatim hoſtile pomœrium, mediuſque inter Latium & Tuſcos quaſi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis, totam Italiam ſub ſe redigeret.

CAP. X.

Bellum Etruſcum & cum rege Perſena.

PUlſis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena rex Etruſcorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis & fame urgeret, occupatoque Janiculo ipſis urbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: noviſſimè etiam tanta admiratione perculit, ut ſuperior ultrò cum pænè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana pericula atque miracula, Horatius, Mucius, Clœlia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles poſtquam hoſtes undique inſtantes ſolus ſubmovere non poterat, ponte reciſo tranſnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per inſidias in caſtris ejus aggreditur: ſed ubi fruſtratum circa purpuratum ejus ictum tuetur, ardentibus focis injicit manum, terroremque geminat dolo. Ut ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: cùm interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne qui ſexus à laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Una ex obſidibus regi data, elapſa cuſtodiam, Clœlia per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot tantiſque virtutum territus monitis, valere, liberoſque eſſe juſſit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu ſua Brutus occidit, ſuperque ipſo mutuo vulnere exſpiravit, planè quaſi adulterum ad inferos uſque ſequeretur.

CAP. XI.

Bellum Latinum.

LAtini quoque Tarquinios aſſerebant æmulatione & invidiâ, ut populus qui foris dominabatur, ſaltem domi ſerviret. Igitur omne Latium Mamilio Tuſculano duce quaſi in regis ultionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur diu Marte va-

rio, donec Poſtumius ipſe dictator ſignum in hoſtes jaculatus eſt (novum & inſigne commentum) uti peteretur curſu. Coſſus equitum magiſter exuere frenos imperavit, & hoc novum, quo acriùs incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælii, ut interfuiſſe ſpectaculo deos fama tradiderit, deos in candidis equis Caſtorem atque Pollucem nemo dubitarit. Itaque & Imperator veneratus eſt, pactuſque victoriam, templa promiſit, & reddidit plane quaſi commilitonibus deis ſtipendium. Hactenus pro libertate. Mox de finibus cum eiſdem Latinis aſſiduè & ſine intermiſſione pugnatum eſt. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt. Satricum atque Corniculum provinciæ. De Vejis & Bovillis pudet, ſed triumphavimus. Tibur nunc ſuburbanum, & æſtivæ Præneſte deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæſulæ, quod Taphræ nuper. idem nemus Aricinum, quod Hercinius ſaltus, Fregellæ, quod Geſſoriacum, Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque (pro pudor) victos adeò gloriæ fuiſſe, ut captum oppidum C. Marcius Coriolanus quaſi Numantiam aut Africam nomini indueret. Exſtant & parta de Antio ſpolia, quæ C. Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe, ſuffixit; ſi tamen illa claſſis, nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicaciſſimi tamen Latinorum Æqui & Volſci fuere, & quotidiani, ut ſic dixerim, hoſtes. Sed hos præcipuè L. Quinctius domuit, ille dictator ab aratro, qui obſeſſa ac pænè jam capta L. Minucii conſulis caſtra, egregia virtute ſervavit. Medium erat fortè tempus ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo lictor in ipſo opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub jugum miſit. Sic expeditione finita, rediit ad boves rurſus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate, intra xvi. dies cœptum peractumque prorſus eſt bellum: ut feſtinaſſe dictator ad relictum opus videretur.

CAP. XII.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus.

Aſſidui verò & anniverſarii hoſtes ab Etruria fuere Vejentes, adeò ut extraordinariam manum adverſus eos promiſerit, privatumque geſſerit bellum gens una Fabiorum, ſatis ſuperque idonea clade. Cæſi apud Cremeram trecenti & ſex, patricius exercitus: & ſcelerato ſignatur nomine quæ proficiſcentes in prælium porta dimiſit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, poſtquam per alios atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida, vario quidem eventu. Faliſci ſe ſponte dediderunt. Cremati ſuo igne Fidenates.

Rapti

Digitized by Google

Rapti funditus deletique Vejentes. Faliſcis, quum obſiderentur, mira viſa eſt fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagiſtrum urbis proditorem, cum his quos adduxerat pueris, vinctum ſibi ultro remiſiſſet. Eam namque Furius Camillus, vir ſanctus & ſapiens, ſciebat veram eſſe victoriam, quæ ſalva fide, & integra dignitate pararetur. Fidenæ quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum faſcibus armatæ, & diſcoloribus ſerpentum in modum vittis, ferali more proceſſerant: ſed habitus ille feralis, everſionis omen fuit. Vejentium quanta res fuerit, indicat decennis obſidio. Tunc primùm hyematum ſub pellibus, taxata ſtipendio hyberna, adactus miles ſua ſponte jurejurando, niſi capta urbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non ſcalis, nec irruptione, ſed cuniculo & ſubterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, ut ejus decimæ Apollini Pythio mitterentur, univerſuſque populus Rom. ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuêre, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quòdve veſtigium? Laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.

CAP. XIII.

Bellum Gallicum.

HInc ſive invidia deûm, ſive fato, rapidiſſimus procurrentis imperii curſus, parumper Gallorum Senonum incurſione ſupprimitur. Quod tempus populo Romano neſcio utrum clade funeſtius fuerit, an virtutis experimentis ſpecioſius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitus, ſcire volentibus immortalibus diis, an Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole perinde ac armis ingentibus, adeò omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium ſtragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, cùm cingerentur omnia Oceano, ingenti agmine profecti, cùm jam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes & Padum ſedibus: ne his quidem contenti, per mediam Italiam vagabantur. Tum Cluſium oppidum obſidebant. Pro ſociis ac fœderatis populus Romanus intervenit. Miſſi ex more legati. Sed quod jus apud barbaros? Ferociùs agunt. Movent exinde certamen. Converſis igitur à Cluſio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius conſul occurrit. Non Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma mandavit. Fuſo exercitu, jam mœnibus urbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana

Digitized by Google

mana virtus. Quamprimùm majores natu ampliſſimis uſi honoribus in forum coëunt: ibi devovente Pontifice, diis ſe Manibus conſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut in trabeïs erant, & ampliſſimo cultu, in currulibus ſellis ſeſe poſuerunt, ut, cum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices & Flamines, quidquid religioſiſſimi in templis erat, partim in doliis defoſsâ terrâ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tum excepiſſe fugientes unus è plebe fertur L. Albinius, qui depoſitis uxore & filiis, virgines in plauſtrum recepit. Adeò tum quoque in ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum quaſi præſentem Jovem, ut quemadmodùm ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent, ita ille virtutem eorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque urbem primò trepidi, ne qui ſubeſſet dolus: mox ubi ſolitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt. Patentes paſſim domos adeunt: ubi ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos Genioſque venerati, mox eoſdem, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis injiciunt, & totam urbem igne, ferro, manibus, ſolo exæquant. Septem menſibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modò ſed noctibus omnia experti; quos tandem Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus, à ſumma rupe dejecit: & ut ſpem hoſtibus demeret, quanquam in ſumma fame, tamen ad ſpem fiduciæ panes ab arce jaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolenne ſacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio rediit, propitioſque deos renuntiavit. Noviſſimè cùm jam obſidio ſuo barbaros fatigaſſet, millè pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, cùm ad iniqua pondera addito adhuc gladio, ſuperbè, væ victis, increparent, ſubitò aggreſſus à tergo Camillus adeò cecidit, ut omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias diis immortalibus ipſo tantæ cladis nomine libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli, abſcondit. Incendium illud quid egit aliud, niſi ut deſtinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, ſed expiata potiùs & illuſtrata videatur? Igitur poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Camillo urbem, acriùs etiam vehementiuſque in finitimos reſurre-

Digitized by Google

ſurrexit. Ac primùm omnium illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, cùm per Italiam naufragia ſua latiùs traheret, ſic perſecutus eſt duce Camillo, ut hodie nulla Senonum veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, cùm ſingulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit: inde Torquati. Iterum in Pontino agro, cum ſimili pugna M. Valerius, inſequente Gallo, ſacra alite adjutus retulit ſpolia; & inde Corvini. Nec non tamen poſt aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit, ne quis exſtaret in ea gente, qui incenſam à ſe Romam urbem gloriaretur.

CAP. XIV.

Bellum Latinum.

Converſus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure conſulibus, ſemper quidem æmulatione imperii & magiſtratuum infeſtos, tum verò contemptu urbis incenſæ, cùm jus civitatis, partem imperii ac magiſtratuum poſcerent pari imperio; atque jam ampliùs quàm congredi auderent: quo tempore quis ceſſiſſe hoſtem mirabitur? cùm alter conſulum filium ſuum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem, occiderit, quaſi plus in imperio eſſet, quàm in victoria: Alter quaſi monitu deorum capite velato primam ante aciem diis Manibus ſe devoverit, ut in confertiſſima ſe hoſtium tela jaculatus, novum ad victoriam iter ſanguinis ſui ſemita aperiret.

CAP. XV.

Bellum Sabinum.

A Latinis aggreſſus eſt gentem Sabinorum, qui immemores factæ ſub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli ſe Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato conſule, omnem eum tractum quà Nar ambit, fonteſque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroque vaſtavit: quâ victoriâ tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut in utro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare qui vicerat.

CAP. XVI.

Bellum Samniticum.

Precibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quod eſt ſpecioſius, pro ſociis Samnitas invadit. Erat fœdus cum utriſque percuſſum. Sed hoc Campani ſanctius & prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam

quam ſibi geſſit. Omnium non modò Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo; ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ, Lucrinus & Avernus: quædam maris oſtia. Hîc amicti viribus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeji, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac urbe, iis regionibus populus Romanus Samnitas invaſit, gentem, ſi opulentiam quæras, aureis & argenteis armis, diſcolori veſte uſque ad ambitum armatam. Si inſidiarum fallaciam, ſaltibus ferè & montium fraude graſſantem. Si rabiem ac furorem, ſacratis legibus, humaniſque hoſtiis in exitium urbis agitatam. Si pertinaciam, ſexies rupto fœdere, cladibuſque ipſis animoſiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumque liberos, ita ſubegit ac domuit, ita ruinas ipſas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipſo Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illuſtris ex hac gente clades apud Caudinas furcas Veturio Poſtumioque conſulibus accepta eſt. Clauſo enim per inſidias intra eum ſaltum exercitu, unde non poſſet evadere, ſtupens occaſione tanta dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit: & ille, mitteret omnes, vel occideret, ſapienter ut ſenior ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub jugum maluit, ut nec amici forent beneficio, & poſt flagitium hoſtes magis. Itaque & conſules magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) ſubjectis enſibus per ipſam viam ante pugnam furit, & in congreſſu arſiſſe omnium oculos, hoſtis auctor fuit: nec priùs finis cædibus datus, quàm jugum & hoſtibus & duci capto repoſuerunt.

CAP. XVII.

Bellum Etruſcum, & Samniticum.

HActenus Populus Romanus bellum cum ſingulis gentium: mox acervatim, tamen ſic quoque par omnibus. Etruſcorum XII. populi in id tempus incitati, antiquiſſimus Italiæ populus Samnitium, reliqui in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot ſimul, tantorumque populorum. A latere Etruriâ infeſtâ, quatuor agminum ſigna volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio,

dio, ante invius planè quaſi Caledonius, vel Hercinius, adeò tunc terrori erat, ut Senatus conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorio habitu ſpeculatus omnia refert. Tum ſic Fabius Maximus periculoſiſſimum bellum, periculo explicavit. Nam ſubitò inconditos atque palantes aggreſſus eſt, captiſque ſuperioribus jugis, in ſubjectos ſuo more detonuit. Ea namque ſpecies fuit illius belli, quaſi in Terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur: nec incruenta tamen illa victoria: nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulum Decius more patrio devotum diis manibus obtulit caput, ſolemnemque familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP. XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho rege.

SEquitur bellum Tarentium, unum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum iſtis omnibus Pyrrhum clariſſimum Græciæ regem, unâ veluti ruinâ pariter involvit, ut eodem tempore & Italiam conſummaret, & transmarinos triumphos auſpicaretur. Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam & Apuliæ totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine & muris, portuque nobili, tum mirabili ſitu: quippe in ipſis Adriatici maris faucibus poſita, in oras noſtras, Iſtriam, Illyricum, Epirum, Achajam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum urbis theatrum, quod quidem cauſa miſeræ civitati fuit omnium ſuarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum remigantes littori Romanas claſſes inde vident: atque hoſtem rati, emicant, ſine diſcrimine inſultant: qui autem, aut unde Romani, nec ſatis norant. Aderat ſine mora querelam ferens legatio: hanc quoque fœdiùs per obſcenam turpemque dictu contumeliam violant. Ex hinc bellum, ſed apparatus horribilis, cùm tot ſimul populi pro Tarentinis conſurgerent: omnibuſque vehementior Pyrrhus, qui ſemigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus, civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Theſſaliæ, Macedoniæ, incognitiſque in id tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Sirim, Lævino conſule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius, invectus in regem, turbaverit, coëgeritque projectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti converſi in ſpectaculum belli

belli procurriſſent: quorum tùm magnitudine, tum deformitate & novo colore ſimul ac ſtridore conſternati equi, cùm incognitas ſibi belluas ampliùs quàm erant ſuſpicarentur, fugam ſtragemque latè dederunt. In Apulia dende apud Aſculum meliùs dimicatum eſt, Fabricio Æmilioque Coſſ. Jam quippe belluarum terror exoleverat, & C. Minucius quartæ legionis haſtatus, unius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque & in ipſas pila congeſta ſunt: & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuerunt: nec alius cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, poſtremuſque fugientium ipſe rex à ſatellitibus humero ſaucius in armis referretur. In Lucania ſuprema pugna ſub Aurufinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem qui ſuperiùs. Et tunc toti victoriæ exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui cum per ſtragem ſuorum percurrens ſtridore quereretur, mater agnovit, & quaſi vindicatura exſilivit: tum omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit. ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradidere. Nec verò tantùm armis, & in campis, ſed conſiliis quoque & domi intra urbem cum rege Pyrrhò dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana, ſtatim deſperavit armis, ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremavit, captivoſque indulgenter habuit, & ſine pretio reſtituit. Miſſiſque deinde legatis in urbem, omni modo adnixus eſt ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum ſe probavit: nec alia magis quam Tarentina victoria oſtendit populi Romani fortitudinem, ſenatus ſapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accepimus? omnium vulnera in pectore, quidam hoſtibus ſuis immortui, omnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus miratus eſt, ut diceret: O quàm facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis! Quæ autem eorum qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? tum Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis ſidere procreatum, cui quaſi ab angue Lernæo tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcantur. Qui autem ille ſenatus fuit; cùm perorante Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab urbe legati, interroganti regi ſuo quid de hoſtium ſede ſentirent, urbem templum ſibi viſum, ſenatum regum eſſe conſeſſum confiterentur. Qua-
les

les porrò ipſi duces vel in caſtris? cum medicum venale regis Pyrrhi caput afferentem Curius remiſit, Fabricius oblatam ſibi à rege imperii partem repudiavit. Vel in pace? cùm Curius fictilia ſua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti facti circa Rufinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria gravitate damnaret. Quis ergo miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem Popul. Romanum fuiſſe? unoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortiſſimas gentes, opulentiſſimas urbes, uberrimaſque regiones in deditionem redegiſſe? Aut quid adeò fidem ſuperet, quàm ſi principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellaſque populatus, propè captam urbem à Prænestina arce proſpexit, & à vigeſimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pulvere implevit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam trans mare, ac terras fugato, pax, & quies, & tanta adeò de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, ut victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim ullus pulchrior in urbem, aut ſpecioſior triumphus intravit, cùm ante hunc diem nihil niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, facta Samnitium arma vidiſſet. Tum ſi captivos aſpiceres: Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas: aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentiùs Popul. Romanus aſpexit, quàm illas quas timuerat cum turribus ſuis belluas, quæ non ſine ſenſu captivitatis ſummiſſis cervicibus victores equos ſequebantur.

CAP. XIX.

Bellum Picenum.

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent? niſi quòd ultro perſequi ſocios hoſtium placuit. Domiti hinc Picentes, & caput gentis Aſculum, P. Sempronio duce, qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promiſſâ æde placavit.

CAP. XX.

Bellum Salentinum.

SAlentini Picentibus additi, caputque regionis Brunduſium inclyto portu, M. Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ prætium, templum ſibi paſtoria Pales ultro popoſcit.

CAP. XXI.

Bellum Fulſinienſe.

POſtremi Italicorum in fide manſere Vulſinii opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opem adverſus

ſervos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam, in ipſos erexerant, tranſlatâque in ſe Repub. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt.

CAP. XXII.
De ſeditionibus.

HÆc eſt ſecunda ætas Populi Romani, & quaſi adoleſcentia, quâ maximè viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt quòd exercitus Poſtumium Imperatorem, inficiantem quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione lapidavit: Quòd ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, cùm poſſet: Quòd duce Volerone, detrectantibus pleriſque militiam, fracti conſulis faſces. Inde, quòd clariſſimos principes, quòd adverſarentur voluntati ſuæ, exſulatione multavit: ut Coriolanum colere agros jubentem. Nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicaſſet, niſi quòd jam inferentem ſigna filium mater Veturia lacrymis ſuis exarmavit. Ut ipſum Camillum, quod iniquè inter plebem & exercitum diviſiſſe Vejentem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta urbe conſuluit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum ſenatu quoque de æquo bonoque certatum eſt: adeò ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minarentur.

CAP. XXIII.
Prima Urbis diſcordia.

PRima diſcordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque ſerviliter ſævientibus, in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit, ægreque, nec niſi Tribunos plebis impetraſſet, Menenii Agrippæ facundi & ſapientis viri auctoritate revocata eſt. Exſtat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, quâ diſſenſiſſe inter ſe quondam humanos artus dicitur, quòd omnibus opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret: deinde moribundos à ſejunctione rediſſe in gratiam, quando ſenſiſſet quod ejus opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

CAP. XXIV.
Secunda Urbis diſcordia.

SEcundam in urbe media decemviratus libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conſcripſerant: ordinataque erat in duodecim tabulis tota juſtitia: cùm tamen traditos

Digitized by Google

ditos faſes regio quodam furore retinebant. Ante ceteros Appius Claudius eò inſolentiæ elatus eſt, ut ingenuam virginem ſtupro deſtinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipſe compoſuerat. Itaque cùm oppreſſam judicio filiam, trahi in ſervitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu ſua interfecit, admotiſque ſignis commilitonum, totam eam dominationem obſeſſam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

CAP. XXV.

Tertia Urbis diſcordia.

TErtiam ſeditionem excitavit matrimoniorum dignitas, ut plebeji cum patriciis jungerentur, qui tumultus in monte Janiculo, duce Canulejo Tribuno plebis, exarſit.

CAP. XXVI.

Quarta Urbis diſcordia.

QUartam honorum cupido, ut plebeji quoque magiſtratus crearentur. Fabius Ambuſtus duarum pater, alteram Sulpicio patricii ſanguinis dederat, alteram plebejo Stoloni. Qui, quod uxor ejus ad lictoriæ virgæ ſonum ignotum penatibus ſuis expaverat, & à ſorore ſatis inſolenter irriſa eſſet, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum & magiſtratuum conſortium quamvis invito ſenatui extorſit. Verùm in his ipſis ſeditionibus principem populum non immeritò ſuſpexeris: ſiquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum decora & inſignia vindicavit. Interque omnia hæc nullius acrior cuſtos, quàm libertatis fuit: nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, cùm ut in magno, & in dies majore populo, interim pernicioſi cives exſiſterent, Sp. Caſſium Agraria lege, Mælium largitione ſuſpectum regiæ dominationis, præſenti morte multavit. Ac de Spurio quidem ſupplicium pater ipſius ſumſit: hunc Quinctii Dictatoris imperio in medio foro Magiſter equitum Servilius Ahala confodit. Manlium verò Capitolii vindicem, quia pleroſque debitorum liberaverat, altius ſe & incivilius efferentem, ab illa quam defenderat arce dejecit. Talis domi ac foris, talis pace belloque populus Romanus, fretum illud adoleſcentiæ, id eſt, ſecundam imperii ætatem habuit, in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis ſubegit.

L. FLORI HISTORIARVM LIBER II.

CAP. I.

DOMITA ſubactâque Italiâ, populus Romanus propè quingenteſimum annum agens, cùm bona fide adoleviſſet, ſi quod eſt robur, ſi qua juventus, tum ille verè robuſtus & juvenis, & par orbi terrarum eſſe cœpit. Itaque (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus eſt (adeò difficile fuerat dare Italiæ caput) his C C. annis qui ſequuntur, Africam, Europam, Aſiam, totum denique orbem terrarum bellis, victoriiſque peragravit.

CAP. II.

Primum bellum Punicum.

IGitur victor Italiæ populus cùm à terra fretum uſque veniſſet, more ignis, qui obvias populatus incendio ſilvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper ſubſtitit. Mox cùm videret opulentiſſimam in proximo prædam quodammodo Italiæ ſuæ abſciſſam, & quaſi revulſam; adeò cupiditate exarſit, ut quatenus nec mari jungi nec pontibus poſſet, armis, belloque jungenda, & ad continentem ſuam revocanda bello videretur. Sed ecce, ultrò ipſis viam pandentibus fatis, nec occaſio defuit, cùm de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ civitas Meſſana quereretur. Affectabat enim ut Romanus, ita Pœnus Siciliam: & eodem tempore paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur ſpecie quidem ſocios juvandi, re autem ſolicitante præda (quamquam territaret novitas rei, tanta tamen in virtute fiducia eſt) ille rudis, ille paſtorius populus, veréque terreſtris, oſtendit nihil intereſſe virtutis, equis an navibus, terrâ an mari dimicaretur. Appio Claudio conſule primùm fretum ingreſſus eſt, fabuloſis infame monſtris, æſtuque violentum: ſed adeò non eſt exterritus, quin ipſam illam ruentis æſtus violentiam pro munere amplecteretur: ſtatimque ac ſine mora Hieronem Syracuſanum regem tanta celeritate vicit, ut ipſe ille ſe priùs victum, quàm hoſtem videret, fateretur. Duilio Cornelioque conſulibus, etjam mari congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatæ, victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem quàm cæſa ſilva fuerat, CLX. navium claſſis in ancoris ſtetit: ut non arte factæ, ſed quo-

quodam munere deorum converſæ in naves atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò fama mirabilis, cum illas celeres volucreſque hoſtium naves, hæ graves tardæque comprehenderent. Longè illis plus nauticæ artis, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoſte deriſæ: coactique hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo ad Liparas, merſa & fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? cùm Duilius imperator non contentus unius dei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere ſibi tibias juſſit, quaſi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit. Alter conſulum interceptus Cn. Cornelius Aſina, qui ſimulato colloquio evocatus atque oppreſſus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præſidia Pœnorum Agrigento, Drepano, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum eſt ſemel circa Camarinenſium ſaltum, ſed eximia virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evaſimus, qui lecta CCC. manu infeſtum & inſeſſum ab hoſtibus tumulum occupavit, adeoque moratus hoſtes, dum exercitus omnis evaderet: ac ſic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit. Hoc illuſtrior noſter, quòd expeditioni tantæ ſuperfuit & ſupervixit, licet nihil ſcripſerit ſanguine. L. Cornelio Scipione, cùm jam Sicilia ſuburbana eſſet populi Romani provincia, ſerpente latiùs bello, in Sardiniam, annexamque ei Corſicam tranſiit, ubi & ſic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terra marique Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Atilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta Imperator, metu mortis navigandi fecit audaciam: mox ventis remiſque properatum eſt: tantuſque terror hoſtici adventus Pœnis fuit, ut apertis pænè portis Carthago caperetur. Belli prima præmium fuit civitas Clypea. Prima enim à Punico littore quaſi arx & ſpecula procurrit: & hæc & CCC. amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modò, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt, cùm quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud Bagradam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus, cùm terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, cumque magnam vim juventutis, duceſque ipſos aut cæcidiſſet, aut haberet in vinculis, claſſemque ingenti præda onuſtam, & triumpho gravem in urbem præmiſiſſet, etiam ipſam caput belli Carthaginem urgebat obſidio-

Digitized by Google

dione, ipſiſque portis inhærebat. Hic paulum circumacta fortuna eſt, tantum, ut plura eſſent Romanæ urbis inſignia, cujus ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam converſis ad externa auxilia hoſtibus, cùm Xantippum illis ducem Lacedæmon miſiſſet, à viro militiæ periciſſimo vincimur, cum fœda clade, Romaniſque uſu incognita, vivus in manus hoſtium venit fortiſſimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus eſt, nec legatione ſuſcepta. Quippe diverſa quàm hoſtes mandaverant, cenſuit, ne pax fieret, nec commutatio captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hoſtes ſuo reditu: nec ultimo ſive carceris, ſeu crucis ſupplicio deformata majeſtas: imo his omnibus admirabilior. Quid aliud quàm victus de victoribus, quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infeſtiorque pro ultione Reguli, quàm pro victoria fuit. Metello igitur conſule ſpirantibus altius Pœnis, & reverſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes cecidit, ut ne ampliùs ea in inſula concitaretur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas: ſic quoque magna præda, ſi gregem illum non bello, ſed venatione cepiſſet. P. Claudio conſule, non ab hoſtibus, ſed à diis ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contemſerat, ibi ſtatim claſſe demerſa, ubi ille præcipitari pullos juſſerat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fabio Buteone conſule, claſſem hoſtium in Africo mari apud Ægimurum jam in Italiam ultro navigantem cecidit: quantus ô tum triumphus tempeſtate intercidit, cùm opulenta præda claſſis adverſis acta ventis, naufragio ſuo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, inſularum littora implevit! Magna clades, ſed non ſine aliqua principis populi dignitate, interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum periiſſe naufragio. Et tamen cùm Punicæ prædæ omnibus promontoriis, inſuliſque alliſæ fluitarent; populus Rom. triumphavit. Lutatio Catulo conſule, tandem bello finis impoſitus apud inſulas quibus nomen Ægates: nec major illa in mari pugna, quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago, quod ipſum exitio fuit: Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam genere caſtrenſis, ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis quaſi habenis agebatur, & in hos vel in illos ictus mobilia roſtra, ſpeciem viventium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excidendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Supervacuum viſum eſt in arcem muroſque ſævire, cum jam in mari eſſet deleta Carthago.

CAP.

Digitized by Google

CAP. III.

Bellum Liguſtinum.

PEracto Punico bello ſecuta eſt brevis ſanè & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc primùm poſt Numam clauſa fuit porta Jani, ſed ſtatim ac ſine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Inſubres Galli, nec non & Illyrici laceſſebant. ſic de ſub-Alpibus, id eſt, de ſub-ipſis Italiæ faucibus, gentes deo quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem ac ſitum arma ſentirent: denique ita quotidiani & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant, nec aliter utraque gente quàm quaſi cote quadam populus Romanus ferrum ſuæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes, inter Varum & Macram flumen, implicitos dumis ſilveſtribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tutum locis & fuga, durum atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia quàm bella faciebat. Itaque cum diu multumque eluderent, ſaltu, viis, latebris, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus ſepſit, Bæbius in plana deduxit. Poſtumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

CAP. IV.

Bellum Gallicum.

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plus quàm humana erant. Sed experimento deprehenſum eſt: quòd ſicut primus impetus eis major quàm virorum eſt, ita ſequens minor quàm feminarum. Alpina corpora humenti cælo educata, habent quiddam ſimile cum nivibus ſuis, quæ mox ut caluere pugnâ, ſtatim in ſudorem eunt, & levi momotu, quaſi ſole laxantur. Hi ſæpe & alias, & Britomaro duce non prius ſoluturos ſe baltheo, quàm Capitolium aſcendiſſent, juraverant. Factum eſt. Victos enim Æmilius in Capitolio diſcinxit. Mox Aſtrionico duce vovêre de noſtrorum militum præda Marti ſuo torquem. Intercepit Jupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophæum Jovi Flaminius erexit. Virdumaro rege Romana arma Vulcano promiſerant: aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim rege Marcellus tertia poſt Romulum patrem Feretrio Jovi opima ſuſpendit.

CAP. V.

Bellum Illyricum.

ILlyrici ſeu Liburni ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam Titiumque flumen, longiſſime per ſo-

totum Adriatici maris littus effuſi. Hi regnante Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippe noſtros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, ſed ut victimas, ſecuri percutiunt; præfectos navium igne comburunt, idque, quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cn. Fulvio Centumalo duce latè domantur. Strictæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litavere.

CAP. VI.

Bellum Punicum ſecundum.

Poſt primum Punicum bellum vix quadriennis requies. Ecce alterum bellum minus quidem ſpatio (nec enim amplius quam octo & decem annos habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius, ut, ſi quis conferat damna utriuſque populi; ſimilior victo ſit populus qui vicerat. Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis inſulis, dare tributa, quæ jubere conſueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec remorabatur. Igitur in cauſſam belli Saguntus delata eſt, vetus Hiſpaniæ civitas & opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, ſed triſte monumentum; quam in libertate communi fœdere exceptam, Annibal cauſſas novorum motuum quærens; & ſuis, & ipſorum manibus evertit, ut Italiam ſibi rupto fœdere aperiret; Summa fœderum Romanis religio eſt. Itaque ad auditum ſociæ civitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum deſuper ſe ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro & igne corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poſcitur. Tergiverſantibus Pœnis, dux legationis Romanorum, Quæ, inquit, mora eſt? Fabius: In hoc ego ſinu bellum affero, & pacem: utrum eligitis, utrum placet, ſumite. Cumque ſucclamatum eſſet, utrum vellet, daret, Bellum igitur, inquit, accipite; & excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore, quaſi planè ſinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendioque mandaſſent, ita manibus eorum, vaſtatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum qui id geſsêre bellum, exitio parentatum eſt. Igitur ubi ſemel ſe in Hiſpania movit illa gravis & luctuoſa Punici belli vis atque tempeſtas, deſtinatumque Romanis jam diu fulmen Saguntino igne conflavit, ſtatim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam

Digitized by Google

ab illis fabuloſæ altitudinis nivibus, velut cœlo miſſa deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fuſus exercitus: ſaucius & ipſe veniſſet in hoſtium manus Imperator, niſi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Et hic erat Scipio, qui in exitium Africæ creſcit, cognomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hic ſecunda belli Punici procella deſæviit Sempronio conſule. Tunc callidiſſimi hoſtes frigidum & nivalem nacti diem cùm ſe ignibus prius oleoque foviſſent, horribile dictu, homines à meridie & ſole venientes, noſtra nos hyeme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis. Quippe nebula lacus, paluſtribuſque virgultis tectus eques, terga ſubitò pugnantium evaſit. Nec de diis poſſumus queri. Imminentem temerario duci cladem prædixerant inſiſtentia ſignis examina, & aquilæ prodire nolentes, & commiſſam aciem ſecutus ingens terræ tremor: niſi illum horrorem ſoli, equitum virorumque diſcurſus, & moto vehementius arma fecerunt. Quartum, id eſt, pænè ultimum vulnus imperii, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & XL. millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum, dies; tota denique rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, inſuper callidiſſimus Imperator, patentibus in campis obſervato loci ingenio, quod & ſol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab oriente ſemper quaſi ad conſtitutum flaret, ita inſtruxit aciem, ut Romanis adverſus hæc omnia obverſis, ſecundum cælum tenens, vento, pulvere, ſole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Annibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occiſus eſt, dubium uter majore animo. Paullum puduit, Varro non deſperavit. Documenta cladis cruentus aliquamdiu Aufidus. Pons de cadaveribus juſſu ducis factus in torrente Gello. Modii duo annulorum Carthaginem miſſi, dignitaſque equeſtris taxata menſura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, ſi (quod Pœnum illum dixiſſe Maharbalem Bomilcaris ferunt) Annibal quemadmodum ſciret vincere, ſic uti victoriâ ſciſſet. Tum quidem illum (ut dici vulgo ſolet) aut fatum urbis imperaturæ, aut ipſius mens mala; & averſi à Carthagine dii, in diverſum abſtulerunt: cùm victoriâ poſſet uti, frui maluit, relictâque Româ, Campaniam Tarentumque peragrare; ubi mox & ipſe & exercitus ar-

Digitized by Google

dor elanguit, adeò ut verum dictum ſit, Capuam Annibali Cannas fuiſſe. Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) ſolæ, & repentes fontibus Bajæ, ſubegerunt. Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta ſunt templis. Deerat juventus, in ſacramentum militiæ liberata ſervitia. Egebant ærario, opes ſuas libens ſenatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, cingulis, atque annulis erat, quidquam ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum, imitatæque equitem tribus: denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarum manus; Lævino Marcelloque conſulibus, cùm privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus? quæ centuriarum ſapientia? cùm juniores à ſenioribus conſilium de creandis conſulibus petivere? Quippe adverſus hoſtem toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm, ſed ſuis etjam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis, &, ut ſic dixerim, reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit, qui novam de Annibale victoriam commentus eſt, non velle pugnare. Hinc illi cognomen novum, & Reip. ſalutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, ut imperii ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos Gauranoſque ſaltus ſic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello duce etiam congredi auſus eſt: comminus venit, & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ urbis excuſſit. Auſus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) manu ſervili pugnaret. Nam hucuſque tot mala compulerant; ſed libertate donati, fecerant de ſervitute Romanos. O horribilem in tot adverſis fiduciam, ô ſingularem animum ac ſpiritum populi Romani! tam arctis affictiſque rebus cùm de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diverſa reſpicere: cumque hoſtes in jugulo per Campaniam, Apuliamque volitarent, mediamque jam de Italia Africam facerent, eodem tempore & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diverſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim inſula in una urbe ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus invictum caput Syracuſæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando ceſſerunt. Longè illi triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſæ, quid hactenus profuere, niſi ut pulchritudini victæ urbis parceretur? Sardiniam Gracchus arripuit: nihil illi gentium feritas, Inſanorumque (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sævitum in urbes, urbemque urbium Caralim, ut gens contumax, viliſque mortis, ſaltem deſiderio patrii ſoli domaretur

tur

tur. In Hiſpaniam miſſi Cnæus & Publius Scipiones, ſpem totam Pœnis eripuerant, ſed inſidiis Punicæ fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt, magnis quidem illi præliis cum Punicas opes cecidiſſent: ſed Punicæ inſidiæ alterum ferro caſtra metantem, alterum cùm evaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in ultionem patris ac patrui miſſus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africa cognomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armiſque nobilem Hiſpaniam, illam ſeminariam hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit, neſcias citius, an facilius: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facile, vel una civitas probat. eodem quippe quo obſeſſa eſt die, capta eſt, omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facilè capta eſt Hiſpanica Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam provinciam maximè profeciſſe ſingularem ducis ſanctitatem: quippe qui captivos pueros puellaſque præcipuæ pulchritudinis barbaris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibaſſe ſaltem vel oculis videretur. Hæc inter diverſa terrarum, populus Romanus: nec ideo tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummovere poterat Annibalem. plerique ad hoſtem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum pleriſque oppidis & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat. Jam Capua, ſedes & domus & patria altera Annibalis, tenebatur, cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus in Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio, dignum omnium favore, & adminiſtratione hominum ac deorum! Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non ſtitit, & de ſua urbe ſolicitus, Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio conſule relicta, parte Flaccum in urbem ſecuta, abſens ſimul præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur? Moventi caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos deos, deos inquam (nec fateri pudebit) reſtitiſſe. Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt. tanta ventorum violentia coorta, ut divinitus hoſtem ſummoveri, non à cælo, ſed ab urbis ipſius mœnibus & Capitolio videretur. Itaque fugit & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, cùm urbem tantùm non adortam reliquiſſet. Parva res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax, quòd ipſis illis quibus obſidebatur diebus ager quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit, haſtæque ſubjectus invenit emtorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari, ſubjecitque argentarias urbis tabernas, nec ſector inventus eſt: ut ſcias etiam præſagia ſatis fuiſſe. Nihil actum

erat

erat tanta virtute, tanto favore deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal frater Annibalis cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, ſi vir ille ſe cum fratre junxiſſet: ſed hunc quoque caſtra metantem Claudius Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo ſummovebat Annibalem, Livius in diverſiſſimam partem, id eſt, in ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna converterat, tanto, id eſt, omni quà longiſſima Italia, ſolo interjacente. Quo conſilio, qua celeritate conſules caſtra conjunxerint, inopinanterque hoſtem collatis ſignis compreſſerint, neque id fieri Annibal ſenſerit, difficile dictu eſt: certè Annibal re cognita, cùm projectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet, Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Jam certum erat Annibalem etiam ipſius confeſſione poſſe vinci. Sed tot rerum proſperarum fiduciâ plenus popul. Roman. magni æſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipſam Africam tota mole converſus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dii boni) Aſdrubalis copias, quos Syphacis exercitus fudit? Quæ, quantaque utriuſque caſtra facibus illatis una nocte delevit? Denique jam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat, ſic factum eſt, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major ſub imperio Romano dies, quàm ille, cùm duo omnium & antea & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: ubi de pace non convênit ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, nec melius inſtrui acem, nec acriùs potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſecutus Africam terrarum orbis.

CAP. VII.

Bellum Macedonicum primum ſive Philippicum.

POſt Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, ceteraque omnia quodam quaſi æſtu & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine amplius quàm exſpectatione gentis fuit. Cauſſa

cœpit

Digitized by Google

cœpit à fœdere Philippi, quo rex jam pridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociaverat: poſtea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, cum ille ultra jus victoriæ, in templa, aras & ſepulchra ipſa ſæviret. Placuit ſenatui opem tantis ferre ſupplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præſidia ſibi ab hac urbe petebant. Primo igitur Lævino conſule populus Romanus Jonium mare ingreſſus, tota Græciæ littora veluti triumphante claſſe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Hiſpaniæ, Sardiniæ, Africæ præferabat. Et manifeſtam victoriam, nata in prætoria puppe laurus pollicebatur. Aderat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamorum. Aderant Rhodii nauticus populus, quibus à mari, conſul à terris omnia equis viriſque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus caſtris, cùm tamen nihil terribiliùs Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu, quæ non ſpiculis, neque ſagittis, nec ullo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminino duce invios antea Chaonum montes, Pindumque amnem per abrupta vadentem, & ipſa Macedoniæ clauſtra penetravimus. Introiſſe, victoriæ fuit. Nam poſtea nunquam auſus congredi rex, ad tumulos quos Cynoſcephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem juſto prælio opprimitur: & illi quidem conſul pacem dedit, regnumque conceſſit. Mox ne quid eſſet hoſtile, Thebas, & Eubœan, & graſſantem ſub Nabide ſuo Lacedæmona compeſcuit. Græciæ verò veterem ſtatum reddidit, ut legibus viveret ſuis, & avita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt! Cùm hoc forte Nemeæ in theatro Quinquennalibus ludis à præcone caneretur, quo certavere plauſu! quid florum in conſulem profuderunt! Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, quâ libertas Achajæ pronunciabatur: nec aliter illa conſulari ſententia, quàm modulatiſſimo aliquo tibiarum aut fidium cantu, fruebatur.

CAP. VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

Macedoniam ſtatim & regem Philippum Antiochus excepit quodam caſu, quaſi induſtriâ ſic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, ultro ſe ſuggerentibus cauſſis, imperium procederet, & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius fama bellum fuit. Quippe cùm Perſas & Orientem, Xerxem atque Darium cogitarent, quando perfoſſi invii montes, quando velis opertum mare nuntiaretur. Ad hoc cæleſtes minæ territabant, cùm

cùm humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic faventis Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſanè viris, opibus, armiſque quidquam copioſius Syriâ: ſed in manus tam ignavi regis inciderant, ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quàm quòd à Romanis victus eſt. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos quærens adverſus Macedones militiæ ſuæ ſocietatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem pop. Rom. toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus rex tradidiſſet? ſi Aſiæ viribus uſus fuiſſet miſer Annibal? Sed rex ſuis opibus & nomine regio fretus, ſatis habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat. Hic Lyſimachiam urbem in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis, Antiochus ut hæreditario jure repetebat. Hoc velut ſidere Aſiatici belli mota tempeſtas, & maximus regum conventus: fortiter indicto bello, cùm ingenti ſtrepitu ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciſque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hic ille poſitis aureis ſericiſque tentoriis ſub ipſo freti murmure cùm inter fluenta tibiis fidibuſque concineret, collatis undique quamvis per hyemem, roſis, ne non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorumque delectus habebat. Talem ergo regem jam ſuâ luxuriâ debellatum, populus Rom. M. Acilio Glabrione conſule in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventus ſui nuntio coëgit ab inſula fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas aſſecutus locum, CCC. Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terra cedere coëgit. Statim & è veſtigio itur in Aſiam. Claſſis regia Polyxeni Annibalique commiſſa. nam rex prælium nec ſpectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodiis tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ, in Antiocho vicimus Xerxem, in Æmilio Themiſtoclem æquavimus, Epheſiis Salamina penſavimus. Tum conſule Scipione, cui frater ille modo victor Carthaginis Africanus voluntaria legatione aderat: debellari regem placet, & jam toto ceſſerat mari: ſed nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem montemque Sipylum caſtra ponuntur. Hic rex incredibile dictu quibus auxiliis, quibus copiis conſederat. Trecenta millia peditum, equitum falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & ſuo ebore fulgentibus, aciem utrimque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua, ad hoc imbre, qui ſubitò ſuperfuſus mira felicitate Perſicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc

hinc

Digitized by Google

hinc triumphus fuerunt. Victo & ſupplici pacem atque partem regni dari placuit, eo libentius, quod tam facilè ceſſiſſet.

CAP. IX.
Bellum Ætolicum.

SYriaco bello ſucceſſit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, pop. Romanus faſces Aſiatici belli perſequebatur. Ergo Fulvio mandata ultio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Secuta deditio. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & memineramus auxilii: ſic placuit ignoſcere. Serpſit tamen latiùs in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynton, & quidquid inſularum in eo mari inter Ceraunios montes, jugumque Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

CAP. X.
Bellum Iſtricum.

IStri ſequuntur Ætolos. Quippe bellantes eos nuper adjuverant: & initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademque exitii cauſſa. Nam cùm A. Manlii caſtra cepiſſent, opimæque prædæ incubarent, epulantes ac ludibundos pleroſque, ac ubi eſſent, præ poculis neſcientes, C. Claudius Pulcher invadit. Sic cum ſanguine & ſpiritu malè partam revomuere victoriam. Ipſe rex Æpulo æquo impoſitus, cum ſubinde crapulâ & capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix & ægrè, poſtquam experrectus eſt, didicit.

CAP. XI.
Bellum Gallo-Græcum.

GAllo-græciam quoque Syriaci belli ruina convolvit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſet cupidus triumphi Manlius, an eos viſos ſimulaverit, dubium: certè negatus eſt victori triumphus, quia cauſſam belli non approbavit ſenatus. Ceterùm gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta & adulterata eſt: reliquiæ Gallorum, quibus Brenno duce vaſtaverant Græciam, mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte etiam ſedere. Itaque ut frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque præliis fuſi fugatique ſunt: quamvis ſub adventu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Toliſtobogii Tectoſagæque jam inſederant. Utrimque fundis ſagittiſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, cùm catenas morſibus & ore tentaſſent, cùm ſuffocandas

das invicem fauces præbuiſſent Nam Orgiagontis regis uxor à Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplio cuſtodiam evaſit, revulſumque militis caput ad maritum ſuum retulit.

CAP. XII.

Bellum Macedonicum ſecundum, ſive Perſicum.

CUm aliæ aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat, & ſucceſſerat Philippo filius Perſes, qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multò vehementiùs ſub hoc Macedones quàm ſub patre conſurgunt. Quippe Thracas in vires ſuas traxerant. Atque ita induſtria Macedonum, viribus Thracum, diſciplinam Macedonicam temperavere. Acceſſit his conſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum de ſummo ſpeculatus Æmo, poſitis per abrupta caſtris ita Macedoniam ſuam armis ferroque vallaverat, ut non reliquiſſe aditum niſi à cœlo venturis hoſtibus videretur. Nam Q. Marcio Philippo conſule eam provinciam ingreſſus populus Romanus, exploratis diligenter acceſſibus, per Aſtrudem plaudem, per acerbos dubioſque tumulos, & illa, quæ volucribus quoque videbantur invia, acceſſit: regemque ſecurum, & nihil tale metuentem, ſubita belli irruptione terruit: cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare juſſerit mergi, ne periret: claſſem cremari, ne incenderetur. Paulo conſule cùm majora & crebra eſſent impoſita præſidia, per alias vias Macedonia depreſſa eſt, ſumma quidem arte & induſtriâ ducis, cùm alia minatus, alia irrepſiſſet: cujus adventus ipſe eò terribilior regi fuit, ut intereſſe non auderet, ſed gerenda ducibus bella mandaverit. Abſens ergo victus, fugit in maria inſulamque Samothracem, fretus celebri religione, quaſi templa & aræ poſſent defendere. quem nec montes ſui nec arma potuiſſent. Nemo regum diutius amiſſæ fortunæ conſcientiam retinuit. Supplex cùm ſcriberet ad Imperatorem, ab illo quò confugerat templo, nomenque epiſtolæ notaret ſuum, regem addidit. Sed nec reverentior captæ majeſtatis alius Paullo fuit. Cùm in conſpectum veniſſet hoſtis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberoſque admonuit ſuos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque popul. Rom. de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus ſpectaculo triduum impleverit. Primus dies ſigna tabulaſque, ſequens arma pecuniaſque tranſvexit, tertius captivos, ipſumque regem attonitum adhuc, tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multò prius gaudium

vi-

victoriæ popul. Romanus, quàm epiſtolis victoris perceperat. Quippe eodem die quo victus eſt Perſes in Macedonia, Romæ cognitum eſt: duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. Hi nuntiavere: Caſtorem & Pollucem fuiſſe creditum vulgo, quòd gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quòd ſanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

CAP. XIII.

Bellum Illyricum.

MAcedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipſi quidem ut Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege conducti pecuniâ militavère. Sine mora ab Anicio proprætore ſubiguntur. Scodram caput gentis delesse ſuffecit. Statim ſecuta deditio eſt. Denique hoc bellum ante finitum eſt, quàm geri Romæ nuntiaretur.

CAP. XIV.

Bellum Macedonicum tertium cum Andriſco.

QUodam fato, quaſi ita conveniſſet inter Pœnos & Macedonas, ut tertiò quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma movere. Sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quàm antè gravior dum contemnitur. Cauſſa belli propè erubeſcenda: quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ ſortis Andriſcus invaſerat, dubium liber an ſervus, mercenarius certè: ſed quia vulgo Philippus ex ſimilitudine oris, Pſeudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipſa contemnit populus Romanus, Juventio prætore contentus, virum non Macedonicis modo, ſed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè tentavit: invictuſque, non à veris regibus, ſed ab illo imaginario & ſcenico rege ſuperatur: ſed prætore Metello, amiſſum cum legione prætorem, pleniſſimè ultus eſt. Nam & Macedoniam ſervitute multavit, & ducem belli deditum, ab eo ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in urbem in catenis reduxit, hoc quoque illi in malis ſuis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus quaſi de vero rege triumpharet.

CAP. XV.

Bellum Punicum tertium.

TErtium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit (nam quadriennio patratum eſt) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam

Digitized by Google

eum viris, quam cum ipſa urbe pugnatum eſt : ſed planè maximo eventu : quippe eo tandem Carthago finita eſt. Atque ſi quis trium temporum momenta conſideret, primò commiſſum eſt bellum, profligatum ſecundò, tertiò verò confectum eſt. Sed hujus cauſſa belli, quod contra fœderis legem adverſus Numidas quidem ſemel paraſſet claſſem & exercitum, frequens autem Maſſiniſſæ fines territaret. Sed huic bono ſocioque regi favebatur. Cùm bellum ſederet, de belli fine tractatum eſt. Cato inexpiabili odio delendam eſſe Carthaginem, & cùm de alio conſuleretur, pronuntiabat Scipio Naſica ſervandam, ne metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas urbis inciperet. Medium ſenatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim ſpecioſius videbatur, quàm eſſe Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Cenſorinoque conſulibus, populus Romanus aggreſſus Carthaginem, ſpe pacis injecta traditam à volentibus claſſem ſub ipſo ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, ſi ſalvi eſſe vellent, ut migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè ſtatim, & pari voce clamatum eſt, Ad arma : ſeditque ſententia, quoquo modo rebellandum : non quia ſpes ulla jam ſupereſſet, ſed quia patriam ſuam mallent hoſtium quam ſuis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hic intelligi poteſt, quòd in uſum novæ claſſis tecta domuſque reſciderunt, & in armorum officinis aurum & argentum pro ære ferroque conflatum eſt, in tormentorum vincula matronæ crines ſuos contulerunt. Mancino deinde conſule, terra marique fervebat obſidio. Operis portus nudatus, & primus, & ſequens jam murus, cùm tantum Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas reſiſtebat. Quamvis profligatio urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem converſa Reſp. finem belli repoſcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius in decus gentis aſſumſerat, hoc ſcilicet fato, quam urbem concuſſerat avus, nepos everteret. Sed quàm maximè mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum, ſic plus negotii fuit cum ſemiruta Carthagine, quàm integra. Compulſis in unam arcem hoſtibus, portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt, nec ut fugerent, ſed quà nemo illos nec evadere poſſe credebat, inde quaſi enata ſubitò claſſis erupit. Tum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma prodibat. Deploratis noviſſimè rebus, quadraginta ſe millia virorum dediderunt, quod minùs credas, duce Aſdrubale. Quanto fortius femina & uxor ducis ? quæ,

com-

Digitized by Google

comprehenſis duobus liberis, à culmine ſe domus in medium miſit incendium, imitata reginam quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta ſit, ut de ceteris taceam, vel ignium morâ probari poteſt: quippe per continuos decem & ſeptem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis ſuis ſponte hoſtes immiſerant, ut quatenus urbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

CAP. XVI.

Bellum Achaicum.

QUaſi ſæculum illud everſionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam ſtatim Corinthus excipit, Achajæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Jonium & Ægæum quaſi ſpectaculo expoſita. Hæc (facinus indignum) ante oppreſſa eſt, quàm in numerum certorum hoſtium referretur. Critolaus cauſſa belli, qui libertate à Romanis data adverſus ipſos uſus eſt: Legatoſque Romanos dubium an & manu, certè oratione violavit. Igitur Metello ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata eſt ultio,& hinc Achaicum bellum: ac primam Critolai manum Metellus conſul per patentes Elidis campos toto cecîdit Alpeo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipſam terrebat obſidio: ſed fato rerum, cùm Metellus dimicaſſet, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum ſub ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminoſque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta civitas, direpta primùm, deinde tubâ præcinente deleta eſt. Quid ſignorum, quid veſtium, quidve tabularum raptum, incenſum atque projectum eſt! Quantas opes & abſtulerit & cremaverit, hinc ſcias, quòd quidquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ urbis fecit injuria, quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

CAP. XVII.

Res in Hiſpania geſtæ.

UT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſecuta eſt. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima urbium incendia latè atque paſſim, nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi unum undique bellum fuit, prorſus ut illæ quaſi agitantibus ventis diffudiſſe quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hiſpaniæ nunquam animus fuit adverſus nos univerſæ conſurgere, nunquam conferre vires ſuas libuit, neque aut imperium experiri,

aut libertatem tueri ſuam publicè. Alioquin ita undiſque mari Pyrenæoque vallata eſt, ut ingenio ſitus ne adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obſeſſa eſt, quàm ſe ipſa cognoſceret: & ſola omnium provinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt, intellexit. In hac propè ducentos per annos dimicatum eſt, à primis Scipionibus in Cæſarem Auguſtum, non continuè nec cohærenter, ſed prout cauſſæ laceſſierant. Nec cum Hiſpanis initiò, ſed cum Pœnis in Hiſpania. Inde contagio & ſeries cauſſaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt, præliiſque ingentibus Annonem & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt, raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria oppreſſi Punica fraude cecidiſſent, terra marique victores. Igitur quaſi novam integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille mox Africanus invaſit. Iſque ſtatim capta Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expuliſſe, ſtipendiariam nobis provinciam fecit, omnem citra ultraq; Iberum ſubjecit imperio; primuſq; Romanorum ducum victor ad Gades & Oceani oram pervenit. Plus eſt, provinciam retinere, quàm facere. Itaq; per partes jam huc, jam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberas gentes ideo impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſervire docuerunt. Cato ille Cenſorius Celtiberos, id eſt, robur Hiſpaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eoſdem C. & L. urbium everſione multavit. Metellus ille, cui ex Macedonia cognomen, meruerat Celtibericus fieri, cum & Contrebiam memorabili cepiſſet exemplo, & Verrobrigis, majore gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio ille poſterior, ſingulari certamine cùm à rege fuiſſet provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquando latius Gallæcos atque omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Oblivionis, peragratoque victor Oceani littore, non prius ſigna convertit, quàm cadentem in maria ſolem obrutumque aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegii metu, & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit & Numantinis, nec immeritò, quippe ſolis gentium duces contigerunt. Fuiſſet & cum omnibus Celtiberis, niſi dux illius motus initio belli oppreſſus eſſet, ſummus vir aſtutia & audacia, ſi ſucceſſiſſet Solundicus; qui haſtam argenteam quatiens velut cælo miſſum, vaticinanti ſimilis omnium in ſe mentes converterat. Sed cum pari temeritate ſub nocte caſtra conſulis adiſſet, juxta tentorium ipſum pilo vigilis exceptus eſt. Ceterum Luſitanos Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone ſubitò dux atque Imperator, & ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, non

con-

Digitized by Google

contentus libertatem ſuorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum & Tagum igni ferróque populatus, caſtra etiam prætorum & præſidum aggreſſus, Claudium Unimanum pænè ad internecionem exercitus ceciſſet, inſignia trabeis & faſcibus noſtris, quæ ceperat, in montibus ſuis tropæa fixiſſet. Tandem eum Fabius Maximus conſul oppreſſerat: ſed à ſucceſſore Servilio Cæpione violata victoria eſt, quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & inſidias, & domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuiſſe.

CAP. XVIII.

Bellum Numantinum.

NUmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, ſummumque, ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus: quique quæ ſine muro, ſine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium ſita, quatuor millibus Celtiberorum, X L. millium exercitum, per annos X I V. ſola ſuſtinuit: nec ſuſtinuit modò, ſed ſævius aliquanto perculit: pudendiſque fœderibus affecit. Noviſſime cum invictam eſſe conſtaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, ſi fateri licet, ullius cauſſa belli injuſtior. Segidenſes ſocios & conſanguineos, Romanorum manibus elapſos, exceperant, habita pro eis deprecatio nihil valuit; cùm ſe ab omni bellorum contagione removerunt, in legitimi fœderis pretium juſſi arma deponere. Hoc ſic à barbaris acceptum, quaſi Manus abſcinderentur. Itaque ſtatim, Megara viro fortiſſimo duce ad arma converſi, Pompejum prælio aggreſſi, fœdus tamen maluerunt, cùm debellare potuiſſent. Hoſtilium deinde Mancinum aggreſſi ſunt: hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluêre, contenti armorum manubiis, cùm ad internecionem ſævire potuiſſent. Sed non minus Numantini quàm Caudini illius fœderis flagrans ignomina ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præſentis flagitii deditione Mancini expiavit: ceterùm duce Scipione Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acriùs in caſtris, quàm in campo, noſtro cum milite, quàm cum Numantino, præliandum fuit. Quippe aſſiduis & injuſtis, & ſervilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma neſcirent: luto inquinari, qui ſanguine nollent, jubebantur. Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ niſi ad uſum neceſſariæ, amputantur. Tanti

 eſſe

Digitized by Google

eſſe exercitum, quanti Imperatorem, vere proditum eſt. Sic redacto in diſciplinam milite, commiſſa acies: quodque nemo viſurum ſe unquam ſperaverat, factum eſt, ut fugientes Numantinos quiſque videret. Dedere etiam ſeſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur. Sed cùm Scipio veram vellet & ſine exceptione victoriam, eo neceſſitatum compulſi, primùm, ut deſtinata morte in prælium ruerent, cùm ſeſe priùs epulis quaſi inferiis impleviſſent, carnis ſemicrudæ, & Cæliæ, ſic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore conſilium, itaque non eſt permiſſa pugna morituris: cùm foſſa, atque lorica, quatuorque caſtris circumdatos, fame premeret, ab duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret. Sed ubi non impetrabant, placuit eruptio, ſic conferta manu plurimi occiſi, & cùm urgeret fames, aliquantiſper inde vixere. Noviſſimè conſilium fugæ ſedit, ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis uxores ademere, ſummo ſcelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in ultimam rabiem furoremque converſi, poſtremò mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos, ſeque, patriamque, ferro, & veneno, ſubjectoque undique igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam, & meo judicio beatiſſimam in ipſis malis civitatem aſſeruit, cùm fide ſocios, populum orbis terrarum viribus fultum, ſua manu, ætate tam longa ſuſtinuit. Noviſſimè maximo duce oppreſſa civitas, nullum de ſe gaudium hoſti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur: præda ut de pauperibus nulla: arma cremaverant. Triumphus fuit tantùm de nomine.

CAP. XIX.

Anacephalæoſis.

HActenus populus Rom. pulcher, egregius, pius, ſanctus atque magnificus. Reliqua ſæcula ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda, creſcentibus cum ipſa magnitudine imperii vitiis: adeò ut ſi quis hanc tertiam ejus ætatem tranſmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit, aureos (ſicut poëtæ canunt) jure meritoque fateatur: centum ſequentes, ferreos planè & cruentos, & ſi quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis, quibus cœlum ipſum gloria aſcendit; Gracchanas, Druſianaſque cædes, ad hæc, ſervilia bella miſcuerunt: &, ne quid turpitudini deſit, gladiatoria. Denique in ſe converſus, Marianis atque Syllanis, noviſſimè Pompeji & Cæſaris manibus quaſi per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe laceravit. Quæ etſi involuta inter ſe ſunt omnia atque confuſa, tamen quo melius appareant,

ſimul

ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur. Priuſque, ut, cœpimus, juſta illa memorabimus, & pia cum exteris gentibus bella, ne magnitudo creſcentis in dies imperii appareat. Tum ad illa civium ſcelera, turpeſque & impias pugnas revertemur.

CAP. XX.

Bellum Aſiaticum, cum Ariſtonico.

VIctâ ad occaſum Hiſpaniâ, populus Romanus ad Orientem pacem agebat, nec pacem modo, ſed inuſitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum regis Eumenis filius, ſocii quondam commilitoniſque noſtri, teſtamentum reliquit: Populus Romanus bonorum meorum heres eſto. In bonis regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, provinciam populus Romanus non quidem bello, nec armis, ſed (quod eſt æquius) teſtamenti jure retinebat. Sed hanc difficile dictu eſt utrum facilius amiſerit populus Romanus, an recuperaverit. Ariſtonicus regii ſanguinis ferox juvenis, urbes regibus parêre conſuetas, partim facilè ſolicitat, paucas reſiſtentes, Mindum, Samon, Colophonem, vi recepit. Craſſi quoque proconſulis cecîdit exercitum, ipſumque cepit. Sed ille memor & familiæ & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgulâ excœcat, in exitium ſui, quod volebat, ita concitat. Mox à Perpenna domitus & captus, & per deditionem in vinculis habitus. M. Aquillius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis, nefas, veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. quæ res ut maturam, ita inſanam fecit victoriam: quippe cùm contra fas deûm, moreſque majorum, medicaminibus impuris in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

L. FLORI HISTORIARUM LIBER III.

CAP. I.

Bellum Jugurthinum.

HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis ſperaret poſt Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter ſe Numidia concuſſit, & fuit in Jugurtha, quod poſt Annibalem timeretur.

Digitized by Google

Quippe rex callidiſſimus Populum Romanum armis inclytum, & invictum opibus, aggreſſus eſt, & citra ſpem omnium fortuna ceſſit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Maſſiniſa, & Micipſa patre per adoptionem, cùm interficere fratres ſtatuiſſet agitatus regni cupiditate, nec illos magis quàm ſenatum populumque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum ſcelus mandat inſidiis: potituſque Hiempſalis capite, cùm ſe in Adherbalem convertiſſet, iſque Romam profugiſſet: miſsâ per legatos pecuniâ traxit in ſententiam ſuam ſenatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Miſſos deinde qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, ſimiliter aggreſſus, cùm in Scauro ipſos Romani imperii mores expugnaſſet, inchoatum nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent ſcelera. Curruptæ nefas legationis erupit, placuitque bello perſequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia conſul immittitur. Sed rex præmonitus fortius adverſus Romanos aurum eſſe, quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus cùm interveniente publica fide à ſenatu accerſeretur pari audacia & venit, & competitorem imperii Maſſiniſæ nepotem Maſſivam, immiſſo percuſſore confecit. Hæc altera contra regem fuit cauſſa bellandi. Igitur ſequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque potiretur: addito etiam turpi fœdere in pretium ſalutis, quem, quod prius emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus aſſurgit, qui callidiſſime hoſtem nunc precibus, nunc minis, jam ſimulata quaſi verâ fugâ eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipſa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem fruſtra diu voluit. Ceterùm Thalam, gravem armis theſauroque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, etiam finium ſuorum regnique fugitivum per Mauros atque Gætuliam ſequebatur. Poſtremò Marius auctis admodum copiis, cùm pro obſcuritate generis ſui capite cenſos ſacramento adegiſſet, jam fuſum & ſaucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm ſi integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capſam in media Africa ſitam, anguibus areniſque vallatam, mira quadam felicitate ſuperavit, & ſaxeo inditam monti Mulucham urbem per Ligurem aditu arduo inacceſſoque penetravit; mox non ipſum modò, ſed Bocchum Mauritaniæ regem jure ſanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi diffiſus rebus ſuis, alienæ cladis acceſſio ne fieret, timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentiſſimus regum, fraude ſoceris ſui in inſidias deductus eſt, & Syllæ in manum

manum traditus. Tandemque opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aſpexit: ſed ille quoque quamvis victus & vinctus vidit urbem, quam venalem, & quandoque perituram, ſi habuiſſet emtorem, fruſtra cecinerat. Tamen ut venalis fuiſſet, habuit emtorem: & cùm ille non evaſerit, certum erit eam non eſſe perituram.

CAP. II.

Bellum Allobrogicum.

SIc ad Meridiem populus Romanus; Multò atrociùs & multipliciter magis & à Septentrione ſævitum: nihil hac plaga infeſtius: atrox cælum, pervicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis à dextris atque lævis, & medio Septemtrionis erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salvi, cùm de incurſionibus eorum fidiſſima atque amiciſſima civitas Maſſilia quereretur: Allobroges deinde, & Arverni, cùm adverſus eos ſimiles Æduorum querelæ, opem & auxilium noſtrum flagitarent, Varus Victoriæ teſtis, Iſaraque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quàm rex ipſe Bituitus diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnaverat. Utriuſque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus ipſis quibus dimicaverant locis ſaxeas erexere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus tropæa fixere: cùm hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim populus Romanus hoſtibus domitis ſuam victoriam exprobravit.

CAP. III.

Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum.

CImbri, Tentones, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cùm terras eorum inundaſſet Oceanus, novas ſedes toto orbe quærebant: excluſique Galliâ & Hiſpaniâ cùm in Italiam remigrarent, miſerunt legatos in caſtra Silani, inde ad ſenatum, petentes ut Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendium: ceterùm, ut vellet, manibus atque armis ſuis uteretur. Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus inter ſe dimicaturus? Repulſi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere conſtituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manilius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. Omnes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet. Ille quoque non auſus congredi ſtatim, militem tenuit in caſtris, donec invicta illa rabies, & impetus,

Digitized by Google

pectus, quem pro virtute barbari habent, conſeneſceret. Receſſere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ urbis fiducia) conſulentes ſi quid ad uxores ſuas mandarent. Nec ſegniùs quàm minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id eſt, clauſtra Italiæ, ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate occupatis compendiis prævenit hoſtem, prioreſque Teutonas ſub ipſis Alpium radicibus aſſecutus, in loco quem Aquas Sextias vocant, quo fides numinum! prælio oppreſſit. Vallem fluviumque hoſtes tenebant, noſtris aquarum nulla copia. conſultóne id egerit Imperator, an errorem in conſilium verterit, dubium: certè neceſſitate acta virtus cauſſa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, eſtis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum eſt, eaque cædes hoſtium fuit, aut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm ſanguinis barbarorum. Certè rex ipſe Teutobocchus quaternos ſeſenoſque equos tranſilire ſolitus, vix unum cùm fugeret aſcendit, proximoque in ſaltu comprenſus, inſigne ſpectaculum fuit; quippe vir proceritatis eximiæ ſuper tropæa ipſa eminebat. Sublatis funditus Teutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hyemem, quæ altiùs Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruina deſcenderant. Atheſim flumen non ponte, nec navibus, ſed quadam ſtoliditate barbarica, primùm corporibus aggreſſi; poſtquam retinere amnem manibus & clypeis fruſtra tentaverant, ingeſta obrutum ſilva tranſiluere: & ſi ſtatim infeſto agmine urbem petiiſſent, grande diſcrimen eſſet: ſed in Venetia, quo ferè tractu Italia molliſſima eſt, ipſa ſoli cælique clementia robur elanguit, Ad hoc panis uſu, carnis coctæ, & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggreſſus eſt. Jam diem pugnæ à Mario Imperatore petierunt, & ſic proximum dedit. In patentiſſimo, quem Caudium vocant, campo concurrêre, millia inde ad XL. ceciderunt, hinc tertio minus, per totum diem conciditur barbarus. Iſti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, ſecutus Annibalem, artemque Cannarum. Primum nebuloſum nactus diem, ut hoſti inopinatus occurreret: tum ventoſum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur: tum acie converſa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum eſt, ex ſplendore galearum, ac repercuſſu, quaſi ardere cælum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quàm cum ipſis fuit, cùm objectis undique plauſtris atque carpentis, altæ deſuper quaſi curribus lanceis contiſque pugnarent. Perinde ſpecioſa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cùm miſſa ad Marium legatione, libertatem ac ſacerdotium non impetraſſent, (nec fas erat) ſuffocatis eliſiſque paſſim infantibus ſuis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus ſuis facto, ab arboribus jugiſque plauſtrorum pependerunt.

Digitized by Google

runt. Beleus rex in acie dimicans, impigre, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quaſi in ſubſidio Noricos inſederat Alpium tumulos, in diverſa lapſi fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem libertatis Italiæ, aſſertique imperii nuntium, non per homines, ut ſolebat, populus accepit, ſed per ipſos (ſi credere fas eſt) deos; Quippe eodem die quo geſta res eſt, viſi pro æde Caſtoris & Pollucis juvenes laureati prætori literas dare, frequenſque in ſpectaculo rumor victoriæ Cimbricæ feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque inſignius fieri poteſt? Quippe velut elata montibus ſuis Roma, ſpectaculo belli intereſſet, quod in gladiatorio munere fieri ſolet, uno eodemque momento cum in acie Cimbri occumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV.

Bellum Thracium.

POST Macedonas (ſi diis placet) Thraces rebellabant, ipſi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Theſſaliam atque Dalmatiam, in Adriaticum mare uſque venerunt, eoque fine contenti, quaſi interveniente natura, contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil interim per id omne tempus reſiduum crudelitatis fuit in captivos ſævientibus. Litare diis ſanguinem humanum, bibere in oſſibus capitum, & hujuſcemodi ludibrio fœdare mortem tam igni quàm fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sæviſſimi omnium Thracum Scordiſci fuere: ſed calliditas quoque ad robur acceſſerat. Silvarum & montium ſitum cum ingenio conſentiebat. Itaque non fuſus modò ab his, aut fugatus, ſed (ſimile prodigio) omnino totus interceptus exercitus quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffuſos, intra ſuam repulit Thraciam. Druſus ulteriùs egit, & vetuit tranſire Danubium. Minucius toto vaſtavit Æbro, multis quidem amiſſis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piſo Rhodopen Caucaſumq; penetravit. Curio Daciâ tenus venit, ſed tenebras ſaltuum expavit. Appius in Sarmatas uſque pervenit. Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter cruentiſſimi hoſtium quàm ſuis moribus domiti: quippe in captivos igne ferroque ſævitum eſt. Sed nihil barbaris atrocius viſum eſt, quàm quod abſciſſis manibus relicti, vivere ſuperſtites pœnæ ſuæ videbantur.

CAP.

Digitized by Google

CAP. V.

Bellum Mithridaticum.

POnticæ gentes ad Septemtrionem in mare ſiniſtrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquiſſimus Atheas, poſt Artabàzes, à ſeptem Perſis oriundus. Inde Mithridates omnium longe maximus: quippe cum quatuor Pyrrho, XVII. anni Annibali ſuffecerint, ille per quadraginta annos reſtitit, donec tribus ingentibus bellis ſubactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeji conſumeretur. Cauſſam quidem illius belli prætenderat apud Caſſium legatum, attrectari terminos ſuos à Nicomede Bithynico. Ceterum elatus animis ingentibus, Aſiæ totius, & ſi poſſet, Europæ cupiditate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant noſtra vitia. Quippe cum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occaſio, nudumque imperii latus oſtendebant procul Marius, Sulla, Sertorius. Inter hæc Reip. vulnera, & hos tumultus, repentè quaſi captato tempore, in laſſos ſimul atque diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab ultima veluti ſpecula Septemtrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deinde pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem ab urbibus noſtris populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſævitiâ quaſi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, cum omnes qui in Aſiâ forent Romanæ civitatis homines interfici juſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia atque divina jura violata ſunt. Sed hic terror Aſiæ, Europam quoque regi aperiebat. Itaque miſſis Archelao Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmiùs ſtetit ceteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam ipſamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque L. Sulla feſtinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem ulterius hoſtem, manu quadam quaſi ipſius, repulit. Primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione ac fame ad humanos cibos compulit, mox ſubruto Pyræi portu ſex quoque & amplius muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos hominum, ut ipſe dixit, in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis famæque donavit. Mox cum Eubœa atque Bœotia præſidia regis diſpuliſſet, omneis copias, uno apud Chæroneam, apud Oechomenon altero bello diſſipavit: ſtatimque in Aſiam transgreſſus, ipſum opprimit: & debellatum etiam foret, niſi de Mithridate triumphare citò quàm vere maluiſſet. Ac tum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sulla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadocia: ac

Digitized by Google

ſic erat Aſia rurſus noſtra, ut cœperat. Mithridates tantum repulſus. Itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippe rex Aſia & Europa quodammodo ineſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi captam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia, majore flamma reviviſcunt: ita ille de integro auctis majorem in modum copiis, tota denique regni ſui mole in Aſiam rurſus mari, terrâ, fluminibuſque veniebat. Cyzicum nobilis arce, civitas, mœnibus, portu, turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. Hanc ille quaſi alteram Romam toto invaſerat bello. Sed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuntius fecit, docens adventare Lucullum, qui, horribile dictu, per medias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quaſi marina piſtrix evaſerat. Mox clade converſa, cum ex mora obſidentem regem, & ex fame peſtilentia urgeret, recedentem Lucullus aſſequitur, adeoque cecîdit, ut Granicus & Æſapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, ſpargi à fugientibus ſacrinas & pecuniam juſſit, quâ ſequentes moraretur. Nec felicior in mari quàm in terra fuga. Quippe centum amplius navium claſſem, apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggreſſa tempeſtas, tam fœda ſtrage laceravit, ut navalis belli inſtar efficeret, plane quaſi Lucullus quodam cum fluctibus procelliſque commercio, debellandum tradidiſſe regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validiſſimi regni vires erant, ſed animus malis augebatur. Itaque converſus ad proximas gentes, totum pænè Orientem ac ſeptemtrionem ruina ſua involvit. Iberi, Caſpii, Albani, & utræque ſolicitabantur Armeniæ, perque omnia & decus & nomen & titulos Pompejo, ſua fortuna, quærebat. Qui ubi novis moribus ardere Aſiam videt, alioſque ex aliis prodire reges, nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gentium robora coirent, ſtatim ponte navibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem, regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prœlio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippe quaſi commilitans, cum à tergo hoſtibus, facie Romanis ſe præbuiſſet, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras ſuas quaſi hoſtium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus eſt. Nihil enim poſtea valuit, quamquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, poſtremùm caudâ minantur. Quippe cùm effugiſſet hoſtem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito adventu terrere voluit. mox ſubruto Pyræi portu, Colchis tenus jungere Boſporon, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire, ſic Italiam nec opinatò invadere tantum cogitavit. Nam per defectionem civium, Pharnaciſ-

que

que filii ſcelere præventus, malè tentatum veneno ſpiritum ferro expulit. Cn. interim Magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium terrarumque volitabat. Nam ſub Orientem ſecutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septemtrionem Scythicum iter tanquam in mari ſtellas ſecutus, Colchos cecidit; ignovit Iberiæ; pepercit Albanis: regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere: Artocem, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare. Orodem etiam remuneratus eſt, ultro ab Albania ſua lectulum aureum & alia dona mittentem. Nec non & in Meridiem verſo agmine, Libanum Syri, Damaſcumque tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per thuris & balſami ſilvas Romana ſigna circumtulit. Arabes, ſi quid imperaret, præſto fuere. Hieroſolyma defendere tentavere Judæi; verùm hæc quoque & intravit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens ſub aureo uti cælo. Diſſidentibus de regno fratribus, arbiter factus, regnare juſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renuebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompejo duce populus Romanus totam quà latiſſima eſt Aſiam pervagatus, quam extremam imperii habebat provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt; & Indis, quia adhuc nos non noverant; omnis Aſia inter Rubrum & Caſpium & Oceanum Pompejanis domita vel oppreſſa ſignis tenebatur.

CAP. VI.

Bellum Piraticum.

INterim dum populus Rom. per diverſa terrarum diſtractus eſt, Cilices invaſerant maria, ſublatiſque commerciis, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis furioſiſque latronibus dabat inquieta Mithridaticis præliis Aſia, dum ſub alieni belli tumultu, exterique regis invidia impunè graſſantur: ac primùm duce Iſodoro contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas Piræum & Achajam, ſinumque Maleum, quem à ſpoliis aureum ipſi vocavere, latrocinabantur. Miſſuſque in eos P. Servilius, quamvis leves & fugaces Myoparonas gravi & Martia claſſe turbaret, non incruenta victoria ſuperat. Sed nec mari ſubmoviſſe contentus, validiſſimas urbes eorum & diutina prædâ abundantes, Phaſelim & Olympon evertit, Iſauronque ipſam arcem Ciliciæ, unde conſcius ſibi magni laboris, Iſaurici cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terrâ ſe continere potuerunt: ſed ut quædam animalia quibus aquam terramque incolendi gemina natura eſt, ſub ipſo hoſtis receſſu impatientes ſoli in aquas ſuas reſilue-

ſiluerunt, & aliquanto latiùs quàm priùs. Sic ille quoque antè felix, dignus nunc victoriâ Pompejus viſus eſt, & Mithridaticæ provinciæ facta acceſſio. Ille diſperſam toto mari peſtem ſemel & in perpetuum volens exſtinguere, divino quodam apparatu aggreſſus eſt. Quippe cùm claſſibus ſuis & ſocialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti & Oceani ora complexus eſt. Gellius Tuſco mari impoſitus, Plotius Siculo: Gratillius Liguſtinum ſinum, M. Pomponius Gallicum obſedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primum maris noſtri limen aperitur: Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptium, Pompeji juvenes Adriaticum, Varro Terentius Ægæum & Ponticum, & Pamphylium Metellus, Aſiaticum Cæpio, ipſas Propontidis fauces Porcius Cato ſic obditis navibus, quaſi portam obſervavit. Sic per omnis æquoris portus, ſinus, latebras, receſſus, promontoria, freta, peninſulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine incluſum & oppreſſum eſt. Ipſe Pompejus in originem fontemque belli Ciliciam verſus eſt Nec hoſtes detrectavere certamen, non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur: ſed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfuſa undique roſtra viderunt, abjectis ſtatim telis remiſque plauſu undique pari, quod ſupplicantibus ſignum fuit, vitam petiverunt. Non aliâ tam incruentâ victoriâ uſi unquam ſumus, ſed nec fidelior in poſterum reperta gens ulla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus à conſpectu longè removit maris, & mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodemque tempore & uſum maris navibus recuperavit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod XL. die parta eſt? an felicitatem, quod ne una quidem navis amiſſa eſt? an verò perpetuitatem, quòd ampliùs piratæ non fuerunt?

CAP. VII.

Bellum Creticum.

CReticum bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus ſola vincendi nobilem inſulam cupiditate. Faviſſe Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeò ut plureis catenas in navibus quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam pleraſque naves intercepere hoſtes, captivaque corpora religata velis ac funibus pependere, ac ſic velificantes triumphantium in modum Cretes portibus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam igni ferroque populatus, intra caſtella & urbes redegit; Gnoſon, & Erythræam, & (ut Græci dicere

ſolent)

Digitized by Google

ſolent) urbium matrem Gydonam: adeoque ſeve in captivos conſulebatur, ut veneno ſe plerique conficerent, alii deditionem ſuam ad Pompejum abſentem mitterent. Et cum ille res in Aſia gerens, eò quoque præfectum miſiſſet Octavium, in aliena provincia irriſus fuit; eoque infeſtius Metellus in hoſtes jus victoris exercuit, victiſque Laſthene & Panare Cydonæ ducibus, victor redit, nec quidquam amplius tamen de tam ampla victoria, quam cognomen Creticum reportavit.

CAP. VIII.

Bellum Balearicum.

QUatenus Metelli Macedonici domos bellicis nominibus aſſueverat, altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idem tempus inſulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros atque ſilveſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere. Aſcendêre etiam inconditas rates, & prænavigantes ſubinde inopinato impetu terruere. Sed cùm venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere: & primo impetu ingenti lapidum ſaxorumque nimbo claſſem operuere. Tribus quiſque fundis præliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, cum hæc ſola genti arma ſint, id unum ab infantia ſtudium? Cibum puer à matre non accipit, niſi quem ipſa monſtrante percuſſit. Sed non diu lapidatione Romanos terruere. Poſtquam cominus ventum eſt, expertique roſtra, & pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato petierunt fugâ littora, delapſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

CAP. IX.

Expeditio in Cypron.

ADerat fatum inſularum. Igitur & Cypros recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolemæus regebat: & divitiarum tanta erat fama, nec falſo, ut victor gentium populus, & donare regna conſuetus, P. Clodio Tribuno plebis duce, ſocii vivique regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidèm ad rei famam veneno fata præcepit. Ceterùm Portius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum oſtium invexit, quæ res latiùs ærarium populi Romani quàm ullus triumphus implevit.

CAP. X.

Bellum Gallicum.

ASiâ Pompeii manibus ſubactâ, reliqua quæ reſtabant in Europa, fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant

bant autem immaniſſimi gentium Galli atque Germani: & quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit, qui Rhodanum inter & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venère ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis. Hoc ſacramentum fuit, ne redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæſar Rhodani ponte reſciſſo abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic cùm multa Romanorum militum inſignia, tùm illud egregium ipſius ducis, quòd mutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu ſcuto, in primam volitans aciem, manu prælium reſtituit. Inde cum Venetis etiam navale bellum, ſed major cum Oceano quam cum ipſis navibus rixa. Quippe illæ rudes & informes, & ſtatim naufragæ roſtra ſenſiſſent, ſed hærebat in vadis pugna, cum æſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque, acceſſere diverſitates pro gentium locorumque natura. Aquitani callidum genus in ſpeluncas ſe recipiebant: juſſit includi. Morini dilabebantur in ſilvas: juſſit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones: utrique abſente Cæſare conjuratione facta invenere legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno ſummotus eſt, relatumque regis caput. Hic, inſidiis in valle diſpoſitis, dolo perculit. Itaque & caſtra direpta ſunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis: nec enim fas erat ut liber eſſet receptator hoſtium atque defenſor: ſed prima contra Germanos illius pugna juſtiſſimis quidem ex cauſſis. Sequani enim de incurſionibus eorum querebantur. Quæ Arioviſti regis ſuperbia? Cùm legati dicerent, Veni ad Cæſarem: Quis autem eſt Cæſar? &, ſi vult, veniat, inquit, &, quid ad illum quid agat noſtra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis novæ terror in caſtris, ut teſtamenta paſſim in principiis ſcriberentur. Sed illa immania corpora quo erant majora, eo magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi poteſt, quàm quòd elatis ſuper caput ſcutis cùm ſe veluti teſtudine barbarus tegeret, ſuper ipſa Romani ſcuta ſalierunt, & inde in jugulos gladiis deſcendebant. Iterùm ubi de Germanis Menapii querebantur, hic verò jam Cæſar ultra Moſam navali ponte tranſgreditur, ipſumque Rhenum, & Hercyniis hoſtem quærit in ſilvis. Sed in ſaltus & paludes genus omne diffugerat. tantum pavoris incuſſit intra ripam ſubitò Romana vis.

D Nec

Digitized by Google

Nec ſemel Rhenus, ſed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed major aliquanto trepidatio, quippe cum Rhenum ſuum ſic ponte quaſi jugo captum viderent, fuga rurſus in ſilvas & paludes: &, quod acerbiſſimum Cæſari fuit, non fuere qui vincerentur. Omnibus terrâ mariqúe captis, reſpexit Oceanum, & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitavit Claſſe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam tranſit mira celeritate: quippe cum tertiâ vigiliâ Morino ſolviſſet à portu, minus quàm medio die inſulam ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantium ad conſpectum rei novæ carpenta volitabant: itaque trepidatio pro victoria fuit: arma & obſides accepit à trepidis: & ulterius iſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reverſus igitur in Galliam, claſſe majore, auctiſque copiis, in eundem rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos Calidonias ſecutus in ſilvas, unum quoque è regibus Cavelianum in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciis, ſed nomini ſtudebatur) cum majore quam prius præda revectus eſt: ipſo quoque Oceano tranquillo magis & propitio, quaſi imparem ſe fateretur. Sed maxima omnium eademque noviſſima conjuratio fuit Galliarum: cum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas, ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, & nomine etiam quaſi terrori compoſito, Vercingentorix: ille feſtis diebus & comitialibus, cum frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar Ravennæ delectum agens, & hyeme creverant Alpes, ſic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuntium rei feliciſſimæ temeritatis? per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias & nives, expedita manu emenſus, occupat Galliam: ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit, & antè in mediâ Gallià fuit, quam ab ultima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus, urbes, Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit, Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute ſubnixam, flammis adæquavit. Circa Gergoviam tota belli moles fuit: quippe quam cum L X X X. millia muro & arce & abruptis defenderent, maximam civitatem vallo, ſudibus, & foſſa, inductoque foſſæ flumine, ad hoc XVIII. caſtellis, ingentique quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladiis ſudibuſque concidit: noviſſime in deditionem redigit. Ipſe ille rex, maximum victoriæ decus, ſupplex cum in caſtra veniſſet, tum & phaleras & ſua arma, ante Cæſaris genua projecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.

CAP.

Digitized by Google

CAP. XI.
Bellum Parthicum.

DUM Gallos per Cæſarem in Septemtrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri poſſumus: caret ſolatio clades. Adverſa & diis & hominibus cupiditas conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, ſtrage XI. legionum, & ipſius capite multata eſt, quod tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris devoverat: & cùm Zeugma tranſiſſet exercitus, rapta ſubitis ſigna turbinibus hauſit Euphrates: & cùm apud Nicephorium caſtra poſuiſſet, miſſi ab Orode rege legati denuntiavere, percuſſorum cum Pompejo fœderum, cum Syllaque meminiſſet. Regiis inhians ille theſauris, nihilne imaginario quidem jure, ſed Seleuciæ ſe reſponſurum eſſe reſpondit. Itaque dii fœderum ultores, nec inſidiis nec virtuti hoſtium defuerunt. Jam primùm qui ſolus & ſubvehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum ſimulato transfugæ cuidam Mazaræ Syro creditur, cùm in mediam camporum vaſtitatem eodem duce ductus exercitus, undique hoſti exponeretur. Itaque vixdum venerat Carras, cùm undique præfecti regis Sillaces & Surena oſtendêre ſigna auro ſericeiſq; vexillis vibrantia. Tum ſine mora circumfuſi undique equitatus. in modum grandinis atque nimborum denſa tela pariter fuderunt. Sic miſerabili ſtrage deletus exercitus: ipſe in colloquium ſolicitatus, ſigno dato vivus in hoſtium manus incidiſſet, niſi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis pene in conſpectu patris eiſdem telis operuere Reliquiæ infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque diſtractæ, vix nuntium cladis retulerunt. Caput ejus reciſum cum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt; ut cujus animus arſerat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exſangue corpus auro ureretur.

CAP. XII.
Anacephalæoſis.

HÆC eſt illa tertia ætas populi Romani transmarina, qua Italia progredi auſus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis ſuperiores centum anni ſancti, pii, & (ut diximus) aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumque Pœnorum hoſtium imminens metus diſciplinam veteterem continebat. Poſtremi centum, quos à Charthaginis, Corinthi, Numantiæque exci-

 diis.

diis, & Attali regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem & Pompejum, ſecutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri & erubeſcendi. Quippe ſicut Galliam, Thraciam, Ciliciam uberrimas validiſſimaſque provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in uſum, ita ad imperii ſpeciem magna nomina acquiſiſſe, pulchrum atque decorum: ita eodem tempore dimicaſſe domi cum civibus, ſociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter ſe ſenatu, turpe atque miſerandum. Ac neſcio an ſatius fuerit populo Romano, Sicilia & Africa contentum fuiſſe, aut his etiam ipſis carere dominanti in Italia ſua, quàm eò magnitudinis creſcere, ut viribus ſuis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hereditas. Illæ opes atque divitiæ afflixere ſeculi mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicam peſſumdedere. Unde enim populus Romanus agros & cibaria flagitaret, niſi per famem quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & ſecunda, & illa tertia Appulejana ſeditio. Unde ut regnaret de judiciariis legibus diviſus à ſenatu eques, niſi ex avaritia, ut vectigalia reipublicæ atque ipſa judicia in quæſtu haberentur? Hinc rurſus & promiſſa civitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſervilia? unde nobis, niſi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adverſus dominos ſuos exercitus, niſi ad conciliandum plebis favorem effuſa largitio? Cùm ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem facit. Jam ut ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iiſdem divitiis incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas, aut magnificus apparatus conviviorum, & ſumtuoſa largitio, nónne ab opulentia, paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinam hoſtem patriæ ſuæ impegit. Denique illa ipſa principatus, & dominandi cupido, unde, niſi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæſarem atque Pompejum furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur opuli Rom. omnes domeſticos motus ſeparatos ab externis juſtiſque bellis, ex ordine proſequemur.

CAP. XIII

De legibus Gracchanis.

SEditionum omnium cauſſas Tribunicia poteſtas excitavit, quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata eſt, re autem dominationem ſibi acquirens, ſtudium populi ac favorem agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis. Quid enim tam juſtum, quàm recipere plebem jus ſuum à patribus? ne populus gentium vi-

Digitized by Google

victor, orbiſque poſſeſſor, extorris aris ac focis ageret? Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario ſuo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut ſenatu regente provincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera reſpublica in exitium ſuum merces erat: nam & à ſenatu in equitem tranſlata judiciorum poteſtas, vectigalia, id eſt, imperii patrimonium, ſupprimebat: & emptio frumenti ipſos reipub. nervos exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat ſine poſſidentium everſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à majoribus ſedes ætate quaſi jure hereditario poſſidebant.

CAP. XIV.

Seditio Tiberii Gracchi.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facilè princeps. Sed hic ſive Mancinianæ deditionis, quia ſponſor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; ſive æquo & bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt; ne populus Romanus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, laribus ac focis ſuis exſularet: aut quacunque mente rem auſus ingentem, poſtquam rogationis dies aderat, ingenti ſtipatus agmine Roſtra conſcendit, nec deerat obvia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus ſuis M. Octavium videt Gracchus, contra fas collegit, jus poteſtatis, injecta manu depulit Roſtris, adeoque præſenti metu mortis exterruit, ut abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumvir creatus dividendis agris, cum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorumque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde cum in Capitolium profugiſſet, plebemque ad defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tangens hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibi & diadema poſcentis: atque ita duce Scipione Naſica concitato in arma populo, quaſi jure oppreſſus eſt.

CAP. XV.

Seditio C. Gracchi.

STATIM & mortis & legum fratris ſui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arceſſeret, & recentem Attali hereditatem in alimenta populo polliceretur, jamque nimius & potens altero tribunatu, ſecunda plebe volitaret, obrogare auſo legibus ſuis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ ſuæ capitolium invaſit. Inde proximorum cæde pul-

pulſus, cùm ſe in Aventinum recepiſſet, inde quoque obvia ſenatus manu, ab Opimio conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquiis, & illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis, percuſſoribus auro penſatum eſt.

CAP. XVI.

Seditio Appulejana.

NIhilominus Appulejus Saturninus Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati ſemper inimicus, conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palam in comitiis A. Nonio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in ejus locum C. Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptat. Cum tot tantiſque ludibriis exſultaret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, ut ſenatum quoque cogeret in verba ſua jurare, cùm abnuentibus aquâ & igni interdicturum ſe minaretur. Unus tàmen exſtitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam òmni nobilitate perculſa, cùm jam tertiùm dominaretur, eò veſaniæ progreſſus eſt ut Conſularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut ſatellitem furoris ſui Glauciam, conſulem faceret; C. Memmium competitorem interfici juſſit: & eo tumultu regem ex ſatellitibus ſe appellatum lætus accepit. Tum verò jam conſpiratione ſenatus, ipſo quoque jam Mario conſule, quia tueri non poterat adverſo, directæ in foro acies: repulſus inde Capitolium invaſit. Sed cùm abruptis fiſtulis obſideretur, ſenatûique per legatos pœnitentiæ fidem facere, ab arce degreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi eum, facta irruptione, populus fuſtibus ſaxiſque coopertum in ipſa quoque morte laceravit.

CAP. XVII.

Druſiana ſeditio.

POSTREMO Livius Druſus non tribunatus modò viribus, ſed ipſius etiam ſenatus auctoritate, totiuſque Italię conſenſu eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma poſſet ſuſtineri, & ſubita morte correptus, hereditarium in poſteros ſuos bellum prorogaret. Judiciaria lege C. Gracchus diviſerat Po Romanum, & bicipitem ex una fecerat civitatem: equites Romani, tanta poteſtate ſubnixi, ut qui fata fortunaſque patrum, vitaſque principum haberent in manu interceptis vectigalibus, peculabantur ſuo jure Rempublicam. Senatus exſilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majeſtatis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pares, opibus, animis, dignitate: (unde & nata Livio Dru-

ſo

ſo æmulatio acceſſerat) equitem Servilius Cæpio, ſenatum Livius Druſus aſſerere: ſigna & aquilæ & vexilla aderant. Ceterùm ſic urbe in una, quaſi in binis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio in ſenatum impetu facto, reos ambitus Scaurum & Philippum principes nobilitatis elegit. His ut motibus reſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis legibus eiſdem, ſocios ad plebē ſpe civitatis erexit. Exſtat vox ipſius, nihil ſe ad largitionem ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum dividere vellet, aut cælum. Aderat promulgandi dies, cùm ſubitò tanta vis hominum, undiq; apparuit, ut hoſtium adventu obſeſſa civitas videretur. Auſus tamen, obrogare de legibus conſul Philippus. Sed apprehenſum faucibus viator non ante dimiſit, quàm ſanguis & in ora & in oculos redundaret. Sic per vim latæ juſſæque leges. Sed pretium rogationis ſtatim ſocii flagitavere, cùm interim imparem Druſum, ægrumque rerum temerè motarum, matura, ut in tali diſcrimine, mors abſtulit: nec ideo minus ſocii promiſſa Druſi à populo Romano répoſcere armis deſierunt.

CAP. XVIII.

Bellum Sociale.

BELLUM quod adverſus ſocios geſtum eſt, Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invidiam: ſi verum tamen volumus, illud civile bellum fuit: quippe cùm populus Romanus Etruſcos, Latinos, Sabinoſque miſcuerit, & unum ex omnibus ſanguinem ducat, corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus eſt. Nec minore flagitio ſocii intra Italiam, quàm intra urbem cives rebellabant. Itaque cùm jus civitatis, quam viribus auxerant ſocii, juſtiſſimè poſtularent, ad quam ſpem eos cupidine dominationis Druſus erexerat: poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt, eadem fax, quæ illum cremavit, ſocios in arma & in expugnationem urbis accendit. Quid hac clade triſtius? quid calamitoſius? cùm omne Latium atq; Picenum, Etruria omnis atque Campania, poſtremò Italia contra matrem ac parentem ſuam Urbem conſurgerent: cum omne robur fortiſſimorum fideliſſimorumque ſociorum ſub ſuis quiſque ſignis haberent municipalia illa prodigia? Popedius Marſos, & Latinos, Afranius Umbros, totus ſenatus & conſules Samnium, Lucaniam Teleſinus; cùm regum & gentium arbiter populus, ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiæ Europæq ue à Corfinio, Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum Sex. Julius Cæſar, & Marcius Philippus conſules, inter ſacra & aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab urbe, legatis. Hoc fuit impii belli ſa-

Digitized by Google

ſacramentum inde jam paſſim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli diſcurſante Popedio, diverſa per populos & urbes ſigna cecinere. Nec Annibalis nec Pyrrhi fuit tanta vaſtatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum, ecce Fæſulæ, Carſeoli, Reſeratæ, Nuceriæ, & Picentes, cædibus, ferro & igne vaſtantur. Fuſæ Rutilii copiæ, fuſæ Cæpionis. Nam ipſe Julius Cæſar exercitu amiſſo, cùm in urbem cruentus referretur, miſerabili funere mediam etiam urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & ſemper in malis major, totis denuo viribus inſurrexit, aggreſſique ſinguli populos, Cato diſcutit Etruſcos Gabinius Marſos, Carbo Lucanos, Sylla Samnites. Strabo verò Pompejus omnia flammis ferroque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Aſculi everſione, Manibus tot exercituum conſularium, direptarumque urbium diis litaretur.

CAP. XIX.

Bellum Servile.

UTcunque, etſi cum ſociis (nefas) cum liberis tamen & ingenuis dimicatum eſt. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella ſervorum? Primum ſervile bellum inter initia urbis Herdonio Sabino duce in ipſa urbe tentatum eſt, cùm occupata Tribuniciis ſeditionibus civitate Capitolium obſeſſum eſt, & à conſule captum. Sed hic tumultus magis fuit quàm bellum. Mox imperio per diverſa terrarũ occupato, quis crederet Siciliam multo cruentiùs ſervili, quàm Punico bello eſſe vaſtatam? Terra frugum ferax, & quodammodo ſuburbana provincia latifundiis civium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergaſtula, catenatique cultores materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit ut meminerimus) fanatico furore ſimulato, dum Syriæ deæ cæremonias jactat, ad libertatem & arma ſervos quaſi numinum imperio concitavit: idque ut divinitus fieri probaret, in ore abdita nuce, quam ſulphure & igne ſtipaverat, leviter inſpirans, flammmam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergaſtulis quadraginta amplius millium fecit exercitum: Regiiſq;, ne quid malis deeſſet, decoratus inſignibus, caſtella, oppida, vicos miſerabili direptione vaſtavit. Illud quoque in ultimum belli dedecus capta ſunt caſtra prætorum, nec nominare ipſos pudet, caſtra Manilii, Lentuli, Piſonis, Hipſæi. Itaq; qui per fugitivarios retrahi debuiſſent, prætorios duces, profugos prælio ipſi ſequebantur. Tandem P. Rupilio Imperatore ſupplicium de eis ſumtum eſt. Hic enim victos, & apud Ennam noviſſimè obſeſſos, cũ fame quaſi peſtilentiâ conſumſiſſet, reliquias latronum compedibus cateniſq; religavit,

Digitized by Google

gavit, crucibuſque punivit. Fuitque de ſervis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi ſervili inſcriptione violaret. Vixdum reſpiraverat inſula, cum ſtatim à ſervis & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatam ſub ſignis ordinat. Ipſe veſte purpurea, argenteoque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem quàm ille fanaticus prior conflat exercitum, acriuſque multo, quaſi & illum vindicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in dominos, in ſervos infeſtius, quaſi in transfugas, ſæviebat. Ab hoc quoque prætorii exercitus cæſi, capta Servilii caſtra, capta Luculli. Sed Aquillius P. Rupilii uſus exemplo, interclusum hoſtem commeatibus ad extrema compulit, comminutaſque copias armis, fame facile delevit: dedidiſſentque ſe, niſi ſuppliciorum metu voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit quamvis in manus venerit. Quippe dum circà ad deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda laterata eſt.

CAP. XX.

Bellum Spartacum.

ENIMVERO ſervilium armorum dedecus feras. nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt & in bona libertatis noſtræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem neſcio. Quippe cum ſervi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ ſortis homines: hi peſſimam auxere ludibrio clamitatem. Spartacus, Crixus, & Oenomaus effracto Lentuli ludo, cum ſeptuaginta aut amplius ejuſdem fortunæ viris eruperunt Capua, ſerviſque ad vexillum & ad auxilium vocatis, cum ſtatim decem amplius millia coïſſent hominum, non modò effugiſſe contenti, jam vindicari etiam volebant. Prima velut ara viris, mons Veſuvius placuit: ibi cum etiam obſiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi montis vitigineis delapſi vinculis, ad imas ejus deſcendere radices, & exitu in uno nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere. Inde alia caſtra. Deinceps Thoram, totamque pervagantur Campaniam. Nec villarum atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thurios atq; Metapontum terribili ſtrage populantur. Affluentibus in diem copiis, cum jam eſſet juſtus exercitus, è viminibus pecudumque tegumentis inconditos ſibi clypeos, & ferro ergaſtulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac ne quod decus juſto deeſſet exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus, captaque de prætoribus inſignia & faſces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoq; prælio ducum funera

Imperatoris celebravit exſequiis, captivoſque circa rogum juſſit armis depugnare, quaſi planè expiaturus omne præteritum dedecus. ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Inde jam conſulares quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam C. Caſſii caſtra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana, quod ſatis eſt turpitudini noſtræ, deliberavit. Tandem etiam totis viribus contra mirmillonem conſurgitur, pudoremque Romanum Licinius Craſſus aſſeruit, à quo pulſi fugatique (pudet dicere) hoſtes, in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Bruttium angulum incluſi, cum fugam in Siciliam pararent, neq; navigia ſuppeterent, rateſque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidiſſimo freto fruſtra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem; & quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe in primo agmine fortiſſime dimicans quaſi Imperator occiſus eſt.

CAP. XXI.

Bellum civile Marianum.

HOC deerat unum populi Romani malis, jam ut ipſi intra ſe parricidiale bellum domi ſtringeret, & in urbe media ac foro quaſi arena cives cum civibus ſuis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, ſi plebeii duces, aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum ſceleri præbuiſſent. Cùm verò (prò facinus! qui viri! qui imperatores!) decora & ornamenta ſæculi ſui Marius & Sylla, peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt, tribus, ut ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: primo & levi & modico, tumultu majore quàm bello intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſævitia, mox atrociùs & cruentiùs, per totius viſcera ſenatus graſſante victoria. Ultimum non civicam modò, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt, cùm armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eo uſque odiis ſævientibus, donec deeſſent qui occiderentur. Initium & cauſſa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Sullæ provinciam Sulpicia lege ſollicitat. Sed impatiens injuriæ ſtatim Sulla legiones circumegit: dilatoque Mithridate, Eſquilina Collinaque porta, geminum agmen urbi infudit. Unde cùm ſubitò Sulpicius & Albinovanus objeciſſent catervas: ſudeſque & ſaxa undique à mœnibus ac tela jacerentur, ipſe quoque jaculatus, incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senonas evaſerat, quaſi captivam victor inſedit. Tum ex ſenatuſconſulto, adverſariis hoſtibus judicatis, in præſentem tribunum aliosq; diverſæ factionis jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reſer-

reſervavit. Cornelio Cinna, Cn. Octavio conſulibus malè obrutum reſurrexit incendium, & quidem ab ipſorum diſcordia, cùm de revocandis quos ſenatus hoſtes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem gladiis concione, ſed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patria ſua Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade major: ſiquidem carcer, catenæ, fuga, exſilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: ſervitia (prò nefas) & ergaſtula armantur, & facilè invenit exercitum miſer Imperator. Itaque vi patriam repoſcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſſam ſuam ſævitia corrumperet. Sed cùm diis hominibuſque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens & alumna Urbis Oſtia, nefanda ſtrage diripitur. Mox in urbem quadruplici agmine intratur. diviſere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hîc poſtquam manus omnis Octavii depulſa Janiculo eſt, ſtatim in principum cædem ſigno dato, aliquanto ſæviùs, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica urbe ſævitur. Octavii conſulis caput pro Roſtris exponitur, Antonii conſularis, in Marii ipſius menſis. Cæſar & Fimbria in penatibus domorum ſuarum trucidantur; Craſſi pater & filius in mutuo alter alterius aſpectu. Bœbium atque Numitorium per medium forum unci traxere carnificum. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio, Jovis ipſius oculos, venarum cruore reſperſit. Ancharius ipſo vidente Mario confoſſus eſt, quia fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Hæc tot ſenatus funera, intra Calendas & Idus Januarii menſis, ſeptima illa Marii purpura dedit. Quid futurum, ſi annuum conſularis impleſſet? Scipione Norbanoque conſulibus tertius ille turbo civilis inſaniæ toto furore detonuit; quippe cùm hinc VII. legiones, inde quingentæ cohortes ſtarent in armis, inde ab Aſia cum victore exercitu Sulla properaret. Et ſanè cùm tam ferus in Sullanos Marius fuiſſet, quanta ſævitia opus erat ut Sulla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam ſub amne Vulturno ſigna concurrunt, & ibi ſtatim Norbani fuſus exercitus, ſtatim omnes Scipionis copiæ, oſtentata ſpe pacis, oppreſſæ. Tum Marius juvenis & Carbo conſules, quaſi deſperatâ victoriâ, ne inulti perirent, ſanguine ſenatus ſibi parentabant: obſeſſaque curia, ſic de ſenatu quaſi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Mucius Scævola Pontifex, Veſtales amplexus aras, tantum non eodem igne ſepelitur. Lamponius atque Teleſinus Samnitium duces atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriamque populantur, & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Ma-

Digitized by Google

Marius, hic Teleſinus oppreſſi : nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii, animadverſumque in eos qui ſe ſponte dediderant. Non minus eſt, quòd apud Sacriportum & apud Collinam ſeptuaginta amplius millia Sulla concidit. Bellum erat. Quattuor millia deditorum inermium civium, in villa publica interfici juſſit, iſti tot in pace non plures ſunt: quis autem illos poteſt computare, quos in urbe paſſim quiſquis voluit occidit? donec admonente Furfidio, vivere aliquos debere, ut eſſent quibus imperarent; propoſita eſt ingens illa tabula, & ex ipſo equeſtris ordinis flore ac ſenatus duo millia electi qui mori juberentur. Novi generis edictum. Piget poſt hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani prætoris, atque Venuleji; Bæbium ſine ferro ritu ferarum inter manus laceratum; Marium ducis ipſius fratrem apud Catuli ſepulchrum, oculis, manibus, cruribuſq; defoſſis, ſervatum aliquandiu, ut per ſingula membra moreretur. Poſitis ſingulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ ſplendidiſſima ſub haſta venierunt, Spoletium, Interamnium, Præneſte, Fluentia: nam Sulmonem vetus oppidum ſocium atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, ut obſides jure belli, & modo morte damnati duci jubentur: ſic damnatam civitatem juſſit Sulla deleri.

CAP. XXII.

Bellum Sertorianum.

BELLUM Sertorianum quid aliud quam Sullanæ proſcriptionis hereditas fuit? hoſtile potius, an civile dixerim, neſcio; quippe quod Luſitani, Celtiberique Romano geſſerint duce. Exſul & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria terraſque permiſcuit, & in Africa jam, & Balearibus inſulis fortunam expertus, miſſuſque in Oceanum, Fortunatas inſulas penetravit: tandem Hiſpaniam armavit, ubi viro cum viris facile convenit: nec aliter magis apparuit Hiſpani militis vigor, quam Romano duce. Quamquam ille non contentus Hiſpania, ad Mithridatem quoque, Ponticoſque reſpexit, regemque claſſe juvit. Et quid futurum fuit ſatis tanto hoſti? Uno imperatore reſiſtere res Romana non potuit, additus Metello Cn. Pompejus: hi copias viri diu & ancipiti ſemper acie attrivere, nec tamen prius bello quam ſuorum ſcelere & inſidiis exſtinctus. Copias ejus prope tota Hiſpania perſecuti, diu & ancipiti ſemper acie dimicaverunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domitius & Thorius, inde Herculei præluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppreſſis, ipſi duces cominus invicem experti, apud Laurohem atque Sucronem æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium ex-

excidia converſis, miſera inter Romanos duces Hiſpania diſcordiæ pœnas dabat, donec oppreſſo domeſtica fraude Sertorio, victo deditoque Perperna, ipſæ quoque in Romanam fidem venere urbes Oſca, Terme, Turia, Valentia, Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hiſpania, victores duces externum id magis quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAP. XXIII.

Bellum civile ſub Lepido.

MARCO Lepido, Quincto Catulo conſulibus, civile bellum pæne citius oppreſſum eſt, quàm inciperet. Sed quantum, lateque fax illius motus ab ipſo Sullæ rogo exarſit! Cupidus namque rerum novarum per inſolentiam Lepidus, acta tanti viri reſcindere parabat, nec immeritò, ſi tamen poſſet ſine magna clade Reip. Nam cum jure belli Sulla dictator proſcripſiſſet inimicos: qui ſupererant revocante Lepido, quid aliud quàm ad bellum vocabantur? cumque damnatorum civium bona addicente Sulla, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum procul dubio labefactabat compoſitam civitatem. Expediebat ergo quaſi ægræ ſauciæque Reipublicæ requieſcere quomodòcumque ne vulnera curatione ipſa reſcinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut claſſico civitatem terruiſſet, profectus in Etruriam, arma inde & exercitum urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collemque Janiculum Lutatius Catulus, Cn. Pompejus, Sullanæ dominationis duces atque ſigniferi, alio exercitu inſederant. A quibus primo ſtatim impetu retrò pulſus, hoſtiſque à ſenatu judicatus, incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam receſſit: ibique morbo & pœnitentia interiit. Victores, quod non temerè alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

L. FLORI HISTORIARUM

LIBER IV.

CAP. I.

Bellum Catilinarium.

CATILINAM luxuria primùm, tum hinc conflata egeſtas rei familiaris, ſimul occaſio quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria conſilia opprimendæ patriæ ſuæ compulere, ſenatum con-

Digitized by Google

confodere, conſules trucidare, diſtringere incendiis urbem, diripere ærarium, totam deniq; rempublicam funditus tollere, & quidquid nec Annibal videretur optaſſe. Quibus id nefas ſociis aggreſſus eſt? Ipſe patricius, ſed hoc minus eſt. Curii, Porcii, Sullæ, Cethegi, Autronii, Varguntei, atq; Longini, quæ familiæ? quæ ſenatus inſignia? Lentulus quoque tunc maximè prætor: hos omnes immaniſſimi facinoris ſatellites habuit. Additum eſt pignus conjurationis, ſanguis humanus, quem circumlatum pateris bibêre: ſummum nefas, niſi amplius eſſet, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, niſi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium conſules incidiſſet, quorum alter induſtriâ rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tanti ſceleris indicium per Fulviam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidii innocens. Tum conſul habito ſenatu in præſentem parricidam, in præſentem reum Cicero peroravit: ſed non ampliùs profectum, quàm ut hoſtis evaderet, ſeque palàm profeſſo incendium ſuum reſtincturum ruinâ minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus urbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sibyllinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem urbe tota viros, faces, tela diſponit: nec civili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma ſolicitatis. Et iſſet ultra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturcii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta eſt barbaris manus. Palam prætor in ſenatu convincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animadvertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſecutis omnibus, in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamvis parte conjurationis oppreſſâ, tamen ab incepto Catilina non deſtitit, ſed infeſtis ab Etruria ſignis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. Nemo hoſtium bello ſuperfuit: quem quiſque in pugnando ceperat locum, eum amiſſa anima corpore tegebat. Catilina longe à ſuis inter hoſtium cadavera repertus eſt, pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

CAP. II.

Bellum Cæſaris & Pompeji.

IAM pænè toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus exſtingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra urbem ſe præcluſerat, quaſi exſpiratura; Sullana tempeſtas latiùs, intra Italiam

Digitized by Google

liam tamen, detonuerat; Cæſaris furor atque Pompeji, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quà patebat imperium, quodam quaſi diluvio, & inflammatione corripuit: adeò, ut non rectè tantùm civile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum; ſed potiùs commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum. Quippe ſi duces ejus inſpicias, totus ſenatus in partibus; ſi exercitus. hinc X I. legiones, inde X V I I I. flos omnis & robur Italici ſanguinis; ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici Germanique delectus, inde Dejotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæq;, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ, Italiæ, totiuſque robur Orientis: ſi moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum breve tempus, ſi locum & ſpatium ubi commiſſum eſt, intra Italiam; inde ſe in Galliam Hiſpaniamque deflexit; reverſumque ob occaſu, totis viribus in Epiro Theſſaliaque conſedit; hinc in Ægyptum ſubito tranſiliit; inde reſpexit Aſiam, Africæ incubuit, poſtremò in Hiſpaniam remigravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim prius quievere quàm in urbe ipſa, medio ſenatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris ſeſe cæde ſatiarent. Cauſſa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello & Lucio Afranio conſulibus, cùm Romana majeſtas toto orbe polleret, recenteſque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompejanis theatris Roma cantaret, nimia Pompeji potentia apud otioſos (ut ſolet) cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum, Cato adverſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompejum, actiſque ejus obſtrepere. Hic dolor tranſverſum egit, & ad præſidia dignitati paranda impulit. Forte nunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. Cajus Cæſar eloquentiâ, & ſpiritu, & jam conſulatu allevabatur, Pompejus tamen ſuper utrumque eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompejo retinere cupientibus, omnibuſque pariter potentiæ cupidis, de invadenda Rep. facile convênit. Ergo cum mutuis viribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar invadit, Craſſus Aſiam, Pompejus Hiſpaniam, tres maximos exercitus: & jam ſic orbis imperium, ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Exinde quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæſaris filiæ, quæ nupta Pompejo, generi ſocerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Jam Pompejo ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari Pompejana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille ſuperiorem. Nefas! ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo Lentulo Marcello.

Digitized by Google

loque conſulibus rupta prima conjurationis fide, de ſucceſſione Cæſaris ſenatus, idemque Pompejus agitabat: nec ille abunebat, ſi ratio ſui proximis comitiis haberetur conſulatus, abſenti, quem decem tribuni, favente Pompejo, nuper decreverant, tum diſſimulante eodem negabatur. Veniret,& peteret, majorum more. Ille contra flagitare decreta, ac niſi in fide permanerent, non ſe dimiſſurum exercitum. Ergo ut in hoſtem decernitur. His Cæſar agitatus, ſtatuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli arena, Italia fuit; cujus arces levibus præſidiis Pompejus inſederat; ſed omnia ſubito Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Prima Arimino ſigna cecinerunt. Tum pulſus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum ſine ſanguine, ſi Pompejum Brunduſii opprimere, ut cœperat, potuiſſet. Sed ille per obſeſſi clauſtra portus nocturnâ fugâ evaſit. Turpe dictu, modò princeps patrum, pacis belliq; moderator, per triumphatum à ſe mare lacerata & pænè inermi nave fugiebat. Nec Pompejus ab Italia, quam ſenatus ab urbe fugatur prior: quam pænè vacuam metu, Cæſar ingreſſus, conſulem ſe ipſe facit. Ærarium quoque ſanctum, quia tardius aperiebant Tribuni, juſſit effringi, cenſumque & patrimonium populi Romani ante rapuit quàm imperium. Pulſo fugatoque Pompejo, maluit prius ordinare provincias, quam ipſum ſequi. Siciliam & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hoſtile erat in Gallia pacem ipſe fecerat. Sed ad Hiſpanienſes Pompeji exercitus tranſeunti per eam duci, portas claudere auſa Maſſilia eſt miſera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit; ſed quia tutis muris erat, vinci eam ſibi juſſit abſenti. Græcula civitas, non pro mollitia nominis, & vallum cædere, & incendere machinas auſa, & congredi navibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit: mox dedentibus ſeſe ablata omnia præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps variumque, & cruentum in Hiſpania bellum cum legatis Cn. Pompeji Petrejo & Afranio; quos Illerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem obſidere, & oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame caſtra tentata ſunt, obſeſſorque ipſe quaſi obſidebatur: ſed ubi pax fluminis rediit; populationibus & pugna campos aperuit; iterum ferox inſtat; & cedentes ad Celtiberiam conſecutus, aggere & vallo, & per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic citerior Hiſpania recepta eſt, nec ulterior moram fecit. Quid enim una poſt quinque legiones? Itaque ultro cedente Varrone, Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæſaris ſequebantur. Aliquid tamen adverſus abſentem ducem auſa fortuna eſt circa Illyricum & Africam, quaſi de induſtria pro-
ſpera

Digitized by Google

ſpera ejus adverſis radiarentur. Quippe cum fauces Adriatici maris juſſi occupare Dolabella & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, jam maria late tenente Pompejo, repente caſtra legatus ejus Octavius, & Libo ingentibus copiis claſſicorum utrumque circumvenit, deditionem fames extorſit Antonio. Miſſæ quoque à Baſillo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat: nova Pompejanorum arte Cilicum actis ſub mari funibus, captæ quaſi per indaginem. Duas tamen æſtus explicuit: una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæſit, memorandumque poſteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfuſi undique exercitus per totum diem tela ſuſtinuit; & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante tribuno Vultejo mutuis ictibus in ſe concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendum provinciam miſſus, pulſo fugatoque Varo jam ſuperbus, ſubitum Jubæ regis adventum, equitatumque Maurorum ſuſtinere non potuit. Parebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, ut amiſſum ſua temeritate exercitum, morte ſequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompejus Epiron elegerat, nec Cæſar moratus; quippe, ordinatis à tergo omnibus quamvis hyems media prohiberet tempeſtate, ad bellum navigavit: poſitiſque ad Oricum caſtris, cùm pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio dimiſſa, Brunduſii moram faceret; adeo impatiens erat, ut ad arceſſendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, ſpeculatorio navigio, ſolus ire tentaverit. Exſtat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorem vox ipſius: Quid times? Cæſarem vehis. Contractis in unum undique omnibus copiis, poſitiſque cominus caſtris, diverſa erant ducum conſilia. Cæſar pro natura ferox & conficiendæ rei cupidus, oſtentare aciem, provocare, laceſſere, nunc obſidione caſtrorum, quæ erant ſedecim millium vallo obducta (Sed quid his obeſſet obſidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachii irrita, (quippe quam vel ſitus inexpugnabilem faceret) ad hoc; aſſiduis in eruptionem hoſtium præliis (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in ſcuto centum atque viginti tela ſedere) jam verò direptione urbium ſociarum, cum Oricum & Gomphos, & alia caſtella Theſſaliæ vaſtaret: Pompejus adverſus hæc nectere moras, tergiverſari ſimul, ut hoſtem interclusum undiq; inopia commeatuum terreret, utque ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus. Nec diutius profuit duci ſalutare conſiliú. Milites otium, ſocii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio ſumta eſt Theſſalia: & Philippicis campis, urbis, imperii, generis humani fata commiſſa ſunt. Nunquam ullo

loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc & illinc præter auxilia regum & ſenatus. Nunquam imminentis ruinæ manifeſtiora prodigia, fuga victimarum, examina, inſignes interdiu tenebræ. Dux ipſe & nocturna imagine theatri ſui audiens plauſum in modum planctus circumſonare, & manè cum pullo amiculo (nefas) apud principia conſpectus eſt. Nunquam atrior neque alacrior exercitus Cæſaris fuit. Inde claſſica prius, inde tela. Annotatum quoque committentis aciem Craſtini pilum, qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem qua pugnaverat, ipſa novitate vulneris præferebat. Sed nec minus admirabilior illius exitus belli: Quippe cum Pompejus adeo equitum copia abundaret, ut facile circumventurus ſibi Cæſarem videretur, circumventus ipſe eſt. Nam cum diu æquo marte contenderent, juſſuque Pompeji fuſus à cornu erupiſſet equitatus, repentè hinc ſigno dato, Germanorum cohortes tantum in effuſos equites fecere impetum, ut illi iſſe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, levis armaturæ ruina comitata eſt. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua ſtrages quaſi una manu facta eſt. Nec ulla res magis exitio fuit, quam ipſa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæſar fuit, mediuſque inter imperatorem & militem. Voces quoque obequitantis excepti, altera cruenta, ſed docta, & ad victoriam efficax, Miles, faciem feri: altera ad jactationem compoſita, Parce civibus: cùm ipſe ſequeretur. Felicem utcunque in malis Pompejum, ſi eadem ipſum, quæ exercitum ejus, fortuna traxiſſet. Superſtes dignitati ſuæ vixit, ut cum majore dedecore per Theſſalica Tempe equo fugeret, pulſus Lariſſa: in deſerto Ciliciæ ſcopulo; fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Peluſiaco littore, imperio viliſſimi regis, conſiliis ſpadonum, & ne quid malis deſit, Septimii deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis uxoris ſuæ liberorumque moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompejo crederet bellum? Atqui acriùs multò atque vehementiùs Theſſalici incendii cineres recaluêre. Et in Ægypto quidem adverſus Cæſarem ſine partibus bellum. Quippe cùm Ptolemæus rex Alexandriæ, ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, fœdique amicitiæ cum Cæſare medio Pompeji capite ſanxiſſet, ultionem tanti viri manibus quærente fortuna, cauſſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis paſſa videbatur injuriam: odium ipſius regis, qui Pompeji cædem partium fato, non Cæſari dederat, haud dubie idem in ipſum auſurus; ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui

juſſit

juſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeji obſeſſus in regia, quamvis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primum ædificiorum proximorum atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit: mox in peninſulam Pharon ſubitus evaſit: inde depulſus in maria, mira felicitate ad proximam claſſem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio, ut illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſq; peteretur. Tandem receptus à claſſicis ſuis, undique ſimul hoſtes adortus, de imbelli ac perfida gente, juſta, generi manibus dedit. Quippe & Theodotus magiſter, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus atque Ganymedes, diverſi per mara & transfugio & morte conſumti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum eſt in aureæ loricæ honore. In Aſia quoque novus rerum motus à Ponto, planè quaſi de induſtria captante fortuna hunc Mithridatio regno exitum, ut à Pompejo pater, à Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiæ noſtræ fiduciâ, quàm virtutis ſuæ, infeſto in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæſar aggreſſus, uno, & (ut ſic dixerim) non toto prælio obtrivit, more fulminis, quod uno eodemq; momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vana de ſe prædicatio eſt Cæſaris, antè victum hoſtem eſſe, quàm viſum. Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multò atrociùs quàm in Pharſalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æſtus expulerat: nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ magis quàm oppreſſæ vires erant. Auxerat ſacramentum ipſa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippe ſatis amplè ſonabat in Pompejani nominis locum, Cato & Scipio. Acceſſit copiis Mauritanus rex Juba, videlicet ut latiùs vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam & Thapſon, niſi quòd amplior, eoque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompejum creviſſe bellum. Denique, quod alias nunquam, ante imperium ducis ſua ſponte ſigna cecinerunt. Strages à Juba cœpit: ejus elphanti bellorum rudes, & nuper à ſilva, conſternati ſubito clangore, ſtatim & exercitus in fugam, & duces fortius quàm ut effugerent, non inconſpicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat, ſed aſſecutis eum hoſtibus, gladium per viſcera exegit, & ubi eſſet quodam requirente, reſpondit hoc ipſum, Bene ſe habet Imperator. Juba cum ſe recepiſſet in regiam, magnifice epulatus, cum Pompejo fugæ comite, ſuper menſas, & pocula interficiendum ſe ei præbuit. Ille & regi ſuffecit, & ſibi; cùm interim ſemeſi in medio cibi & parentalia fercula regio ſimul Romanoque ſanguine madebant. Cato non interfuit bello, poſitiſque ad Bagradam caſtris. Uticam velut altera Africæ clauſtra ſervabat. Sed accepta partium clade, nihil cun-

cunctatus (ut ſapiente dignum erat) mortem etiam lætus accivit. Nam poſtquam filium comiteſque amplexu dimiſit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululum quievit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio revelatum manu pectus ſemel iterumque percuſſit. Auſi poſt hoc virum medici violare fomentis. Ille paſſus dum abſcederent, reſcidit plagas: ſecutaq; vis ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. Quaſi non eſſet uſquam dimicatum, ſic arma rurſus, & partes: quantoque Africa ſupra Theſſaliam fuit, tanto Africam ſuperabat Hiſpania; plurimumque favoris partibus addebat fraternitas ducum, & pro uno duos ſtare Pompejos. Itaque nuſquam atrocius, nec tam ancipiti marte concurſum eſt. Primum in ipſo oſtio Oceani Varus Didiuſque legati conflixere. Sed acrius fuit cum ipſo mari, quàm inter ſe navibus bellum. Siquidem velut furorem civium caſtigaret Oceanus, utramque claſſem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde ſitus ipſius formidinem, vergentia in unum, hinc Hiſpaniæ, inde Mauritaniæ littorà, mare & inteſtinum & externum, imminenteſq; Herculis ſpeculas; cum omnia undique ſimul prælio & tempeſtate ſævirent. Mox circa obſidiones urbium utrimque diſcurſum eſt, quæ miſeræ inter hos atque illos duces ſocietatis Romanæ pœnas dabant. Omnium poſtrema certaminum Munda. Hic non pro cetera felicitate, ſed anceps & diu triſte prælium, ut planè videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sanè & ipſe ante aciem mœſtior, non ex more Cæſar, ſive reſpectu fragilitatis humanæ, ſive nimiam proſperorum ſuſpectam habens continuationem, vel eadem timens, poſtquam idem eſſe cœperat quod Pompejus. Sed in ipſo prælio, quod nemo unquam meminerat, cùm diu pari marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium ſubitò ingens inter utroſque ſilentium, quaſi convenissent. hic omnium ſenſus erat. Noviſſimè illud inuſitatum Cæſaris oculis, nefas, poſt XIV. annos, probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod & ſi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis quam virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes, confirmare; per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtium quinque per tranſverſam aciem actæ. quas Labienus periclitantibus: caſtris præſidio miſerat. fugę ſpeciem præbuiſſent: hoc aut & ipſe credidit, aut dux callidus arripuit in occaſionem, & quaſi in fugientem invectus, ſimul & ſuorum erexit animos, & hoſtes perculit,

lit. Nam hi dum ſe putant vincere, fortiùs, ſequi; inde Pompejani dum fugere credunt ſuos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſque victoribus, ſic æſtimari poteſt: hoc à prælio profugi, cùm ſe Mundæ recepiſſent, & Cæſar obſideri ſtatim victos imperaſſet, congeſtis undiq; cadaveribus agger effectus eſt, quæ pilis jaculiſque confixa inter ſe tenebantur, fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam deſperantibus Pompeii liberis, Cn. prælio profugum, crure ſaucio deſerta & avia petentem, Ceſennius apud Lauronem oppidum conſecutus pugnantem (adeò nondum deſperaverat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abſcondit, aliiſq; poſt Cæſarem bellis reſervavit. Cæſar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum tranſmiſerat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Alterum Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arſinoë, & ad ſimulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis ſubactam oſtendebat Hiſpaniam. Pharſalia, & Thapſus, & Munda nuſquam, & quanto majora erant de quibus non triumphabat? Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta, penſatumque clementiâ bellum. Nemo cæſus imperio, præter Afranium, ſatis ignoverat ſemel: & Fauſtum Sullam, dedicerat generum timere: filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sulla, hic poſteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes honores unum in principem congeſti; circa templa imagines: in theatro diſtincta radiis corona: ſuggeſtus in curia: faſtigium in domo, menſis in cælo; ad hæc pater ipſe patriæ; perpetuuſque Dictator; noviſſime, dubium an ipſo volente, oblata pro roſtris ab Antonio conſule, regni inſignia: quæ omnia velut infulæ in deſtinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia, graviſque erat liberis ipſa beneficiorum potentia; nec diutius dilatio donata eſt: ſed Brutus & Caſſius, aliique patricii conſenſerunt in cædem Principis. Quanta vis fati! manaverat late conjuratio; libellus etiam Cæſari datus eodem die; nec perlitare centum victimis poterat; venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli ſedentem eum ſenatus invaſit, tribuſque & viginti vulneribus ad terram datus eſt. Sic ille qui terrarum orbem civili ſanguine impleverat, tandem ipſe ſanguine ſuo curiam implevit.

Cæſar Octavianus.

CAP. III.

POpulus Romanus Cæſare & Pompejo trucidatis, rediiſſe in ſtatum priſtinæ libertatis videbatur, & redierat, niſi aut Pompejus liberos, aut Cæſar here-

dem reliquiſſet; vel, quod utroque pernicioſius fuit, ſi non collega quondam, mox æmulus, Cæſarianæ potentiæ fax, & turbo ſequentis ſæculi ſuperfuiſſet Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octavius mortem patris ulciſcitur, iterum fuit movenda Theſſalia; dum Antonius varius ingenio aut ſucceſſorem Cæſaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ deſciſcit in regem: nam aliter ſalvus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſervitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quòd potiſſimum ad Octavium Cæſarem Auguſtum, ſumma rerum rediit, qui ſapientia ſua atque ſolertia, perculſum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire & conſentire potuiſſet, niſi unius præſidis nutu, quaſi anima & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabella conſulibus, imperium jam ad Cæſares transferente fortuna, varius & multiplex motus civitatis fuit; quodque in annua converſione fieri ſolet, ut mota ſidera tonent, ac ſuos flexus tempeſtate ſignificent: ſic in Romanę dominationis; id eſt, humani generis converſione penitus intremuit, omnique genere diſcriminum, civilibus, terreſtribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum eſt.

CAP. IV.

Bellum Mutinenſe.

PRima civilium motuum cauſſa, teſtamentum Cæſaris fuit; cujus ſecundus heres Antonius, prælatum ſibi Octavium furens, inexpiable contra adoptionem acerrimi juvenis ſuſceperat bellum. Quippe cùm intra decem & octo annos tenerum, & obnoxium & opportunum injuriæ juvenem videret, ipſe plane & conviciis Cæſaris dignitatem, & furtis hereditatem lacerare, ipſum inſectari probris, & cunctis artibus adoptationem Juliæ gentis cum inhibere non deſineret: denique ad deprimendum juvenem, palàm arma moliri, & parato exercitu in Ciſalpina Gallia reſiſtentem motibus ſuis Decimum Brutum obſideret: Octavius Cæſar ætate & injuria favorabilis, & nominis majeſtate, quod ſibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus, (quis crederet?) conſulem aggreditur? obſidione Mutinæ liberat Brutum, Antonium exuit caſtris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus & saucius aquilam à moriente ſignifero traditam, ſuis humeris in caſtra referebat.

CAP. V.

Bellum Peruſinum.

ALterum bellum concitavit agrorum diviſio, quos Cæſar veteranis, in caſtris pretium militiæ perſolvebat. Semper aliàs L. Antonii peſſimum ingenium, Fulvia,

Digitized by Google

Fulvia, gladio cincta, virilis militiæ uxor agitabat. Ergo depulſos agris colonos invitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, ſed totius Senatus ſuffragiis judicatum hoſtem Cæſar aggreſſus, intra Peruſiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

CAP. VI.

Triumviratus.

CUm ſolus etiam gravis paci, gravis reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incendio Lepidus acceſſit; quia contra duos exercitus neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem. Diverſa omnium voto incendia. Lepidum, divitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ; Antonium, ultiones de his, qui ſe hoſtem judicaſſent; Cæſarem, inultus pater, & manibus ejus graves Caſſius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus, pax inter tres duces componitur, apud Confluentes inter Peruſiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus conſalutant; nullo bono more Triumviratus invaditur. Oppreſſa armis Repub. redit Sullana proſcriptio, cujus atrocitas nihil in ſe minus habet, quàm numerum CXL, Senatorum; exitus fœdi, truces, miſerabiles, toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei, non ingemiſcat? Cùm Antonius concedente Cæſare avunculum ſuum, Lepidus L. Paulum fratrem ſuum proſcripſerit. Romæ capita cæſorum proponere in roſtris jam uſitatum erat. Verùm ſic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, cùm reſciſſum Ciceronis caput in illis ſuis roſtris videretur; nec aliter ad videndum, quàm ſolebat ad audiendum eum concurreretur. Hæc ſcelera in Antonii Lepidique tabulis. Cæſar percuſſoribus patris contentus fuit. Hæc quoque niſi multa fuiſſet, etiam juſta cædes haberetur.

CAP. VII.

Bellum Caſſii & Bruti.

BRutus & Caſſius ſic Cæſarem, quaſi Tarquinium regem depuliſſe regno videbantur, ſed libertatem quam maximè reſtitutam voluerunt illo ipſo patricidio, perdiderunt. Igitur cæde perfecta, cùm veteranos Cæſaris, nec immerito timerent, ſtatim è curia in Capitolium confugerant: nec illis ad ultionem deerat animus, ſed ducem non habebant. Igitur cùm appareret quæ ſtrages reip. immineret; diſplicuit ultio, conſenſu conſulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipſo, quem occiderant Cæſare datas, Suriam & Macedoniam conceſſerant. Sic vindicta Cæſaris dilata potiùs quàm oppreſſa eſt. Igitur ordinata magis, ut poterat, quàm ut decebat, in

Triumviros rep. relicto ad urbis præſidium Lepido, Cæſar cum Antonio in Caſſium Brutumque ſuccingitur. Illi, comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompejo fuit, arenam inſederant. ſed nec tum imminentia cladis deſtinatæ ſigna latuêre. Nam & aſſuetæ cadaverum pabulo volucres, caſtra quaſi jam ſua circumvolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obvius nimis apertè ferale ſignum fuit. Ipſique Bruto per noctem, cùm illato lumine ex more aliqua ſecum agitaret, atra quædam imago ſe obtulit, & quæ eſſet interrogata, tuus, inquit, malus Genius; hoc dixit, & ſub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præſagio in Cæſaris caſtris omnia, aves, victimæque promiſerant: ſed nihil illo præſentius, cùm Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat; ut factum eſt. Acie namque commiſſa cùm pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, & quamvis duces non eſſent tum præſentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia ſubduxiſſent; ſtabat tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit, & par utrimque diſcrimen, ut exitus prælii docuit; capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſii. Sed quanto efficatior eſt fortuna quàm virtus! & quàm verum eſt, quod moriens efflavit; non in re, ſed in verbo tantùm eſſe virtutem. Victoriam illi prælio error dedit. Caſſius inclinare cornu ſuorum, cùm captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus, evadit in tumulum; inde pulvere & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum; cùm ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renuntiaret, tranſactum de partibus ratus, uni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cùm in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello convenerat,) ipſe quoque uni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad ultimum non ſuis manibus uſos? niſi hoc quoque ex perſuaſione non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum pientiſſimaſumque animarum judicio ſuo, ſcelere alieno uterentur.

CAP. VIII.

Bellum cum Sexto Pompejo.

SUblatis percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Pompeji domus. Alter juvenum in Hiſpania occiderat, alter fugâ evaſerat, contractiſque infelicis belli reliquiis, cum inſuper ergaſtula armaſſet, Siciliam Sardiniamque habebat. Jam & claſſe medium mare inſederat. O quàm diverſus à patre! ille Cilicas extinxerat; hic ſecum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Sicu-

Siculo freto juvenis oppreſſus eſt; magnique famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet ulterius, niſi quòd magnæ indolis ſignum eſt, ſperare ſemper. Perditis enim rebus profugit, Aſiamque velis petiit, venturus ibi in manus hoſtium, & catenas, & quod miſerrimum eſt fortibus viris, ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus. Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum ſex ſeptemve fugiebat, extincto prætoriæ navis lumine, annulis in mare abjectis, pavens atque reſpectans, & tamen non metuens ne periret. Quamvis in Caſſio & Bruto partes ſuſtuliſſet, & in Pompejo totum partium nomen aboleſſet; nondum tamen ad pacis ſtabilitatem profecerat Cæſar, cùm ſcopulus, & nodus, & mora publicæ ſecuritatis ſupereſſet Antonius, nec ille defuit vitiis quin periret: immo omnia expertus ambitu & luxuriâ: primum hoſtes, deinde cives, tandem etiam terrore ſui ſæculum liberavit.

CAP. IX.

Bellum Parthicum duce Ventidio.

PArthi clade Craſſiana altiùs animos erexerant, civileſque populi R. motus læti acceperant: itaque ut prima affulſit occaſio, non dubitaverunt erumpere; ultro quidem invitante Labieno, qui miſſus à Caſſio Brutoque, (qui furor ſcelerum) ſollicitaverat hoſtes in auxilium, & illi Pacoro duce, regio juvene, diſſipant Antoniana præſidia. Saxa legatus, ne veniret in poteſtatem, à gladio ſuo impetraverat. Denique ablata Suria emanabat latiùs malum, hoſtibus ſub auxilii ſpecie ſibi vincentibus; niſi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipſumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter Orontem & Euphratem ſinu late cecidiſſet. Viginti amplius millium fuit: nec ſine conſilio ducis, quippe qui ſimulato metu adeò paſſus eſt hoſtem caſtris ſuccedere, donec abſumto jactus ſpatio, adimeret uſum ſagittarum. Rex fortiſſimè dimicatus accedit, mox circumlato ejus per urbes, quæ defecerant, capite, Suria ſine bello recepta fuit. Sic Craſſianam cladem Pacori cæde penſavimus.

CAP. X

Bellum Parthicum Antonii.

EXpertis invicem Parthis atque Romanis, cùm Craſſus atque Pacorus utrimque virium documenta feciſſent, pari rurſus reverentia, integra amicitia, & quidem ab ipſo fœdus Antonio cum rege percuſſum. Sed immenſa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem & Euphratem ſub imaginibus ſuis labi concupiſcit, neque cauſſa neque conſilio, ac ne imaginaria qui-

quidem belli conditione, quaſi hoc quoque ex arte ducis eſſet obrepere, relicta repente Suria in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam ſimulat trepidationem, & in campos fugam. Hic ſtatim quaſi victor ſequebatur; cùm ſubitò nec magna hoſtium manus ex improviſo, & jam in feſſos via, ſub veſpera velut nimbus erupit, &, miſſis undique ſagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis quæ in poſterum diem imminebat, niſi interveniſſet deûm miſeratio. Unus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latinè data, cum fidem ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retro, peterentque montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. Atque ita ſecuta eſt minor vis hoſtium, quàm imminebat. Adfuit tamen, deletæque reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte quaſi docti, procubuiſſent in genua milites, & elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani cùm ſe rurſus extuliſſent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miſerit vocem; Ite & bene valete Romani: meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fertis. Non minor ex aquâ poſtea quàm ab hoſtibus clades, infeſta primùm ſiti regio, tum quibuſdam Salmacidis fluvius infeſtior: noviſſimeque cùm jam ab invalidis & avidè hauriebatur, noxiæ etiam dulces fuere. Mox & ardores per Armeniam, & nives per Cappadociam, & utriuſque cæli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de XVI. legionibus reliqua, cùm argentum ejus paſſim dolabris concideretur; & ſubinde inter moras mortem à gladiatore ſuo flagitaſſet, egregius imperator tandem profugit in Syriam: ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus eſt, quaſi viciſſet qui evaſerat.

CAP. XI.

Bellum Actiacum cum Antonio & Cleopatra.

FUror Antonii quatenus ambitu non interiret, & luxu & libidine extinctus eſt. Quippe poſt Parthos, cùm exoſus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quaſi bene geſtis rebus, in regio ſe ſinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia ab ebrio imperatore pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promiſit Antonius: quaſi facilior eſſet Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, totus in monſtrum illud ut mente, ita animo quoque cultuque deſciverat. Aureum in manu baculum, ad latus acinacis, purpurea veſtis, ingentibus obſtricta gemmis, diadema aderat, ut regina

rex

rex ipſe frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæſar à Brunduſio trajecerat, ut venienti bello occurreret: poſitiſque in Epiro caſtris, Leucadem inſulam, montemque Leucadem, & Ambraci ſinus coruna infeſta claſſe ſuccinxerat. Nobis CCCC. amplius naves, CC. non minus hoſtium: ſed numerum magnitudo penſabat. Quippe à ſenis in novenos remorum ordinibus, adhoc turribus atque tabulatis allevatæ caſtellorum & urbium ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipſa moles exitio fuit. Cæſaris naves à triremibus in ſenos non amplius ordines creverant: itaque habiles in omnia quæ uſus poſcebat, ad impetus & recurſus flexuſque capiendos, illas graveis, & ad omnia præpeditas, ſingulas plures adortæ, miſſilibus ſimul, tum roſtris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium diſſipavere. Nec ulla re magis hoſtilium copiarum apparuit magnitudo quàm poſt victoriam. Quippe immenſa claſſis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabumque & Sabæorum, & mille aliarum gentium Aſiæ ſpolia, purpuram aurumque in ripam aſſiduè mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina cum aurea puppe, veloque purpureo ſe in altum dedit: mox ſecutus Antonius; ſed inſtare veſtigiis Cæſar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præſidiis utraque Ægypti cornua Paretonium atque Peluſium profuere: propere manu, tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius, Regina ad pedes Cæſaris provoluta tentavit oculos ducis, fruſtra; nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, ſed de parte regni laborabat: quod ubi deſperavit à principe, ſervarique ſe triumpho vidit, incautiorem nacta cuſtodiam, in Mauſoleum ſe (ſepulchra regum ſic vocant) recepit: ubi maximo, ut ſolebat, induta cultu, in differto odoribus ſolio juxta ſuum ſe collocavit Antonium, admotis ad venas ſerpentibus: ſic morte quaſi ſomno, ſoluta eſt.

CAP. XII.

Bella adverſus gentes exteras.

HIc finis armorum civilium: reliqua adverſus exteras gentes: quæ diſtrictu circa mala ſua imperio, diverſis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum aſſuetæ frenis ſervitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab impoſito nuper jugo reſiliebant. Ad Septemtrionem converſa ferme plaga, ferociùs agebat. Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Myſii, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non poſſet aſcendere. Sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Seno-

nes atq; Vindelicos, per privignum ſuum Claudium Druſum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres oſtendêre; quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo, in ora militum adverſa miſerunt. Illyrii quoq; ſub Alpibus agunt, imaſque valles earum, & quædam quaſi clauſtra cuſtodiunt, abruptis torrentibus implicati; in hos expeditionem ipſe ſumpſit, fierique pontes imperavit. Hic ſe & aquis & hoſte turbantibus, cunctanti ad aſcenſum militi ſcutum de manu rapuit, & in via primus, tunc agmine ſecuto, cum Illyricus multitudine pontem ſuccidiſſet, ſaucius manibus ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo periculo anguſtior, terga hoſtium præcidit. Pannonii duobus ſaltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Iſtroque vallantur: populati proximos, intra ripas ſe recipiebant. In hos domandos Urbium miſit, cæſi ſunt in utriſque fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata, ſed capta ſunt, & in profluentes data, ut ceteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nuntiaretur. Dalmatæ plerumque ſub ſilvis agunt, inde ad latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem Marcius incenſa urbe Delminio quaſi detruncaverat. Poſtea Aſinus Pollio gregibus, armis, agris multaverat. Sed Auguſtus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coëgit, aurumque venis repurgare, quod alioquin gens omnium cupidiſſima ſtudioſa diligentia acquirit, ut illud in uſus ſuos ſervare videatur. Myſii quàm feri, quam truces fuerint, quàm ipſorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu eſt. Unus ducum ante aciem poſtulato ſilentio: Qui vos, inquit, eſtis? Reſponſum invicem: Romani, gentium domini. Et illi, Ita, inquiunt, ſi nos viceritis. Accepit omen Marcus Craſſus. Illi ſtatim ante aciem immolato equo concepere votum, ut cæſorum extis ducum & litarent, & veſcerentur. Deos audiſſe crediderim: nec tubam ſuſtinere potuerunt. Non minimum terroris incuſſit barbaris Domitius centurio, ſatis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines ſtoliditatis, qui foculum gerens ſuper caſſidem, ſuſcitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum, maximus populus deſciverat. Ille barbarus & ſignis militaribus, & diſciplina, armis etjam Romanis aſſueverat: ſed à Piſone perdomiti, in ipſa captivitate rabiem oſtendere: quippe cum catenas morſibus tentarent, feritatem ſuam ipſi puniebant. Daci montibus inhærent. Cotiſonis regis imperio, quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, diſcurrere ſolebant, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gentem aditu difficillimam ſubmovere. Miſſo igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præſidia conſtituit. Si tunc Dacia non victa, ſummota atque dilata eſt. Sarmatæ patentibus campis inequitant, & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit.

Ni-

Digitized by Google

Nihil præter nives raraſque ſilvas habent. Tanta barbaria eſt, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putaſſet: magis turpiter amiſſa eſt, quàm glorioſe acquiſita: ſed quatenus ſciebat patrem ſuum Cæſarem bis trajecto ponte Rheni quæſiſſe bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam: & factum erat, ſi barbari tam vitia noſtra quàm imperia ferre potuiſſent. Miſſus in eam provinciam Druſus primos domuit Uſipetes, inde Tenctheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomannorum ſpoliis inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validiſſimas nationes. Cheruſcos, Suevos, & Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti centurionibus concrematis hoc velut ſacramento ſumſerant bellum, adeò certa victoriæ ſpe, ut prædam in anteceſſum pactione dividerent. Cheruſci equos, Suevi aurum & argentum, Sicambri captivos elegerant. Sed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſoſque, præda diviſit, & vendidit. Præterea in tutelam provinciarum, præſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuit. Per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgum, per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius caſtella direxit, Bonnam & Geldubam cum pontibus junxit, claſſibuſque firmavit: invium atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines alta terra, cælum ipſum mitius molliuſque ſolito videretur. Denique non per adulationem, ſed ex meritis, defuncto ibi fortiſſimo juvene, ipſi, quod nunquam alteri, ſenatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius eſt provincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur; jure retinentur. Igitur breve id gaudium fuit: quippe Germani victi magis quàm domiti erant; moreſque noſtros magis quàm arma ſub Imperatore Druſo ſuſcipiebant: poſtquam ille defunctus eſt, Vari Quinctilii libidinem ac ſuperbiam haud ſecus quam ſævitiam odiſſe cœperunt. Auſus verò ille agere conventum: & in caſtris jus dicebat, quaſi violentiam barbarorum, & lictoris virgis, & præconis voce poſſet inhibere: at illi qui jam pridem rubigine obſitos enſes, inereſque cernerent equos, ut primum togas & ſæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt, cùm interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut ne prędicta quidem & prodita per Segeſtem unum principem, ducum conjuratione, commoveretur. Itaque improvidum, & nihil tale metuentem improviſo adorti, cùm ille (ô ſecuritas!) ad tribunal citaret, undique invadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem quo Cannenſem diem Paulus, & fato eſt, & animo ſecutus. Nihil illa cæde per paludes, perque ſilvas cruentius, nihil inſultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in

cauſſa-

cauſſarum patronos: aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os ſutum, reciſa priùs lingua, quam in manu tenens barbarus. Tandem, inquit, vipera ſibilare deſiſte. Ipſius quoque conſulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effoſſum. Signa, & aquilas duas adhuc barbari poſſident: tertiam ſignifer priùs quàm in manus hoſtium veniret, evulſit, merſamque intra baltei ſui latebras gerens, in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret. Hæc ad Semptentrionem. Sub meridiano tumultuatum magis quàm bellatum eſt. Muſulanios atque Gætulos accolas Syrtium Coſſo duce compeſcuit, unde illi Gætulici cognomen. Latius victoria patet. Marmaridas atq; Garamantas Furnio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis, huc alterum Cæſar ex nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breves, ſed alter inglorius. Maſſiliæ quippe Lucius morbo ſolvitur: in Lycia Cajus ex vulnere, cum Armeniam ad Parthos ſe ſubtrahentem recepit. Armenios victo rege Tigrane in hoc unum ſervitutis genus Pompejus aſſuefecerat, ut rectores à nobis acciperent. Intermiſſum ergo jus, par hunc recuperatum, non incruento, nec multo tamen certamine: quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione adortus virum intentum libello, quem ut theaſaurorum rationes continentem ipſe porrexerat, ſtricto ferro cruentat vulnere in tempus: ceterum barbarus undique infeſto exercitu oppreſſus, gladio, & pyra, in quam ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſari ſatisfecit. Sub Occaſu pacata erat omnis Hiſpania, niſi quam Pyrænæi deſinentis ſcopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validiſſimæ gentes, Cantabri & Aſtures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & prior & altior, & magis pertinax in rebellendo animus fuit, qui non contenti libertatem ſuam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæoſque & Curgonios, & Autrigonas crebris incurſionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementius agere nuntiabantur, non mandata expeditio, ſed ſumpta eſt. Ipſe venit Segiſamam: caſtra poſuit: inde partito exercitu totam inde jam complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum quaſi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, cum infeſta claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæderentur. Primum adverſus Cantabres ſub mœnibus Vellicæ prælitatus eſt. Hinc fuga in eminentiſſimum Vindium montem, quem maria prius Oceani, quam arma Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertio Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen poſtremo fuit. In Edulij montis obſidione, quem perpetua XV. milium foſſa comprehen-

henſum cinxit, undique ſimul adeunte Romano. Poſtquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, venenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, præcepere mortem, ſeque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavere. Hæc per Antiſtium, Furium, Agrippam legatos, hibernans in Terraconis maritimis Cæſar accepit. Ipſe præſens hos deduxit montibus, hos obſidibus adſtrixit, hos ſub corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru ſenatui viſa eſt: & jam Cæſar tantus erat, ut poſſet triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus ingenti agmine à montibus ſuis deſcenderant. Nec tenuere ſuos, ut barbari impetus: ſed poſitis caſtris apud Aſturam flumen, trifariam diviſo agmine, tria ſimul Romanorum caſtra aggredi parabant. Fuiſſet & anceps, & cruentum, & ultimum mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam ſubito, tam cum conſilio venientibus, niſi Brigæcini prodidiſſent; à quibus præmonitus Cariſius, cum exercitu adveniens oppreſſit conſilia. Sic tamen quoque non incruento certamine, reliquias fuſi exercitus validiſſimi, civitas Lancia excepit: ubi adeo certatum eſt, ut, cum in captam urbem faces poſcerentur, ægrè dux impetraverit veniam, ut victoriæ Romanæ ſtans potius eſſet, quàm incenſa monumentum. Hic finis Auguſto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides, & æterna pax cum ipſorum ingenio in pacis partes promtiore, tum conſilio Cæſaris, qui fiduciam montium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra ſua (ſed quæ in plano erant) habitare & incolere juſſit. Ingentis eſſe conſilii illud obſervari cœpit. Natura regionis circa ſe omnis aurifera, miniique & chryſocollæ & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri ſolum juſſit. Sic Aſtures, latentes in profundo opes ſuas atque divitias dum aliis quærunt, noſſe cœperunt. Omnibus ad Occaſum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque (duntaxat intra Rhenum atque Danubium) item ad Orientem intra Taurum & Euphratem, illi quoque reliqui qui immunes Imperii erant, ſentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium populi Romani reverebantur. Nam & Scythæ miſere legatos, & Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam, habitanteſque ſub ipſo ſole Indi, cum gemmis & margaritis, elephantos quoq; inter munera trahentes, nihil magis quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipſe hominum color eos ab alio venire ſole fatebatur. Parthi quoque quaſi victoriæ pœniteret, rapta clade Craſſiana, ultro ſigna retulere. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio. Auſuſque tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab Urbe condita anno Janum geminum claudere, bis ante ſe clauſum

ſum,ſub Numa rege,& victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem. pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſæculum, gravibus ſeveriſque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus, & pater patriæ dictus. Tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, Romulus vocaretur: ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen Auguſti, ut ſcilicet jam tum, dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.

Digitized by Google

NOTÆ
ET
OBSERVATA
POLITICA
AD
LUCIUM
FLORUM.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOTÆ
ET
OBSERVATA
Politica ad
LUCIUM FLORUM.

Ad Prologum.

FLORUS in hoc Prologo populum Romanum homini comparat. Ut enim homo cæteris omnibus præfertur animantibus, utpote rationis & cogitationis particeps, ita Romanum imperium ceterarum gentium imperia ac Reſpub. antecelluit dignitate. Huc ſpectant, quæ apud authores hujus imperii laudes paſſim occurrunt, ut apud Livium, Plinium, Solinum, Trogum, Romam *caput orbis* appellantes. Auguſtinus lib. 5. de civitate Dei proprias eſſe refert populi Romani artes regnandi atque imperandi, ſequutus Virgilium ubi ait:

Excudent alii ſpirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt cauſas meliùs, cœlique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent;
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.

Hinc & illud Martialis:

Terrarum Dea gentiumque Roma,
Cui par eſt nihil & nihil ſecundum.

Et Ovidius 2 Faſtorum:

Gentibus eſt aliis tellus data limite certo,
Romanæ ſpacium eſt urbis & orbis idem.

Septingentos per annos] Hic obſervandum, quod Plato ſcripſit, intra ſeptingentos annos ſtatam eſſe & magnis rebuſpublicis definitam converſionem.

Nam & laboribus] Huc ſpectat illud Virgilii 1 Æneidos:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virtus & Fortuna] Ammianus Marcellinus: *Virtus & Fortuna, ut augeretur ſublimibus incrementis Roma, convenerunt plerumque diſſidentes.*

Si pariter atque inſemet] An fuerit *inſimul*, vel potius quod ex Vineti MSS. adducit Gruterus, *inſemel? inſimul* uſus idem lib. 2. cap. 20. *Relicta regiis hereditatibus*

opes & tota inſimul regna veniebant. Vide etiam inclinantem huc Cl. Salmaſium.

Si quis ergo populum Romanum quaſi hominem] Lactantius Firmianus lib. 7. c. 15, quod ex Seneca citat, noſtri Flori eſt. Fefellit Lactantium prænomen Annæi, quod Floro codices nonnuli attribuunt. nonnulli etiam id agnoſcunt, omiſſo Flori nomine, eſtque proprium Senecarum. Verba Lactantii ſunt: *Non inſcitè Seneca Romanæ urbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam ſub rege Romulo fuiſſe, à quo & genita & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub ceteris regibus; à quibus & aucta ſit & diſciplinis pluribus inſtitutiſque formata: at verò Tarquinio regnante, cum jam quaſi adulta eſſe cæpiſſet, initium fuiſſe adoleſcentiæ, quæ fine belli Punici terminata ſit, ac tum denique confirmatis viribus cæpiſſe juveneſcere: ſublata autem Carthagine, quæ tam diu æmula imperii Romani fuit, manus ſuas in totum orbem terrâ marique, porrexiſſe; donec regibus cunctis & nationibus ſubjugatis: bellorum materia deficeret, tumque viribus ſuis malè uſam, donec iiſdem ſeipſam confecit. Quæ fuit prima ejus ſenectus. Nam bellis lacerata civilibus atque inteſtinis malis preſſa, rurſus ad regimen ſingularis imperii recidit, quaſi ad alteram infantiam revoluta.*

Quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt] in Sehedis Nazarianis quas citat vir clariſſimus atque eximius Claudius Salmaſius, haberi intelligo: *circum ipſam an ipſa cum finitimis.* Quibus ex verbis, truncatis & balbutientibus, faciendum idem putabat, *circum ipſas cunas, vel, incunabula cum finitimis luctatus eſt.* Mihi fere fuiſſe primitus videtur, *circum ipſam mammam ſuam cum finitimis luctatus eſt.* Nam Roma & Romulus à Rumâ dicti, ob rumam, id eſt, mammam, quâ in Tiberis ripâ expoſitos infantes lupa lactavit, præbens rumam, id eſt, mammam, authore Feſto. Quibus adde, quod exinde, Roma ubere exerto ac nudo pingi ſolita. Unde Sidonius Apollinaris Paneg. ad Majoranum V:

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corippus lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam,
Exerto & nudo geſtantem pectore mammam.

Alluſère quoque Symmachus & Caſſiodorus, quorum ille lib 2. Epiſ. 7. hic Epiſ. 1. lib. 2. Et denique Arelas, quam Auſonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitus memoratur Avieno, voce Græcanicâ, *Theline*, id eſt, mammillaria. Ait:

Arelatus illic civitas attolitur,
Theline vocata ſub priore ſeculo,
Grajo incolente.

Innuit igitur Florus infantiam populi Romani mammæ adhuc ſuæ preſſiùs propiuſque adhærentem, nec ab

eâ

Digitized by Google

eâ digredi longiuſculè auſam, cum finitimis tantum, hinc inde laceſſentibus, luctatam.

Quaſi redditâ juventute revireſcit] De Trajani hoc ævo dici ex verbis authoris luce clarius eſt. Geminum habet Curtius lib. 10. *Non ergo revireſcit ſolùm, ſed etiam floret imperium*: intelligens ſcilicet adultum jam ejuſdem Trajani imperium, ſub quo & claruiſſe eundem illum elegantiſſimum authorem oſtendimus aliàs, ſuoque aliquando loco oſtendemus luculentiùs.

OBSERVANDUM,

1 QUam Plato ſcripſit ſtatam & definitam eſſe magnarum rerumpublicarum periodum ac converſionem circa ſeptimum ſeculum, eam quoque in imperio Romano locum habuiſſe. Nam poſtquam annos ſeptingentos primò ſub regibus, atque inde ſub conſulibus fuiſſet populus Romanus, rediit tandem, Auguſto imperante, reipublicæ ſtatus ad principatum ſeu unius imperium: Atque inde, deducto Auguſto ad alterum ſeptingenteſimum annum calculo, comperiemus penitus peſſundatum fuiſſe imperium, atque occupaſſe illud pontificem Romanum, qui tunc temporis præcipuè ſe exeruit, poſt ſcilicet ævum Gregorii Magni, id eſt, anno circiter ſeptingenteſimo Chriſti, qui ſub Auguſto natus eſt.

2 Obſervandum, quod alii, cum per bruta animantia, ut ſunt leones, urſi, arietes, imperiorum ſeu monarchiarum robur ac vigorem denotaverint, quemadmodum à Daniele factum, noſtrum authorem per hominis ætatem, veluti per gradus quoſdam, idem adumbraſſe: ut nimirum quantum homo animantibus ceteris, tantum etiam hoc imperium ceteris antecelluiſſe dignitate, potentiâ ac moderatione monſtraret.

AD CAP. I.

ARGUMENTUM.

ROmuli & Remi ortus, educatio, & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio: eamque legibus firmat Romulus.

Primus ille] concinnius fit meo animo, *illi*. Illi, ſcilicet populo Romano, qui, ut dictum, per gradus eos ætatum crevit atque adolevit. Ei primus & urbem & imperium condidit & fundavit Romulus.

Lupa vagitum.] Romulum & Remum à vera lupa nutritos ſcribunt Plinius lib. 8. cap. 17. Juſtinus lib. 43. ſub finem: Plutarchus cap. 65. Parall. & Naſo 3. Faſtorum:

Lacte quis infantes neſcit creviſſe ferino,
Et Picum expoſitis ſæpe tuliſſe cibos?

Fabuloſum putant Livius 1 ab urbe condita itemque Lactantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus eſt affecta divinis.* Et *ferrem ſi id animal ipſum fuiſſet*

ſuum figuram gerit. Author eſt Livius Laurentiæ eſſe ſimulachrum. Fuit enim Fauſtuli uxor, & propter vulgati corporis vilitatem lupa inter paſtores, id eſt, meretrix nuncupata eſt. Unde etiam lupanar. Et addit idem Romanos Athenienſium hic exemplum ſequutos. Nam apud Athenienſes cum Leæna quædam fœmina tyrannum trucidaſſet, quia nefas erat meretricis ſimulachrum conſecrare, conſecrarunt animal leænam.

Prima victima] Lucanus:

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Et Horatius 3. Epod.

Acerba fata Romanos agunt
Sceluſque fraternæ necis.
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Variis quaſi elementis] Ex Ovidii iſto:

Parva fuit, ſi prima velis elementa referre
Roma.

Et ſtator Jupiter] Seneca lib. 4. cap. 7. de Beneficiis: *Stator non ut hiſtorici tradiderunt, ex eo, quod poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quod ſtant beneficio ejus omnia, ſtator ſtabilitorque eſt.*

OBSERVANDUM,

1. Romulum inter cetera, exiſtimaviſſe haud ſufficere populo militarem diſciplinam, niſi togatâ etiam prudentiâ domi imbueretur. Quapropter legibus & politiâ ſtatum reipublicæ firmavit.

2. Aſylorum uſum, ſive abuſum potius, à Romanis mutuaſſe Chriſtianos, qui facinoroſis promiſcuè immunitatem concedunt in templa & ad aras confugientibus: Romulus autem Cadmum Thebanum æmulatus eſt. Quæ enim Judæi habuerunt aſyla, quorum in literis ſacris mentio, perfugio tantum fuerunt iis qui delicta non voluntaria commiſerant.

AD CAP. II.

Omnia quæ ad divinum cultum ſpectabant, Numa in octo partes diſtribuit.

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem divinam faciebant.

Secundi *flamines*, quos à geſtatione pileorum, quæ flamea dicebantur, ita nominabant. Vide Halicarnaſſeum. Alii à filo derivant, quaſi filamines.

Tertii erant *Tribuni celerum*, qui deſignari ſolebant, ut regum ad bellum euntium ſatellites & cuſtodes.

Quarto ordine erant *augures*, qui non avium tantùm, ſed ſigna omnia divinitus miſſa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *virgines Veſtales*, quæ ſacri ignis cuſtodes erant.

Sexto loco habebantur *Salii*, qui ſaltatione & choreis laudabant deos amorum præſides.

Septimâ in claſſe *feciales* locabantur Horum officium erat, 1. ut cura gereretur ne pop. Rom. ulli fæderatæ civitati bellum injuſtum inferret. 2. ut cognoſcerent ſi qui fæderatorum ſe à Romanis injuriam paſſos dicerent, an id jure dicerent. 3. ut imperatorum delicta contra jusjuranda ac fædera commiſſa expiarent.

Ultimo & octavo numero habebantur *pontifices*. Hi à ponte ligneo ſeu ſublicio reficiendo dicti, de ceremoniis ac religione cognoſcebant, leges ferebant de ſacris quæ non erant ſcripta aut moribus populi Romani recepta. Sacerdotes examinabant. Ipſi nulli judicio, nullæque mulctæ erant obnoxii, neque ſenatui neque populo dictorum factorumque rationes reddebant.

Ille pontifices, augures, Salios ceteroſque per ſacerdotia deſcripſit] Ita vulgo etiam Cameres edidit. At Vineti editio, *ceteraque ſacerdotia* evulgavit, ſecutuſque eſt accuratiſſimus Gruterus. Codex verò Nazarianus, quem laudat Salmaſius, referebat, *ceteraque per ſacerdotia*. Unde ille reſcribendum putavit, *ceteraque fere ſacerdotia*; Niſi verius ſit, cujus fuiſſe commonitum à Scriverio noſtro ampliſſimum Rutgerſium intelligo: qui & idem in Varias ſuas retulit, legendum ſcilicet, *ceteraque P. R. ſacerdotia*. quod eſſet, *ceteraque populi Romani ſacerdotia*. Quod ſoleant nimirum ejuſmodi aliæque formulares voces ſingulariis literis à veteribus ſcribi, de quibus integrum commentarium feciſſe eruditum Grammaticum Val. Probum ſatis conſtat. Atque ità cum hic eſſet exaratum, idque non perciperet librarius, ex P. R. *per* iſtud efformaſſe eſt veroſimile.

Ancile erat ſcutum breve, ita appellatum quod ex utroque latere eſſet reciſum. Hujus cuſtodiæ præpoſiti erant Salii.

Palladium erat ſimulachrum Palladis. Apollinis oraculo credebatur Troja tamdiu manſura Troja, quamdiu in ea Palladium inviolatum ſervaretur. Poſt captam Trojam putatur id Æneas in Italiam ſecum avexiſſe & in Alba collocaſſe. Hinc ex Lavinio Romam tranſlatum eſt teſte Varrone. Exſtat nummus cum Veſtæ templo, in quo Palladium Romæ ſervabatur. In eodem nummo Æneas fingitur Anchiſen patrem humeris portans, & manu dextra tenens hoc palladium, ſiniſtra filium Iulum.

Curibus Sabinis agentem] Cures, vicus Sabinorum nunc eſt, quondam urbs illuſtris, teſte Strabone, caput gentis Halicarnaſſeo. A *Cures* Quirites dicti putantur, ab haſtis ſcilicet, quas Sabini *cures* vocabant, ut Varro teſtatur.

OBSERVATA POLITICA

OBERVATIO.

NOtandum illud demum imperium ad florem ac vigorem ſuum feliciter pervenire, quod juſtitia & religione adornatum gubernetur.

AD CAP. III.

ARGVMENTVM.

POmpilio Numæ ſuccedit Tullius Hoſtilius vir acer & militaris. Duellum permittit inter Horatios & Curatios tergeminos; illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius à parte Romanorum victor: inde perfidia Albanorum bello recrudeſente, vincitur ac deletur Alba: populus Romam transfertur.

Gravem & diu principem populum] Ideo appellat *principem populum*, quia Alba condita fuit ab Aſcanio Iulo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC, diruta ſub hoc Tullo Hoſtilio Anno urbis conditæ octuageſimo ſeptimo. Stetit ergo res Albana annis CCCCLXXXVII.

Miſſo in compendium bello] id eſt, permiſſo inter Horatios & Curatios duello ſive ſingulari certamine: cujuſmodi duella ob patriæ ſalutem, permittente duce, ſuſcepta, eſſe licita cenſet Ferd. Vaſquius & alii nonnulli juriſconſultorum. Ejuſmodi etiam fuit Davidis cum Goliatho certamen.

Intra gloriam fuit] Malè Vinetus, *infra gloriam fuit*. *Intra gloriam fuit*, idem eſt, ac ſi dixiſſet, gloriæ non litavit. Quomodo & uſus eſt eadem formula lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes Cæſaris provoluta, tentavit oculos ducis. fruſtra. nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.*

Populum Romanum tranſtuliſſet] Ita vulgo excuſi fere omnes Nos edi curavimus, *populum Romam tranſtuliſſet*, manifeſto id poſtulante ſententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno cIɔ Iɔ xcvi.

OBSERVANDUM,

1 REmpublicam non tantum religione & juſtitia, ſed armis quoque & militari diſciplina munitam atque ornatam eſſe debere.

2 Eos qui contra fidem datam fœdus & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ ſuæ pœnas, ut plurimum, regni ac ſtatus interitu atque amiſſione luere. Hac enim occaſione funditus everſa Alba, & populus Romam tranſlatus eſt.

3 Notandum in certaminibus ſingularibus plerumque à provocato ſuperari provocatorem. Curatii enim, qui Fuſ-

Digitized by Google

Fuſſetio offerente, duellum cum Horatiis inierant, ab Horatiis ſuperati ſunt. Sic & David Goliathum, Manlius Torquatus Gallum provocantes vicerunt.

AD CAP. IV.

ARGVMENTVM.

ANcus Marcius ſucceſſor Tullii Hoſtilii à pop. Romano quartus rex declaratus, tria præcipuè ſuo imperio eſt exſecutus curæque habuit. 1, ut urbs muro cingeretur. 2 ut Janiculum, quod erat trans Tiberim per pontem ſublicium urbi jungeretur. 3 ut Oſtia opidulum ad exitum Tiberis ſitum colonia urbis fieret. Addunt Livius & alii ſeptem ab eo bella geſta, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & ſeptimum cum Sabinis, quartum & quintum cum *Vejentibus*, ſextum cum Volſcis. Regnavit annos XXIV.

Ancus dictus ab anco, id eſt, incurvo brachio: Feſtus, Ancus appellatur, qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non poſſit.

Marcius, ab aqua forte Marcia, ejus cura in urbem ducta. Plinius lib. 31. cap. 3. *Clariſſima aquarum omnium in toto orbe, frigoris ſalubritatiſque palma, præconio urbis, Marcia eſt, inter reliqua Deûm munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Auſeja, fons autem ipſe Piconia. Oritur in ultimis montibus Pelignorum. Tranſit Marſos & Fuſinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa in Tiburtinâ ſe aperit. IX M. paſſ. fornicibus ſtructis perducta. Primus eam in urbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius unus è regibus.* Hujus nec Livius nec Dionyſius meminere. Et forte non à Marcia ipſe, ſed ab ipſo ut ductore Marcia dicta.

Pari ingenio] Vult dicere ſimili nec minore ſtudio, quàm Numa, incubuiſſe ad exercendam juſtitiam, religionem, omneſque pacis artes; quamvis & belli gloria nulli priorum ceſſerit.

Ponte commiſſi] Sublicio; qui ita dictus à ſublicis, quæ tigna ſunt in latitudinem extenſa. Meminit quoque ſublicarum in exſtructione pontis Rhenani Cæſar.

Hic igitur mœnia muro amplexus] *intermœnia* legit Salmaſius. Quid autem muro cinctum oſtendit Livius: *Janiculum quoque adjectum non inopiâ loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet, id non muro ſolum ſed etiam ob commoditatem itinerum ponte ſublicio, tum primum in Tibere facto, conjungi placuit.* Et Dionyſius Halicarnaſſeus, *Janiculum*, inquit, *montem alium trans Tiberim ſitum, muro cinxit.*

Ponte commiſſit] ob commoditatem itinerum, ut dictum jam ex Livio.

OBSERVATA
OBSERVANDUM,

1. IMperium Romanum religione & juſtitiâ ſemel conſtitutum à ſucceſſoribus exinde eodem in ſtatu non modò reſervatum, ſed ſummâ curâ auctum quoque atque exornatum.

2. Imperia & regna ut omnibus ſuis numeris efflореſcant, ſummâ ope curandum, ut pacis non modò bellique artibus vigeant, ſed etiam itinerum & locorum portuumque commoditatibus, tum & commeatui accipiendo evehendoque ac denique commerciis frequentandis idonea loca conſtituantur. Quod Ancus Marcius Janiculum urbi jungendo per pontem ſublicium, aliaque conſtituendo, ſuo exemplo ratum fecit.

AD CAP. V.
ARGVMENTVM.

TArquinius è Græcia oriundus regno per ſimulationem potitus novos conſtituit ſenatores, auguratus diſciplinam inducit. Tuſcos Hetruriæ populos ſubegit, Regnumque multis ornamentis ad dignitatem ſenatoriam ſpectantibus exornat. Regnat annos XXXVIII. oppreſſus per inſidias à filiis regis Anci.

Senatus majeſtatem numero ampliavit] id eſt, ex omni plebeiorum numero, quorum virtus bello ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit eoſque in ordinem patriciorum ac ſenatorum retulit. Et tunc primum populus Romanus trecentos ſenatores habuit, qui ducenti tantum ad eam uſque diem fuerant.

Centuriis tribus auxit] Auſonius:

Martia Roma triplex equitatu, plebe, ſenatu.

Faſces] XII Faſces cum ſecuribus præferri conſulibus ſolitæ.

Trabea] Trabearum tria erant genera: unum è ſolâ purpurâ, Diis conſecratum: alterum è purpurâ inalbata, quo Reges utebantur: Tertium, augurale è purpura & cocco. Veſtis præcipuè triumphalis fuit.

Tunica palmata] Hæc veſtis erat, quam triumphantes togâ pictâ ſuperimpoſitâ, tanquam inſigne victoriæ geſtarunt.

Toga picta] Erant Romani omnes togati:

Romanos rerum dominos gentemque togatam.

Paludamentum] Erat veſtimentum militare. Unde imperator cum exit ad bellum ſignaque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Prætexta] Erat toga ita dicta à prætexendo: quia eâ utebantur pueri uſque ad annum XVII, qui annus tirocinii dicebatur.

Curules] Erant vel equi quadrigales, vel magiſtratus ita

Digitized by Google

ita appellati, quod curuli curru in curiam veherentur eburneam ſellam habente.

Phaleræ] Erant ornamenta equorum.

OBSERVANDUM,

1. REges, quibus aut liberi non ſunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere ſuſpectos habere aulicos præſertim potentiores; Solere enim hos in ſe plerumque regni diadema transferre. Quod hujus Tarquinii exemplo aliorumque oſtendi poteſt. Et hoc eſt quod paucis verbis innuit author, cum ait, *regnum ultro petens accipit.*

2. Obſervandum, plurimum ad regni ſtatum ac ſtabilimentum facere, ſi ad gradus altiores plebs promoveatur, honoribus atque aliis reipublicæ ornamentis afficiatur.

AD CAP. VI.

ARGUMENTUM.

TArquinio Priſco ſine liberis maſculis diſcedenti ſuccedit Servius Tullius, natus ex ſervâ bello aptâ, nomine Ocriſiâ. Tanaquil Tarquinii uxor imperaturum eum ac illuſtrem fore prævidet: unde & auxilio ejuſdem ſubſtituitur Tarquinio. Regnum adeptus pop. Romanum non ut ante viritim, ſed pro cujuſque fortunarum facultate in claſſes diſtribuit. Periit inſidiis & violentiâ filiæ & generi ſui Tarquinii Superbi, qui in eum percuſſorem miſere.

Servius] Ita dictus à matre ſervâ, quæ, ut dixi, Ocriſia appellata captaque fuerat in bello Corniculano.

Annitente reginâ] Tanaquile, cujus filiam duxerat. Erat itaque gener Tarquinii Priſci.

Visâ circa caput Flammâ] Flammam ejuſmodi aliquando naturaliter & Phyſicis cauſis excitari notant philoſophi, in animalibus præſertim calidi temperamenti. Aliàs prodigioſam exiſtimant. Cujuſmodi etiam fuit, quæ circa caput Iulii Aſcanii conſpecta, de qua 2 Æneid. Virgilius:

Ecce levis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.

Egregiam indolem] Hanc demonſtravit variis in bellis, quæ cum Hetruſcis, Latinis, & Sabinis geſta ſunt. Quibus in bellis primam ſemper laudem & coronas meruit. In rebus etiam civilibus prudentiſſimus fuit, & ad animi ſenſa exprimenda nullo inferior. Vir qui ad quamlibet fortunam ſe accommodare & ad mores etiam quoſvis ſe conformare paratus erat.

Relatus in cenſum] Hic primus Romæ actus eſt cenſus. Inventaque tum hominum M. L X X X I V.

OBSER-

Digitized by Google

OBSERVATA OBSERVANDUM,

1 CEnſum agendorum inſtitutionem in republica ſummopere eſſe neceſſarium, primò ut de populi opibus & potentia conſtet. 2 ut oneribus reipublicæ à pauperioribus ac tenuioris fortunæ hominibus in ditiores tranſlatis, illis ferendis eſſe par populus poſſit.

2 Obſervandum, Cum Tanaquilis præſertim inſtinctu conſilioque ad capeſſendum regnum acceſſerit Servius, non ſemper aſpernanda fæminarum conſilia.

3 Principis egregiam indolem aliaſque inſignes animi dotes, ut ſunt eloquentia, prudentia, comitas, quæ omnia in Servio commendant hiſtorici & præſertim Livius, ad conciliandum favorem ac promotionem plurimum conferre.

AD CAP. VII.
ARGVMENTVM.

SErvio Tullio à filia Tullia & Tarquinio Superbo, genero ejus, interfecto ſuccedit is ipſe Tarquinius. Qui & poſt parricidium jam dictum ſenatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus gravis à domeſticis cædibus ad bella externa ſe convertit, ſuperatque Ardeates, Ocriculanos, Gobinos, Sueſſiones Latii populos. Gabiis fraude filii in poteſtatem redactis principes urbis per filium occidi fecit. Mox templum Jovi in Capitolio erigit ex ſpoliis captarum civitatum. Cum poſtremò ſtupraſſet Lucretiam filius ejus Sextus, regnum patri abrogatur, poſt annum imperii XXV.

Superbo] cognomen ei Superbo datum innuere videtur Livius, quia ſocerum Tullium ſepeliri noluit, Romulum quoque inſepultum dictitans.

Ipſe in Senatum] Mimirum eos præcipuè ſenatores tolli curavit, quos ſciebat Ser. Tullii rebus faviſſe.

Papaverum capita] Ovidius 2 Faſtorum lilia fuiſſe innuit: *Virgâ lilia ſumma metit.*

Juventas] Livius itemque Ovidius 2 Faſtorum, ſolius termini meminit, cum inquit,

Terminus (ut memorant veteres) inventus in æde
Reſtitit: & magno cum Jove templa tenet.

Solus, quod ſciam Auguſtinus lib. 4 cap. 23. Martem quoque loco ceſſiſſe addit. Dicitur autem *juventas*, *juventa* & *juventus*: quamvis juventas, ut plurimum, pro numine ipſo accipiatur, ut hic & apud Horatium:

Parum comis ſine te juventas Mercuriuſque.

Græcis *Hebe* dicitur.

Humanum repertum eſt caput] Huic capiti nomen *Toli* fuit, atque inde, ut vult Arnobius *Capitolium* dictum, in arce Tarpeja.

Im-

Digitized by Google

Imperium tum regibus abrogatum] Hic dies dictus Regifugium. Vide Ovidium 2 Faſtorum. Eumque diem Romani exinde bis quotannis celebrabant, ſeptimo nimirum Cal. Martias & XI Cal. Julias. Inter prodigia tum annotatum refert Plinius lib. 8. cap. 41. Serpentem latraſſe.

OBSERVANDUM,

1 Imperia dolo parta niſi modeſtè & abſque crudelitate atque inſolentiâ habeantur, vix eſſe diuturna. Sic Tarquinius ſcelere partam poteſtatem per ſuum & filii ſcelus perdidit.

2 Ubicumque luxus & libidines dominantur, ibi imperio & ſtatui publico everſionem aut ſaltem converſionem imminere.

AD CAP. VIII.

Anacephalæoſis Latinè dici poteſt repetitio ſeu inſtauratio, vel ut vulgo loquimur, recapitulatio.

Numa religioſus] Non tamen veram hanc & à Deo religionem Numæ fuiſſe docet multis Auguſtinus lib. 2. cap. 24 de Civitate Dei. Ubi inter alia demonſtrat ejuſdem Numæ religione libros, ne ſacrorum cauſæ, quales in iis continebantur, innoteſcerent, à Senatu exuri juſſos.

OBSERVANDUM,

Non unum eſſe, quod regna & ſtatum reipublicæ ſtabiliat. Unde primò commendatur ROMULI magnanimitas: Secundò NUMÆ pietas ſeu religio: Tertiò TULLII HOSTILII bellandi peritia: Quartò ANCI MARCII ædificandi induſtria & ſtudium: Quintò TARQUINII PRISCI in populo exornando cura: Sextò SERVII prudentia & comitas. Septimò & ultimò in TARQUINIO SUPERBO notantur tyrannis & faſtus: quibus reipublicæ ſtatus in alium eſt tranſmutatus, dum ex monarchico fit ariſtocraticus.

AD CAP. IX.

ARGUMENTUM.

Monarchia regum dignitas in ariſtocraticum tranſlata duobus conſulibus committitur. Quorum alter Junius Brutus, alter Tarquinius Collatinus dictus. Collatinus Lucretiæ maritus, quia ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis faſcibus, dimittitur, ejuſque in locum aſſumitur Valerius Poplicola. Brutus filios, de recipiendo rege Tarquinio conſilia agitantes, virgis cæſos ſecuri percutit. Hinc liber populus arma adverſus finitimos corripit.

Digitized by Google

Bruto Collatinoque ducibus] Collatinus dictus à Collatiâ opido Latii in via Tiburtina. Unde Ovidius in Faſtis 1

Cui clarum dederat Collatiæ nomen.

Mutato & judice & nomine] Vetuſti codices *jure* non *judice* aut *indice* legunt. Et rectè, modò *jus* pro munere & imperio ſeu poteſtate accipiatur. Nam propriè non jus ſed munus mutatum eſt, ex regio enim conſulare factum. Jura autem omnia manſiſſe Livius his verbis indicat lib. 2. de hac ipſa re loquens: *Omnia jura, omnia inſignia primi conſulatus tenuere.* Jus autem pro munere ac poteſtate ſeu imperio dici oſtendit Tacitus Annal. 1. *Tribunicio jure contentus.* Ubi *tribunicium jus* eidem mox dicitur *tribunicia poteſtas.*

Conſuleſque appellati] Duplicem notationem hujus vocis adducunt authores: Cicero ejus etymi, quod Florus ponit, auctor eſt, quod nimirum conſules dicti à conſulendo reipublicæ, Varro mavult ab eo ita appellatos, quod conſulere ſenatum & populum deberent.

Mediuſque inter Latium & Tuſcos] Roma ut docet Servius lib. 1. Æneid. in principio unam tantum Tiberis ripam complectebatur. Unde Juvenal. Sat. 8.

Imperii finem Tiberinum virgo natavit.

Et Propertius Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis noſtris advena bubus erat.

Latium urbi ab ortu, ab occaſu Hetruria erat, à meridie Vejentes, Sabini à Septentrione, hoſtes Romanorum omnes.

OBSERVANDUM,

1. OMnem reipublicæ mutationem eſſe periculoſam, niſi juſtiſſimis de cauſis ſuſcepta non tantum populum, ſed & magiſtratum aut ejus ſaltem potiorem partem authorem habeat. Quæ in hæc reipublicæ Romanæ converſione ſingula concurrêre.

2. Præcipuè ad firmandam mutatæ jam reipublicæ conditionem pertinere, ſi populo conſtet, non rei privatæ ſed publici boni cauſam & utilitatem ſpectari. Quod, inter cetera, Collatini abdicatione & domus propriæ demolitione Valerius Poplicola, nec non liberorum ſuorum ſupplicio ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAP. X.

ARGUMENTUM.

TArquinios Porſenna Hetruriæ rex nititur in priſtinum ſtatum, ſed fruſtra, reponere, obſtante Romanorum civium Horatii, Mutii & Cleliæ virginis ſpectatâ virtute ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porſenna Romanum populum eſſe liberum jubet.

Ac

Digitized by Google

Ac tandem occiſo Tarquinii filio Arunte ceſſavit regiorum pertinacia.

Pulſis ex urbe regibus] id eſt, regio dominatu. Codex Palatinus pro *regibus*, *regiis* habet, ut intelligantur, quos inde ſtatim Tarquinos vocat.

Ponte reſciſſo] Sublicio ſcilicet. Romanis exinde religio fuit ex materia quàm ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regis filium] Hunc filium adulterum fuiſſe Lucretiæ innuere vult author. Quamvis authores fere alii omnes, excepto Servio, Sextum Tarquinium appellent, & Dionyſius dicat, natu maximum filiorum fuiſſe: Livius, Ovidius in Faſtis minimum. Obſervat præterea Dionyſius Halicarnaſſeus omnes in magiſtratu violenta morte occubuiſſe, qui collegam Collatinum conſulatu abdicaverant.

OBSERVANDUM.

NUlla arma valere adverſus eos, qui cauſæ ſuæ æquitate confiſi virtutem atque animæ magnitudinem injuriæ opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tibrim tranat: Mutius Scævola manum aberrantem in cæde Porſennæ exurit: Clælia virgo Tiberis fluentem equo tranſmittit. Eaque virtutis ac fortitudinis exempla ut cauſæ bonitas excitat, ita quoque ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAP. XI.

ARGVMENTVM.

MAnilius Tuſculanus gener Tarquinii Superbi Latinorum dux populo Romano bellum indicit. Quem Romani ad lacum Regillum in agro Tuſculano cædunt ac profligant. Inde ab Hetruſcis aliiſque vicinis laceſſiti Romani fines ſui territorii ulterius protendunt: Eaque ſingula enarrans Florus rei Romanæ anguſtias cum Orbis exinde acquiſiti terminis ampliſſimis confert, ac paucis bellorum progreſſus complectitur.

Apud Regilli lacum] Regillus eſt lacus in agro Tuſculano ad Algidi nemoris ingreſſum. Hodie *Lago de S. Praſſo* appellatur.

Omne Latium] Hodie *compagna di Roma*, quaſi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Priſci* nominati teſte Halicarnaſſeo & Feſto. Nam priuſquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiam *Caſci*, ut putat Scaliger ad Varronem: poſtea Æneadæ & Romani, ut Suidas notat. Dividitur *Latium* in *antiquum* & *novum*. *Antiquum* à Tiberi ad Circejos, *novum* hinc ad Lirin Flumen.

Sora] Sora Volſcorum in Latio opidulum & colonia fuit, ad Liris fluenti caput ſita.

Digitized by Google

Algidum] Mediterranea ejuſdem Latii urbecula. Mons Algidus duodecimo ab urbe Lapide ſitus eſt.

Satricum] Urbs Latinorum Stephano *Satria.* Unde Satriam Dionyſio. Livius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum] Alias *Corniclum* Latii municipium.

De Verulis] Verulæ opidum eſt Hernicorum in Latio item, haud procul Roma. Malè in libris nonnullis eſt, *Veis*. Livio eſt Verulanum. Coloniæ Verulæ meminit Frontinus. Nunc *Verulo* teſte Leandro.

Bovillis] Bovillæ hodieque notæ. Et exſtant tenuis iſtius municipii reliquiæ, circiter medium ab urbe lapidem in Viâ Appiâ.

Fæſulæ] Hinc ager Fœſulanus in Tuſcia. Unde & Florentiam poſtmodo enatam multi volunt. Videnda epiſtola Politiani ad P. Medicem.

Carræ] *Carræ* ſunt in Meſopotamia, Craſſi clade nobiles.

Aricinum nemus] Ita dictum ab Aricia urbecula Volſcorum in Latio. Diſtabat ab urbe ad duodecimum lapidem, in Viâ item Appiâ.

Fregellæ] Sitæ ſunt prope Lirim amnem in Latio.

Geſſoriacum] Eſt in Gallia Belgicâ portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium] Volſcorum in Latio metropolis, maritima urbs.

Ille dictator ab aratro] Dictator à dictando, quod ejus dicto omnes audientes eſſe debebant. Creabatur olim viva voce non per ſuffragia. Aliàs etiam magiſter populi dicebatur ob ſummam, qua pollebat, poteſtatem. Habebat jus adimadvertendi in cujuſcumque civis Romani caput, nec ab eo provocandi erat jus. Et tunc præcipuè, cum aliqua vis major repente eſſet oborta, aut clades ingens, creari ſolebat. Hic exinde ceteros magiſtratus eligebat.

Ab aratro] Plinius lib. 18. cap. 5. *Fortiſſimi viri & milites ſtrenuiſſimi ex agricolis naſcuntur, minimeque malè cogitantes.* Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et poſt hos omnes Vegetius lib. 1. cap. 3.

OBSERVANDUM,

1 Romanorum virtutem, cauſæ æquitate fultam, ad ſummum effloruiſſe, ac poſtquam ſe ſuaque adverſus hoſtem defendiſſent, ipſum etiam hoſtem ceteroſque, qui pro Tarquiniis laborabant viciſſe ac penitus ſub jugum miſiſſe.

2 Exemplo Quintii, qui ab aratro ad dictaturam vocabatur, maximos ſæpenumero viros ac duces in obſcuro atque occulto latêre, & denique optimum ac ſtrenuiſſimum militem non ex urbibus, ſed agris olim fuiſſe lectum.

Digitized by Google

AD CAP. XII.

ARGUMENTUM.

INſtantibus aſſiduè conterminis urbi Romanæ populis, trecenti & ſex Fabii, ſuo periculo adverſus Vejentanos arma ſumentes, ad flumen Cremeram cæſi omnes. Qua re excitati acriùs Romani Faliſcos, Fidenates, & Vejentes eorumque urbem Vejos, decennali obſidione preſſam, tandem per cuniculos expugnant. Faliſcos Camilli juſtitia permovit ut ſe dederent, cum ille puerorum magiſtrum, urbis proditorem, unà cum pueris in urbem remitteret.

Cremera] Livio & Ovidio Hetruriæ fluvius. Halicarnaſſeo eſt caſtellum in tumulo ſitum, ſic dictum à flumine Cremere, cui inſidet. Fluviolus autem ipſe in Tiberim ſe exonerat, quinto circiter ab urbe lapide.

Gens una Fabiorum] Ovidius 2 Faſtorum:

Una dies Fabios ad bellum miſerat omnes,
Ad bellum miſſos perdidit una dies.

Scelerato ſignatur nomine] Ovidius ibidem:

Carmentis portæ dextra eſt via proxima fano,
Ire per hanc noli quiſquis es; Omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Faliſci.] Faliſci Hetruriæ populi ſunt, territorii Romani. Dicti ita ab Haleſo teſte Ovidio:

Venerat Atridæ fatis agitatus Haleſus,
A quo ſe dictam terra Faliſca putat.

Hodie qui *Monteſiaſon* Italis dicitur Faliſcorum fuiſſe opidum putant. Dicti etiam Falerii.

Fidenæ] Fidenæ Livio Latinorum ſeu Albanorum colonia & urbs, ſita ad Tiberis & Anienis confluentes. Territorii Romani eſt in via Flaminia. Populi Fidenates dicti.

Vejentes] Italiæ populi, ſocii Fidenatibus. Colonia eorum *Vejus* dicitur in libro Coloniarum, diſtans M. paſſ. ab urbe Romana. Hinc *Veji* & *Vejentani* authoribus.

Ludimagiſtrum] Camillo Conſule Faliſcos circumſedente, magiſter ludi urbis proditionem animo agitans, plurimos & nobiliſſimos inde pueros, velut prodeambulandi gratia eductos, in caſtra Romanorum perduxit: Quibus interceptis, non erat dubium quin Faliſci, depoſita belligerandi pertinatia, tradituri ſe imperio Romanorum eſſent. Quapropter ſenatus cenſuit, ut pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes in urbem Faliſcorum parentibus remitterentur. Qua juſtitia, animi eorum ſunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant. Namq; ità Faliſci beneficio magis quàm armis victi, por-

tas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Valerius Max. [lib. 6. cap. 5.

Vinctum ſibi ultro remiſiſſet] *Sibi*, id eſt, Faliſcis. Vide ſimiliter locutos Plautum & Ciceronem apud Scaligerum de cauſis linguæ Latinæ cap. 129. lib. 6. Quod ideo moneo ne quis Camertem ſequatur emendantem, *urbi remiſiſſet*, vel, *ſubitò remiſiſſet*.

Everſionis omen fuit] Victi ſunt à dictatore Q. Servilio captique anno U. conditæ CCCXVIII. Et ipſe ob hanc victoriam novo agnomine honoratus eſt. Nam Q. exinde *Servilius Fidenas* eſt appellatus.

Sed cuniculo] Decennali obſidione preſſa Vejentum civitas tandem à Camillo dictatore non vi nec ſcalis aliisque operibus, ſed cuniculis capitur anno urbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio] Ab iſta peregrina voce *Larte* accepiſſe Anglos ſuum *Laart* ſive *Lord*, quo illi magnates ſummæq; dignitatis viros nominant, exiſtimavit olim Nannius Alcmarianus Miſcellaneorum l. 5. Danica lingua *lort* in malam partem accipitur, nihilq; quod eo notatur, eſſe ſpurcius fœtulentiuſque poteſt. Galli hodieque hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum minuſq; amœnum eſt, eodem exprimunt, *il eſt lort* dicendo.

OBSERVANDUM,

1 IN cæde tot Fabiorum aliiſque illatis cladibus populum Romanum animo ſemper invicto perſtitiſſe, adeo ut hac conſtantia aſſidui & potentiſſimi circumquaque eorum hoſtes peſſundati ſubque jugum miſſi ſint.

2 Notanda Romananorum in belligrando non tantum æquanimitas, ſed etiam juſtitia ſingularis, qui ne proditorem quidem Falerſorum inultum aut ſibi reſervandum, ſed ad ſuos eum remittendum exiſtimarunt.

3 Obſervandum ex magnitudine ac priſcis Vejentium opibus decennique eorundem obſidione nihil in rebus humanis eſſe perpetuum, ſed fluxa & inſtabilia etiam eſſe ea quæ vel firmiſſima atque inexpugnabilia habentur. Itaque inter cetera concluſit author his verbis: *Hoc tunc Vejentes fuêre, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodve veſtigium? laborat annalium fides, ut Vejos fuiſſe credamus.*

AD CAP. XIII.

ARGUMENTUM.

SEnones Galli ab ultimis Oceani littoribus Italiam ingreſſi Cluſium obſident. A quo ubi diſcedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atque urbem tandem ipſam invadunt, capitoliumque obſidione cingunt. Mox Roma à M. Camillo libe-

liberatur & poſt triceſimum demum annum ad flumen Anienis ita cæduntur, ut poſtmodum in agro Pontino à Dolabella variè adflicti, tandem ad lacum Vadimonis in univerſum conciſi ſint omnes.

Galli Senones] Horum ducem Brennum, inter ceteros, nominat Livius lib. 5.

Cluſium] Tuſciæ mediterraneum opidum olim, Livio etiam alibi *Camaro* vocatum.

Allia] Umbriæ fluvius in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander. Blondus *Curteſio* hodie vocari ait. Diſtabat ub urbe XI. Lapide.

Hunc diem faſtis Roma mandavit] Ità habet editio Camertis; Et quam adornavit Lugduni Batavorum officina Plantiniana ſub annum 1596 in forma minori. Atque prodiit nuperrimè ex Commeliniano bibliopolio cum Notis clariſſimorum virorum Jani Gruteri & Claudii Salmaſii *faſtis damnavit* præfert, lectione, quæ & ſenſu & formulari loquendi modo eſt elegantiſſima. Locum illuſtrabunt verba Plutarchi, quæ habentur in Quæſtionibus ejus Romanis Pro. 24. ubi inquit: *Cur diebus poſtridie calendarum, Nonarum atq; Eiduum exire urbi aut peregrinari non licet? An id ſit ea de cauſa quam plerique putent, & Livius tradit? Poſtridie idus Quintiles, quas nunc Julias vocant, tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna ſunt victi, urbemque amiſerunt. Is dies cum nefaſtus eſſet judicatus, ſuperſtitio (ut ſolet) morem hunc ampliavit, eidemque religioni obnoxios fecit etiam dies poſtridie Calendarum & Nonarum.*

Camillus] Hic eſt ille Camillus cui dies dicta eſt ob prædam Vejentanam iniquè diviſam, quique ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris ſimulque exilio Ardeatico damnatus eſt. Poſt verò hanc victoriam triumphans urbem ingreſſus eſt atque appellatus ſecundus Romulus, teſte Eutropio.

Clangore anſeris] Referunt authores anſeribus ineſſe ſingularem vigilantiam, quâ & canes ſuperant. Unde Plinius lib. 10. cap. 22. *Eſt & anſeri vigil cura capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum cenſores inprimis locant.*

Nulla Senonum veſtigia ſuperſint] A Senonibus tamen Sennam fluvium dictum authores volunt. Silius in 1: *Et Clanis & Rubio & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia urbs, quæ Straboni *Senegallia*, ut & Plinio & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, ſic expreſſit,

——— Qua Sena relictum,
Gallorum à populis traxit per ſecula nomen.

Diſtinguenda interim à *Semnonibus*, qui, ut Tacitus in Germania ſua ait, *vetuſtiſſimos ſe nobiliſſimoſque Suevorum memorant.* Eorum fines, ut rectè notavit Vellejus

 Pater-

Paterculus, Albis præterfluit, niſi quod perperam apud eum pro *Semnonum*, expreſſum eſt *Senonum*: Ita enim legendum lib. 2: *A Rheno uſque ad flumen Albim, qui Semnonum Hermondorumque fines præterfluit*. Perperam inquam expreſſum ibi *Senonum*.

Sedentes in curulibus ſellis] *Sedentes in curulibus ſuis*] quod habere editiones vetuſtiores intelligo, vulgato prætulerim, præſertim ſi firmetur authoritate alicujus manuſcripti.

Inſequente Gallo, ſacra alite adjutus] Lege, *inſidente Galeæ ſacra alite adjutus*. quomodo ex editione vetuſtiſſima eruit elegantiſſimus Gruterus, firmaturque codice M.S. quem inſpexit Salmaſius.

Vadimonis lacus] Eſt juxta Ameriam Umbriæ urbem, diſtans Roma circiter 46 paſſ. millibus. Plinius junior, Epiſtolarum lib. 8. Epiſt. ad Gallum, memorat in ea inſulas natare ac fluere. Fabricio eſt lacus qui hodie *di Viterbo* appellatur.

OBSERVANDUM.

1 POpulum Romanum ipſamque urbem à minimis initiis ad ſummum imperium, quale unquam toto orbe fuit aut erit, non levibus ſed maximis bellorum diſcriminibus ac periculis, quæ ſua omnia virtute mirabiliter ſuperavit, evectam paulatim perveniſſe.

2 Ad reverentiam & metum hoſti incutiendum plurimum facere magiſtratus majeſtatem & innocentiam ampliſſimo ſuo cultu decorati atque inſigniti.

AD CAP. XIV.

ARGUMENTUM.

OCcaſio belli cum Latinis innuitur fuiſſe Latinorum ferox poſtulatum, quo jus civitatis & alterum è ſuâ gente fieri conſulem expeterent. Deinde oſtenditur, à Manlio Torquato filius, licet victor, ſed abſque mandato & extra ordinem, ad prælium progreſſus ſecuri percuſſus. Et denique P. Decium pro ſalute populi & legionum Dis manibus vivum ſe obtuliſſe.

Manlius Torquatus] Torquatus dictus ob torquem aureum Gallo inter ſpolia detractum, quod capite ſuperiore indicatum. Ob hoc verò factum, quo filium contra interdictum & extra ordinem pugnantem occidi juſſit, *imperia* omnia aſpera & immitia, *Manliana* ſunt appellata, ipſe *Imperioſi* nomen conſecutus eſt. Vide Aul. Gellium cap. 13. lib. 9.

Alter quaſi monitu Deorum] Hæc hiſtoria ita paucis habet: Decius cos. cum hoc Latino bello Romanam aciem pæne proſtratam videret, caput ſuum pro ſalute reipub. devovit, id eſt, equo concitato in medium hoſtium agmen irrupit, patriæ ſalutem, ſibi mortem glorioſam petens: factaque ingenti ſtrage plurimis telis obrutus ſuperconruit.

OB-

Digitized by Google

OBSERVANDUM.

1 INiqua poſtulata bellis plerumque occaſionem præbere, tum & reipublicæ ac ſtatus ſæpenumero interitum aut ſaltem commutationem minitari.

2 Notanda Romanorum veterum ſeveritas ac rigor, qui minoris propemodum victorias quàm interdicta ſua fecêre.

3 Romanos patriæ charitati vitam omniaque poſthabuiſſe.

AD CAP. XV.

ARGVMENTVM.

PRimò occaſio belli Sabini cum Romanis oſtenditur fuiſſe quod illi ſe contra jus Latinis junxerint. Secundò quomodo id ſit geſtum, duce & conſule Dentato, brevibus declaratur.

Sabinorum gens à Nomento, Latinorum mediterranea urbe, quæ duodecimum circiter lapidem Roma diſtat, uſque ad fluvium Tiberis pertingit, accolitque lacus Velinos.

Velini lacus ſunt, qui hodie *lago de Terni*: vel *lago de pie de luco* appellantur, in Umbria, Latii regione, prope Narnem fluvium, qui in Tiberim haud procul Roma influit. Eſtque fluvius hic Nar ſulphure abundans malèque redolens. Unde Virgilius 7. Æneid.

Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini.

OBSERVANDUM.

FOedera adverſus jus & pacta priora inita infelices, ut plurimum, ſucceſſus ſortiri. Sic Sabini immemores pacti ſub Tatio facti à Romanis quaſi deficientes, ſeque cum Latinis, Romanorum hoſtibus, jungentes, victi & à Romanis ſubjugati ſunt.

Habes, Lector, obſervationum noſtrarum veluti guſtum quendam, ſeu exemplum potius, ad quod exigi deinceps formarique poſſint quæcumque porro libris inſequentibus aut aliis etiam ſimilibusque in authoribus occurrent. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus eſt non quidē politici commatis, ſed qui variè hucuſque ob varietatem lectionis cum ſit expoſitus, hic, quemadmodum legendum intelligendumque exiſtimamus, veluti coronidis vice, adſcribendum aut repetendum verius puto. Nam cum exhibuerint huc uſque editiones paſſim omnes capite 19. *Syriæ deæ ceremonias jactat*, Vineti autem MSS. ſervent non *ceremonias*, ſed *comas*, indicavimus alibi reſcribendum videri, *Syriæ deæ comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibia & fiſtula in comiſſationibus, cujuſmodi erant Syriæ iſtius deæ, paſſim agitabatur. Meminit & Apulejus *Veris Comi*. ut eum le-

Digitized by Google

locum ex MSS. reſtituendum aliquando commonuimus. Et Nero c. 56. Suetonio Tranquillo *religionum uſquequaque contemtor dicitur, præter unius Syriæ deæ.* Dictus autem Græce à vicis *Comus*, in quibus, luſus iſti ac ludicra frequentabantur. Latini inde *comiſare* deduxerunt, maléque à multis ea vox confunditur cum ei vicina *commeſſari*. Et docuit olim in Orthographicis ſuis Velius Longus à *como* deducta *Comiſari*, *Comiſator* & *comiſatio*. perque *M* & *S* ſimplex ea omnia ſcribenda. Nec aliter fere acceperim iſta Martialis: *At nunc conviva eſt comiſatorque libellus.* Et illud. *Qui nec leno potes nec comiſator haberi, Quid tibi vis urbem, qui Fabiane, petis.*

Eodem quoque libro tertio cap. 21. ubi editur: *Ne multi perirent, ſanguine ſenatus ſibi parentarunt,* Ex codice optimæ fidei, quem Lipſius inſpexit, interſerendum, *in anteceſſum ſanguine S. S. Pa.*

Habetur deinde & libro 4. cap. 2. de Craſſo, Cæſare ac Pompejo illuſtris locus, qui in hunc modum legitur: *Forte tunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen majores opes: Cajus Cæſar eloquentia & jam conſulatu evehebatur, Pompejus tamen ſuper utrumque eminebat.* Quem ideo adduxerim, ut obiter contendi cum Vellejo poſſit, qui idem dicere volens à librariis malè acceptus ità ait: *Converit Cn. Pompei perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia majore vi habebatur.* Quæ eſſe trunca ac malè cohærentia quivis videat. At cum antea ſimiliter de Craſſo Cæſareque locutus ſit, quis ambigendum putet ſcripſiſſe Vellejum, *& per omnia major eis viris habebatur. Eis viris*, nimirum *Cæſare Craſſoque* de quibus dixerat.

JOH.

Digitized by Google

JOH. ISACI

PONTANI

ORATIO ISAGOGICA

Sive

INTRODVCTIO

AD

FLORUM

Romanamque Hiſtoriam.

Habita in Auditorio publico Gymnaſii Gelrovelavici Hardervicia. d. xix. Novembris.

CIↃ IↃ CXVI.

Digitized by Google

Digitized by Google

ORATIO ISAGOGICA AD

L. *Annæum Florum.*

L*UCII Annæi Flori* rerum Romanarum hiſtoriam libroſque auſpicaturus, auditores ornatiſſimi, exiſtimavi haud abs re facturum me, ſi pauca quædam *de hiſtoriæ cum aliis diſciplinis affinitate, deque authore & operis argumento* inpræſentarium proponerem. Et verò quod ad authorem attinet, ut ultimò referatur, conſentaneum habeo. De primo itaque & poſtremo primùm; Et quidem illud vel ideo in anteceſſum diſcutiendum, ne quis forte aut officii aut muneris mei haud ſatis nunc meminiſſe me arbitretur, quod philoſophiam profeſſus etiam hiſtoricos ad pulpita noſtra arceſſam. Sciri enim intereſt aliarum diſciplinarum ambitu & præſertim philoſphiæ, utpote humana divinaque contemplantis, nequaquam excludi hiſtoricen. Quamvis inter utramque diſcriminis præcipuè iſtud ſit, quod aliter philoſophus, aliter res tractent hiſtorici. Ille non tantum, quod facit hiſtoricus, enarrare, ſed etiam inquirere & diſputare ſibi propoſitum habet. Unde Græcis olim, ut notavit Laërtius, *ζητητικοὶ*, id eſt, *inquiſitores* dicebantur philoſophi: & Apoſtolo de gentium ſapientibus agenti *συζητητὴς* eſt *ſcrutator curioſus.* Hiſtoricus itaque ſi ad verum & fidem de re propoſita retulerit, officio ſuo ſatisfeciſſe exiſtimabitur. Et ea quidem ipſa, quæ eum in modum memorat, cum materiam non tantùm & veluti penum præbeant univerſæ ſcientiarum panopliæ, ſed & facem præferant vitæ & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, ſed, ut captus & genius eſt lectoris, diverſi diverſa ſequuntur. Ciceronis enim de republica libros, aut Saluſtium ſeu Florum noſtrum, aut alium quempiam ex Græca Romanaque hiſtoria in manus ſi ſumat hinc philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc philoſophiæ deditus, alius aliò curam ſuam mittet. Philoſophus ſi quid ad rerum principia & univerſi naturam ſpectabit; ſi quid ethicon aut politicon occurret; ſi quid etiam ad chorographiam faciens, ut ſitus terrarum, fluminum flexus & ortus, accuratè ſubleget & annotabit. Mathematius Chronologiæ præcipuè & rerum cæleſtium rationem notans, hæc propiùs ediſſeret ſuumque in uſum transfundet: Quod vel in Floro non indiligenter præſtitiſſe quondam clariſſimum mathe-

maticum Johannem Stadium ejus in eum curæ indi-cant. Ad eandem hanc lectionem ubi ſe philologus ac-cinget, hoc præter cetera excerpet, duos Romanos re-ges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur, Anci pater nullus, Nu-mæ nepos dicitur. Præterea Romulum notabit periiſſe Sole deliquium patiente. Eoſdem libros Grammaticus explicet, inter alia, abſtruſum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronem uſurpaſſe aliaq; talia in commentarium referet. Hinc tranſibit ad ea, quę vel in pronunciatione, vel ſi antiquarius fuerit, in moribus & Gentium ritibus ſeculi conſuetudo immuta-vit. Ita ſcilicet, Auditores, unus ſępe idemque inter hiſto-ricos author res diverſiſſimas ſimul proponit & docet; ſa-cra inquam & prophana; & cæleſtia & terreſtria, hoc eſt, modò ſapientiæ, modò prudentiæ & ſcientiæ ſemen-tem quandam plena manu non ignaris ſuppeditat. Un-de ſanè non tantum hiſtoriæ & philoſophiæ arctam eſſe cognationem, ſed & eum, qui cum fructu in hiſtoriarum lectione verſaturus ſit, non una Philoſophiæ parte aut ſimplice vice ea inſtructum accedere debere in confeſſo ſit. Sacrarum quoque literarum ſeu Theologiæ ſtudio-ſus, quomodo officium & commiſſam ſibi provinciam rite tutabitur ſine hiſtoriarum cognitione? Quomodo ille temporum vices, quibus crevit & adolevit eccleſia, quomodo controverſiarum, quæ in eadem diverſis exortæ ſunt ſeculis, originem, cauſas atque indolem in-telliget? quinam rectæ & ſanæ ſententiæ teſtes, quæ ho-ſtium & adverſantium agmina fuerint, niſi face hiſtoria-rum prævia? Certè prudentia, quæ eſt mentis oculus, a-nima politicæ, nuſquam aliunde haurietur priùs. Nec ne-gaverim uſum & experientiam vitæ noſtræ & actuum magiſtram vulgo haberi. At illa quàm paucis, imo quàm difficulter & vix cuiquam in ſolidum contingat, eſſe te-ſtis queat vitæ etiam longiſſimæ brevitas, raritas even-tuum & occaſionum, rerum quoque, quas experiri in æ-tate quamvis Neſtorea mortali conceditur, paucitas. Quibus ſi ærumnę & pericula & ſæpe propoſiti finis fru-ſtratio accedant, nonne ſenectus & tandem mors homi-nem natum obruent, antequam illa multo uſu parta & confirmata prudentia uti dabitur? Themiſtoclem, qui annos centum & ſeptem vitæ numeravit, morti jam vi-cinum expoſtulaſſe cum natura accepimus; quod tunc egrediendum è vita eſſet cum jam uſu diuturno ſapere & rectè res gerere didiciſſet. Non ergo tam uſus quàm hiſtoria & eventuum frequens ex eadem obſervatio hanc in animis prudentium ſcientiam generabit. Nec a-liud de juris doctrina & ſtudio judicium eſto: illam dico legum & juriſprudentiæ diſciplinam, quæ haud uni lu-cro dedita, ſed cujus mater eſt politica, & artes ceteræ ejuſdem ſorores, quas inter omnes præcellit hiſtoria.

Ex

Digitized by Google

:x hac juris candidatus rectam prudentiam & res, cum
aude, exſequendi momenta & artificium diſcet: Ex
ac aſtutam malitiam, quæ hodie multis prudentia
enſetur, eſſe ſubleſtorum & levium tantum ingenio-
um intelliget;illa autem ſolida & nunquam intermori-
ura apud poſteros gloria perſiſtere, quæ odio vitiorum,
irtute & vera prudentia ſubnixa ſunt: Eas quoque vo-
es & verſus, quos in ore habuiſſe ſemper Julium Ceſa-
em eloquentiæ parens Cicero teſtatur:

Si violandum eſt jus, regnandi cauſa
Violandum eſt, ceteris rebus pietatem colas:

:os inquam in exitium legum & libertatis natos ac u-
urpatos fidæ rerum memoriæ indicabunt;& non niſi in
ledecus Chriſtiani nominis etiam iſto ſeculo ad praxim
c uſum à nonnullis revocari, dignos potius,qui ad Sty-
;a,unde profecti,remeent: Hiſtoria ergo eſt quæ hæc o-
nnia non quidem ignoranda, ſed vitanda cavendaque
emonſtrat,magiſtra juris & moris probi. Quocirca, au-
itores, qui puppim & proram rerum agendarum eam
ixerit, nihil præter rem dixerit. Scire aliquis cauſas
eſiderat, quibus parva reſpublica fieri magna queat?
uibus viciſſim eadem labefactetur, decreſcat, intereat?
iſtoria eſt, quæ iſta multo *certius & melius Chryſippo &*
rantore dicet. Vult ſcire quomodo cum civibus,cum in-
igenis, cum exteris, cum principibus & regibus ſit a-
endum? qua arte civiles motus aut præcaveri aut ſeda-
i queant? hiſtoria eſt, quæ vivis hæc exemplis demon-
trat. Vult ſcire quomodo ſuſcipienda, quomodo geren-
a, quomodo denique finienda bella? hiſtoria eſt, quæ
juſmodi hic præcepta ſuppeditabit, quibus nec Annibal
liquis aut Cæſar auſcultare recuſent. Iphicrates olim
t refert Plutarchus, cum multos de re bellica ſermo-
es habuiſſet, interrogatus ecquis eſſet, qui tantos ſibi
iritus ſumeret? utrum eques, an ſagittarius, an veles,
n legionarius? Nihil horum inquit, ſed qui his omni-
us novi imperare. Hiſtoria itaque eſt, quæ præſentia
ıoderabitur, & de futuris, ut innocentiſſima ità nequa-
uam vana nos divinatione inſtruet. Nec quidquàm hic
abendum certius,quàm quod ajebat M.Tullius, *nuſpiam*
icilius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ diſciplinam
gnoſci quàm ex annalium monumentis. Quod quaſi edi-
iciſſe ducum ſummus Lucullus,aut quod verius habeo,
Lucullo comperiſſe & ejus exemplo imitandum omni-
us propoſuiſſe Cicero videtur. Lucullus enim ad Mi-
ıridaticum bellũ à ſenatu miſſus, non modò opinionem
icit omnium, quæ de virtute ejus erat, ſed etiam glo-
am ſuperiorum. Quæritis quanam id arte aut induſtria
btinuerit? hac inquit Cicero,qua totum iter & naviga-
onem verſus Aſiam conſumpſit partim in percunctan-

do

do à peritis, partim rebus geſtis legendis, adeo ut in Aſiam factus imperator venerit, cum eſſet Româ profectus rei militaris rudis. Et adjicit deinde, tantum imperatorem in omni genere belli Lucullum fuiſſe, præliis, oppugnationibus, navalibus expeditionibus, totiuſque belli inſtrumentis & apparatu, ut Rex Mithridates poſt Alexandrum maximus, hunc à ſe majorem ducem cognitum, quàm quemquam eorum, quos legiſſet, fateretur. Hic enim ille eſt omnibus ſeculis admirandus imperator, ut alia ejus adverſus Mithridatem & Tigranem totius Orientis duos reges potentiſſimos, facta fortia prætermittam, qui cum exigua vix undecim millium militum manu, innumerabiles hoſtium phalanges adortus, peditum cæcidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta: Regem regum Tigranem & quidquid gladiis jam retuſis occidi non poterat, in fugam ſe conjicere compulit. Hic, auditores, ut iterum hoc repetam, Lucullus eſt, qui nequaquam ſatis duxit hæc talia ſumma cum gloria maximoque patriæ emolumento perpetraſſe, niſi & Archiam poëtam ſibi familiarem ac domeſticum reddidiſſet: Archiam, qui & C. Mario, quamvis ad humaniora hæc ſtudia duriori, jucundus & charus fuit. Nam & Cimbricas ejus res, atteſtante Cicerone, adoleſcens attigit. Mithridaticum verò ipſius Luculli bellum magnum atque difficile & in multa varietate terra marique verſatum totum ab eo expreſſum eſt, qui libri non modò L. Lucullum, fortiſſimum & clariſſimum virum, verùm univerſum populi Romani nomen longè latéque diffuſum illuſtrarunt. Cenſuit ſcilicet vir ſummus Lucullus, & qui hoc fortaſſe nomine per ludum à Pompejo M. *Xerxes togatus* eſt appellatus, nihil eſſe hiſtoria & rerum memoria præſtantius: ut nimirum cui adeſſet facultas & occaſio faciendi ſcribenda, non deeſſent quoque, qui eadem ad poſteritatem feliciter tranſmitterent, & ſcriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoque illius Africani judicium fuit, qui ſecum domi militiæque Polybium habuit, nec non & poëtam Ennium: Quorum etiam hic in ſepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, ut ceteros mittam, Magnus ille Alexander, licet multos rerum ſuarum ſcriptores habuerit, tamen cum in Sigæo ad Achillis tumulum adſtitiſſet, *ô fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inveneris.* Et verè. Nam Ilias niſi exſtitiſſet, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomen etiam & facta ejus ſilentio involviſſet. Unde etiam eſt quod cecinit Venuſinus:

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi: ſed omnes illachrymabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte: carent quia vate ſacro.

At-

Atque hæc quidem, Auditores, ſi in univerſum hiſtoriam ſpectemus: locum habeant: ſeorſim verò & in ſe ſpectata, non una nec unius erit generis hiſtoria. Alia enim *divina* eſt, *naturalis* alia, alia *humana*. *Divina*, immortalis Dei aliorumque cæleſtium vim & poteſtatem exponit: Qualis apud Græcos hiſtoria fuit Euhemeri, qui res geſtas Jovis & aliorum, qui Dii putabantur, conſcripſit; apud Judæos & noſtros eſt Moſis & Euangeliſtarum enarratio; cui accedunt Apoſtolorum Acta in commentarium à D. Luca relata: Ceterorumque eccleſiaſticorum ſcriptorum commentarii. Hujus ſtatuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in natura latentes aut exiſtentes earumque principia, cauſas, effecta & affectiones declarat: cujuſmodi eſt Ariſtotelis de Animalibus; Caji Plinii de rerum & univerſi natura, Theophraſti de ſtirpibus. Cujus finis eſt ſcientia. Tertia & ultima eſt *humana*, quæ actiones mortalium publicas privataſque complectitur: quæ & præcipuè hiſtoriæ appellationem merebitur: cujuſmodi iterum vel erit *Communis* vel *propria*. *Communis* omnium aut plurium populorum res geſtas continet, qualis eſt hiſtoria Polybii, Diodori Siculi, Trogi Pompeji. *Propria* exponit facta vel unius populi, vel hominum ſingulorum: prioris ordinis eſt Thucydides, qui Græcorum; Livius, qui Romanorum; Cæſar qui Gallorum res explicavit: Singulorum hominum facta & vitam exſecutus eſt apud Romanos Suetonius, Vopiſcus, Capitolinus, qui imperatorum acta ediderunt: Diogenes Laërtius inter Græcos philoſophorum res & ſectas diſcuſſit: Eginhartus apud Francos Carolum Magnum graphicè deſcripum poſteris reliquit. Hujus finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus ſatis intelligi putem ita nos hiſtoriam accipere, ut ſit *rerum publicè geſtarum ex fide narratio*: *Geſtarum* ſcilicet, ut nimirum figmenta omnia & fabellæ ex ingenio adinventæ excludantur. Quocirca neque Luciani verarum, ut ipſe ludens inſcripſit, narrationum libros, neque Æthiopica Heliodori, neq; Heraclidæ Abarim, aut Ariſtonis Lyconem, neq; Aſinum Apulei & id genus ſimilia ſcripta hiſtoriam eſſe admittimus. Quin nec Xenophontis quidem libros Cyropaideias pro hiſtoria accipiunt nonnulli; cum ob cauſas alias, tum quia in iis non tam ſtudio fuit ſapientiſſimo alioquin & accuratiſſimo ſcriptori, ut res Cyri domi militiæque geſtas exponeret, quàm ut poſteritati imaginem veri regis adumbratam proponeret. Neque interea adeò ſumus delicatuli, etiam ſi rerum publicè geſtarum narrationem hiſtoriam fateamur, ut eos, de quibus modò dictum, qui res & vitas ſingulorum perſequuntur, extra hunc cenſum, quod nonnulli voluerunt, reponendos exiſtimemus. Nam Suetonius, Vopiſcus ceteraque illa minorum gentium manus, licet non perpetuò publica, ſed privata ſubinde intermiſceant, pu-

publicarum tamen perſonarum res tractant, & ad eum omnes ſcopum collimant, ut ea, quæ imperio & publicè geſta ſunt, poſteris exhibeant. Noſter, quem explicandum ſumpſimus, Lucius Florus ab hac omnino nota immunis, univerſam propomodum rem Romanam tenui ab exordio cœptam ad faſtigium ſuum deducit. Populum enim Romanum ut hominem ob oculos proponens, ejus *infantiam, adoleſcentiam, juventam* ac tandem *ſenectam* quatuor veluti ætatum gradibus concluſit. Græci imperiorum ejuſmodi periodos in tria, ut plurimum, tempora partiebantur, ἀρχὴν, ἀκμὴν & παρακμὴν ſeu φθορὰν appellantes. Prima ætas, ut ſolent primordia, obſcurior & minus certa, ſeptem regibus abſolvitur. Et ut operis totius veluti guſtus detur, præeuntem me, auditores, mente ſequimini, dum non quidem ſingula, ſed è multis illuſtria, & ut ille ait, *ſumma ſequor faſtigia rerum.*

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre Remo, & urbis & Imperii conditor fuit. Originem gentis ab Ænea arceſſunt, qui, everſa Troja, in Italiam caſu delatus duxit in uxorem Laviniam, Latini regis & Amatæ filiam. Hinc bella cum Turno Rutulorum; & Mezentio, Hetruſcorum rege. Quibus in bellis Turno & Latino cæſis, Æneas Lavinium fundavit. Tandem, defuncto etiam Ænea, Aſcanius filius Albam longam condidit, in qua regnatum ab Aſcanio & Silviis, annis totis CCC. uſque ad Romulum, quem diximus; natum è Rhea Silvia, filia Numitoris regis Albani. Regnaverit Romulus annos 38. Quænam fuerit illis primis initiis reipublicæ forma, quæ urbis incrementa, quæ legum & magiſtratuum mutationes, noſter paucis, ſed accuratè attingens, præter cetera, oſtendit diviſam per tribus juventutem in equis & armis, quò ad ſubita bella expeditius vacaret; Conſilium reipublicæ fuiſſe penes ſeniores, qui ex auctoritate patres, ab ætate ſenatus vocabantur. Qua ex legum & politiæ cura ſtudioque haud temerè fuit conjicere Martium hunc populum ad ſumma, id eſt, ad Monarchiam divinitus fuiſſe deſtinatum. Acceſſit & auxit hæc Romuli ipſius apotheoſis. Nam cum diſcerptum à ſenatu plures putarent ob mores aſperiores, oborta deſubito tempeſtas Soliſque defectio conſecrationis ſpeciem præbuere. Cui & Julius Proculus mox fidem addidit, affirmans Romulum auguſtiore, quàm fuiſſet, forma conſpectum; placitumque Diis ut in cælo *QUIRINUS* appellaretur.

Poſt Romulum *Numa Pompilius* annos 43. *Tullus Hoſtilius* duos & triginta in imperio explevere. Quorum Numa religioſus, quaſi auſpicium à divinis faciendum omnibus denuncians, ſacra & ceremonias docuit: Pontifices, augures, Salios ceteroſque per ſacerdotia, annum in menſes faſtos nefaſtoſque dies diſtinxit; *Hoſtilius* militarem

Digitized by Google

litarem diſciplinam artemque bellandi adjecit; Primuſque, exercita juventute, provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum, deleta Alba, Romam migrare cives effecit. Hunc excepit *Ancus Martius*, qui mænia muro complexus eſt, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum & urbis amplitudinem plurimum contulit; jam tum ſcilicet præſagiens animo futurum, ut eo tanquam publico orbis hoſpitio omnes pæne mundi opes & commeatus reciperentur. *Tarquinius* inde *Priſcus*, Corintho oriundus, Græcum ingenium Italicis artibus miſcens ſenatus majeſtatem numero & centuriis auxit: Faſces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas tunicaſque palmatas ceteraque decora atque inſignia, quibus poſtmodum eminuit Imperii dignitas, ſubactis Tuſcis, Romam primus intulit. Qui cum annos 37. regnaſſet, *Servius Tullus* gubernacula invaſit: Ab hoc populus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curiis atque collegiis diſtributus. Quem poſt annos 44. ſecutus eſt *Tarquinius Superbus*, cujus faſtum tandiu perpeſſus eſt populus, donec aberant luxus & ſtupra: Hæc in filiis ejus ferre non potuit. Itaque expletis annis XXV, cum ornatiſſimæ fœminæ Lucretiæ vim intuliſſet natorum alter, patri regnum & ſimul imperium regibus abrogatum eſt.

Habetis, auditores, primam gentis ætatem & quaſi infantiam tranſactam ſub regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria adeo ingenio variis, ut ejuſmodi viros reipublicæ ratio & utilitas tum quaſi poſtulaſſe videatur. Nam ſi Romulum videamus (ut & verbis & anacephalæoſi authoris noſtri hæc claudam) *quid eo ardentius? at tali opus fuit, ut invaderetur regnum. Quid Numâ religioſius? talem res popoſcit, ut ferox populus religione mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quàm neceſſarius, ut acueret arte virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem Colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam Tarquinii ornamenta & inſignia, quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Servio cenſus, quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret reſpublica? Poſtremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.* Hic, auditores clariſſimi, ignoſcite ad aliena, id eſt, ad noſtra tempora mentem & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut magnis parva & nova veteribus componam, quid Belgium noſtrum majoreſque noſtros ad vindicandam libertatem concitavit, niſi ſimilis importunitas? Albani enim Hiſpaniarum regis legati & præſidis ſuperbum imperium cum armis occaſionem dediſſet, quæ hactenus aut opes, aut regna, aut rex longè lateque potentiſſimus tantum potuere, ut liberis libertatem eriperent?

Sic ergo Populus Romanus, Bruto Collatinoque ducibus, regis nomine cum perpetuo imperio deleto, reipublicæ formam in aliam tranſtulit. Libertatis ſuæ vindices annua dignitate donavit, conſules appellando, ut nimirum ſe civibus ſuis conſulere debere meminiſſent. Liber jam hinc populus prima adverſus exteros arma corripuit, mox pro finibus, deinde pro ſociis, tum gloria & imperio, laceſſentibus aſſiduè & uſquequaque finitimis. Nam confecto Hetruſco & cum Porſenna Latiniſque adverſus Tarquinios bello, conſules poſt annum ducenteſimum Volſcos domuerunt. Horum metropolim Vejos poſt decennem obſidionem cepit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabii ceciderunt, uno ſuperſtite, qui exinde cunctator eſt appellatus. Obſtrepebant intera hinc Sabini, illinc Samnites: Etruſcorũ quoq; populus nec non & Tarentini cũ Pyrrho dubiam aleam faciebant. Nec ſatis erant interna vicinaq; hæc mala, niſi & Senones Galli ab alio & noſtro hoc axe atque Oceano Alpes tranſgreſſi demonſtraſſent quod ipſi à celo & ſolo ſuo invictum atq; acre haberent, id à virtute habuiſſe Romanos. Mittunt tamen ad eos ex more legatos Romani, ſed ut inter arma, leges & jura non audiuntur. Quapropter totis jam caſtris urbi appropinquantibus ad Alliam flumen cum exercitu Fulvius occurrit, ſed ceditur. Mox urbem invadentibus cedit Manlius, & lecta cũ juvenum manu arcem Capitolii occupat: ex qua ſe & pulſam urbe libertatem aſſerit: Galli dum urbem habent, ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos venerati; ubi homines eſſe intelligerent, pari vecordia trucidant. Poſtremum aggreſſus eos ex inopinato Furius Camillus urbem Manlio & cum Manlio libertatem urbi reddidit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volſiniis, variæ urbem ſeditiones invadunt, in quibus tamen ipſis principem populum ut ſanctum adhuc & pium jure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem aut decora atque inſignia honorum vindicat.

Et talis quidem ille domi ac foris, talis pace belloque populus fretum ſuæ *adoleſcentiæ*, id eſt, *ſecundam ætatem* habuit: qua jam, annum prope quingenteſimum agens, univerſam inter Alpes & mare Italiam armis ſubegerat. Inde in majus robur & *juventam* quaſi exſurgens par orbi terrarum eſſe cœpit. Mam ducentis, qui ſequuntur, annis Europam, Aſiam, Africam & totum denique orbem terrarum bello victoriiſque peragravit. Initium à Carthagine factum. Nam quod Punicum primum appellavere hoc tempore terra marique ſummis utrimque viribus geſtum. Quibus autem viris & ducibus geſtum? non hominum, auditores, ſed fortitudinum nomina exaudieris Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quorum Regulo quid admirabi-

bi-

Digitized by Google

bilius? Qui hoſtium non modò, ſed & monſtrorum domitor, cum terrorem nominis ſui longe lateque circumtuliſſet. Xanthippi Lacedæmonis artibus captus in hoſtium poteſtatem vivus venit. At illle quid? non par tantum ſed omni calamitate excelſior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, qua Romam mittitur. Quippe diverſa quam hoſtis mandaverat, cenſuit, NE PAX FIERET : NE COMMUTATIO CAPTIVORUM RECIPERETUR. Sicque fide ſervata in Africam, id eſt, in extremum ſupplicium regreſſus eſt. At ille nec voluntario eo ad hoſtes ſuos reditu, nec ultimo denique ac crudeliſſimo ſupplicio territus, imo his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus aud. quam victum de victoribus, & quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphaſſe? Tandem navali prælio victi Pœni pacem petunt anno belli moti XXIV. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cum ecce, poſt Ligures, Illyrios & Gallos Inſubres aut pacatos aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licet priori cedat annorum ſpacio (nec enim ampliùs, quam octo & decem annos habet) tamen cladium atrocitate longe terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Traſimenum, ad Cannas denique, ipſe annos XVII. Italiæ viſceribus inhærens. Romani nihilominus fortes & ſui ſimiles, unam urbem gloriæ & virtutis ſedem non tam muro & laterum compage, quàm robore animi vallatam unanimes tenent. Prælio, quod ad Ticinum geſtum, pæne in hoſtium poteſtatem Scipio imperator veniſſet, niſi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuiſſet faucibus. Hic ille eſt Scipio, qui exinde in exitium Africæ adolevit, cognomen ex ejus ruinis adeptus AFRICANUS. Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli & Varronis exercitus ita conciſi, ut ipſe Annibal militem monet, *parceret ferro.* Alter ducum occubuit, effugit alter. Uter majore animo quærit noſter, ſibi reſpondens, *Paulum*, inquit, *puduit*, *Varro non deſperavit.* Jam aderat & quod adagio dicitur; *ſtabat ad portas Annibal.* Nec tamen animum deſpondet Romanus, ſed ut antea intra Tarpeam rupem, ita nunc urbi ſuæ incluſus toti adhuc orbi parem ſe ferebat. Vicerat interim Pœnus, ſi ut vincere, ita uti victoria noviſſet. At ille frui maluit. Unde alio avocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant, Bajarum & Campaniæ amœna proſtrarunt. Ibi ſiquidem luxu & delitiis tum ipſe tum exercitus vigor elanguit. adeo ut vere, quod à noſtro refertur, in eum dictum ſit, *Capuam Annibali Cannas fuiſſe.* Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, qua exturbaret Italia Annibalem. Victa erat, vel potius recuperata, duce Scipione, Hi-

ſpania; ibidemque (bono omine) eo ipſo, quo obſidebatur, die capta Hiſpanica Carthago. Unde rerum proſperarum fiducia jam plenus populus cum eodem Scipione in Africam tota mole converſus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africa vindicare. Hic Scipio poſt varios cum Aſdrubale, cum Syphace conflictus, poſt caſtra & oppida innumera incenſa facibus, aut everſa armis, ipſas Carthaginis portas obſidione concuſſit. Quo factum ut inhærentem atque incubantem jam ultra certum luſtrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regreſſus caſtra ſua in Africam tranſtulit; ut nimirum Romam, quam in Italia non poterat, in Africa debellaret. Quis, Auditores, tantorum tum ducum concurſus, quis præliorum eventus, exercitus & acierum forma fuerit, non meis ſed verbis authoris noſtri, ſi libet, dicentem attendite: *Non fuit*, inquit, *major ſub imperio Romano dies, quàm ille cum duo omnium & antea, & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione, defixi: ubi de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione nec melius, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt.*. Sed ceſſit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africam ſecutæ mox gentes Macedonia, Syria, Græcia omniſque propemodum Europa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale ſocietatem, partim ob priſcam Regum Macedoniæ famam & magni Alexandri gloriam ſuſceptum videbatur. Syriacum, adverſus Antiochum, Aſiæ opulentiſſimum regem, geſtum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, ut jam relatum, in Africa victus, & modò profugus hoſtem populi Romani toto orbe quærebat. Hujus in Antiochi militem cavillatio, digna quæ referatur, talis habetur: Oſtendebat Annibali Antiochus ingentes, quas adverſus populum Romanum paraverat, copias; convertebatque exercitum inſignibus argenteis & aureis florentem: currus etiam cum facibus, nec non elephantes turritos inducebat, equitatumq; frænis & ephippiis mollibus ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem inſpicit; & putaſne, inquit, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? tum Pœnus eludens ignaviam inbelliamque militum ejus pretioſe ornatorum, plane, inquit, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etiamſi avariſſimi ſint. Quid magis & lepide & ſimul ſalſe tanto à duce dici potuit? Rex de numero exercitus ſui ac de æſtimanda æquiparatione quæſierat; reſpondit Annibal de præda. Et ſane ita accidit. Nam victus & triumphatus prædæ cum ſuis fuit. Nec ceſſat hinc Romanus, ſed ut umbra corpus,

ita

a ſemper virtutem adverſarius inſequitur. Vix quie-
erat primum Macedonicum, quin ſecundum atque ei
ertium ſucceſſit. Gallogræci quoque, Illyrii, Achei &
 Hiſpania Numantini diu victorem populum habuere
xercitum. Ac poſtremum in Africa Punicum, quod
ertium dicimus, anno poſt finem ſecundi quinquageſi-
o, cœpit recrudeſcere. Sed huic, belli anno quarto,
cipio Æmylianus, Africani filius, ſummam impoſuit
anum. Totam enim & evertit & incendit Cartha-
inem; ardentemque per dies 17, aſpexit lachrimans.
Quanta autem & qualis ea urbium urbs fuerit, vel ex
ajo Saluſtio percipi poteſt, qui, ut ipſe alicubi profite-
ur, de ea ſilere, quam pauca dicere maluit.

Hucuſque auditores, tertiæ hoc ætatis populi Roma-
i ſeculum merito, ut poëtæ loquuntur, aureum dixe-
imus; centum verò qui inde ſequuntur anni, ferreos
lane & cruentos aut ſi quid immanius appellabimus.
Quippe cum Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis,
arthicis, Gallicis atque Germanicis expeditionibus,
uibus cælum gloria aſcendit, Gracchanæ Druſianæ-
ue permiſtæ cædes, adhæc ſervilia & gladiatoria bella:
enique in ſe converſus populus Marianis atque Sylla-
is, noviſſime Pompeji & Cæſaris manibus quaſi per
abiem & furorem ſemet ipſe laceravit. Quorum malo-
um ſi cauſſas quærimus, quænam aliæ fuere, niſi quod
Attali regis & Aſiæ opibus luxuque eo uſque accreviſſet
nagnitudinis, ut ſuiſmet viribus in ſemet rueret? Un-
le de rerum hoc ſtatu ita breviter & eleganter noſter:
*Syria prima nos victa corrupuit, mox Aſiatica Pergame-
i regis hæreditas. illa opes atque divitiæ afflixere ſeculi
nores merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicam
eſſumdedere.* Ad quæ ubi tempora ventum fuerit, au-
litores, pro Camillis, Scipionibus, Attiliis; (quorum
oſteriores duo poſt conſulatus & dictaturas, poſt fra-
tas variis triumphis Carthaginis opes publico ærario ad
em tutandam familiarem indiguere;) Septumulei po-
ius & Caſſii aliique, avaritiæ mancipia, opum gurgites
e offerent, & qui cum eſſent pauperes provincias acce-
erunt divites, quas ipſi dites reliquerunt pauperes.
Legimus Delphico Appollinis oraculo de Lacedæmoni-
orum republica proditum, tum perituram cum eam lu-
xus & opum cupido invaderet. Quid? nonne & in
iſthæc tempora & mores idem competit? Nam primò
honorum ambitus, unde niſi à divitiis excitatus? Unde
quoque Mariana & Syllana tempeſtas, magnificæque
paſſim & ſumptuoſæ largitiones, niſi ab opulentia ſimi-
liter, quæ peperit poſtremùm egeſtatem? Nec aliunde
ſtimulatus in patriam Catilina; Pompejus & Cæſar æ-
tu dominandi incenſi furialibus in exitium reipublicæ
facibus in ſe mutuo concurrere. Sed hæc involuta in-
ter ſe ac confuſa ab authore noſtro ſeorſim & ſeparatim

Digitized by Google

ſic enarrantur ſingula, ne vitia virtutum luminibus obſtruant. Primò enim, ut magnitudo creſcentis indies imperii appareat, juſta illa & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella Jugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum & cetera commemorat. Inde ad civium ſcelera turpeſque illas Druſorum Gracchorumque pugnas converſus, aduſque Auguſtum Cæſarem à quo initium mox ſumit quarta ætas ſeu φθορὰ & ſenium imperii, eo ordine rem deducit; ut virtutes, quæ in Auguſto fuerunt præcipuæ, non prætereat. Nam ſub finem operis ita de eo, inter alia, loquitur: *Auſuſque tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab urbe condita anno Ianum geminum claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc converſus ad pacem, pronum in omnia mala & in luxuriam fluens ſeculum, gravibus ſeveriſque legibus multis coërcuit. Ob hac tot facta ingentia dictator perpetuus & pater patriæ appellatus.* Atque hic colophonem ſuis Romanæ hiſtoriæ libris imponit author. Quæ populi Romani hiſtoria, ſi eam juſta lance pendamus, tanto ceterarum gentium hiſtoriis anteferenda, quanto populus Rom. ceteris gentibus imperii magnitudine præſtitit. Nam ſi ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos convertimus, cujus populi obſcuriora & tenuiora principia? cujus viciſſim, ſi ad ſequentia reſpicimus, admirabiliores progreſſus? cujus tanta majeſtas, tanta in proſperis rebus moderatio, in adverſis animi magnitudo? ubi & virtutum & vitiorum aut plura exempla aut illuſtriora? Author verò ex quo hæc ſingula deducemus L. Annæus Florus eſt. Quem Volaterranus Julium Florum Secundum maluit nominare: Quod exiſtimaret hunc eſſe eum Secundum, cujus amice meminit Fabius Quintilianus, qui & familiariter à ſe amatum eum addit, virum ut mitæ facundiæ ita infinitæ curæ. Julii cognomen à Patruo Julio Floro retinuiſſe idem conjicit. Cujus quoque Quintilianus mentionem facit, inter paucos diſertum eum fuiſſe indicans, utpote in eloquentia, quam in Galliis ſub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, ſi Trajani ævum, quo claruit & Quintilianus & Florus noſter, reſpicimus, non abs re conjeciſſe Volaterranus cenſeri poteſt. Niſi quod duo obſtare videantur: Prius eſt ipſe Quintilianus, qui non ut hiſtoricum aut inter hiſtoricos, ſed ut oratorem & inter eloquentiæ laude florentes utrumque & Julium Secundum & patruum ejus Florum concelebrat: Alterum eſt codicum veterum ſcriptura, in quibus non Julius, ſed L. Annæus Florus conſtanter indigetatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hiſpania oriundum fuiſſe, & fortaſſe ex ipſa Annæorum, id eſt, Senecarum gente. Quidquid horum ſit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum eſto, egregium opus

eſſe

eſſe hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cetera, redargui exiſtimo, quod in iis à Livio ſæpenumero abeat ac variet ſententia. Potius totius imperii florentis tabulam appellabimus, cum præſertim ipſe in prologo ſuo fateatur ſe ad exemplum eorum, qui terrarum ſitus pingunt, in brevi quaſi tabella univerſam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos poſuiſſe. Quod ſane ſcribendi genus ac ſtudium brevitatis, quidquid cenſeant alii, præcipue in hiſtorico amplectendum magnique faciendum judico. Nam & Saluſtium quid magis commendavit, quam oratio conciſa & ſtricta? Quid Thucydidem? de quo utroque cenſuram ac judicium hujuſmodi Senecæ habemus: *Cum ſit*, inquit, *præcipua in Thucydide brevitas, hac eum Saluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cecidit.* Brevitatem ſcilicet utriuſque laudat graviſſimus author Seneca, non tamen obſcuram illam & implicatam, ſed eam, quæ conjuncta eſt cum perſpicuitate: Et qualem Phocioni placuiſſe legimus, cui quondam in comitiis ſedenti cum unus è popularibus diceret, videris ô Phocion neſcio quid tecum ipſe meditari, tum ille, ita eſt, inquit, meditor & cogito, num ex iis, quæ ad populum verba facturus ſum, aliquid valeam recidere & amputare. Hic eſt ille Phocion, quem quoties ad dicendum ſurgere videret ipſe concionis & fori rex Demoſthenes, toties fatebatur, *adeſſe verborum ſuorun ſecurim.* Ut ergo nec oratorem indecet dictio preſſior & *βραχυλογία*, ita ea hiſtorico videatur eſſe propria; adeo, ut *neget* Cicero *quidquam eſſe in hiſtoria pura & illuſtri brevitate dulcius.* Atque hinc eſſe exiſtimandum, quod Cæſar Caligula, cum inter cetera, etiam Livii ſcripta vellet abolere, hanc præcipue cauſam commentus ſit, *quod eſſet verboſus in hiſtoria.* Noſter itaque author ſicuti nequaquam verboſus aut diffuſus, ita neque, ut illi, qui ſumma rerum capita aut nuda breviaria contexunt, in ſe reſtrictus eſt aut exſanguis, ſed ſobriam & verbis cultam orationem amat, denſus interim ſenteniis & rebus cum judicio prolatis adeo frequens & fœcundus, ut verborum prope numerum ſententiarum numero conſequatur. Quæ profecto quemadmodum inſignis eſt & noſtro cum maximis authoribus communis laus, ita reliquas, ſi non adſint, facile ſola compenſet. Nam ut in cibis ii præcipue laudantur qui minimum detrimentorum, ſucci plurimum habent, ita maximi facienda oratio, quæ pauciſſimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur.

Abſolvi, auditores, quæ hoc potiſſimum tempore dicenda mihi propoſueram. Illud coronidis adhuc vice addam: olim ſicuti exiſtimaſſe magiſtrum dicendi Fabium accepimus, multum profeciſſe eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicunque

Lucium hunc *Annæum Florum* ſibi diligenti inſpectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu maximoque operæ ſuæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæſarem & id genus majorum gentium lecturum hiſtoricos. Platonis cænam ejus fuiſſe indolis ajunt, ut ea invitati atque excepti, poſtridie, quaſi famem obſonaſſent, melius & majori cum appetitu pranderent, idem, adoleſcentes ſtudioſiſſimi, ex hujus authoris conſuetudine vobis futurum ſpondeo. Nam, ejus licet plenis vos lymphis proluatis, ſitim tamen & ſtudium maximarum rerum magis magiſque exiſtimulabit.

DIXI.

JU-

Digitized by Google

Justus Lipsius
lib. 2. Elect. cap. 5.

L. ANNÆUS Florus (ita enim indigetare cùm priſcis libris malim, quam Julium : quoniam Hiſpana origine fuiſſe colligo, &, niſi fallor, ex ipſa Senecarum gente,) is inquam Florus compendium non tam Livii, à quo ſæpe diſſentit, quam rerum Romanarum ſcripſit : ſi quid mei judicii eſt, compoſite, diſerte, eleganter. Subtilitas quidem & brevitas in eo ſæpe mira ; & ſententiarum quædam gemmulæ cum judicio inſertæ & veritate.

Claud. Salmasius
in Notis ad Florum.

NAzarianus liber manuſcriptorum omnium quibus uſi ſumus, antiquiſſimus, ut quem ante octingentos annos ſcriptum eſſe manifeſta ſit fides, quique bonitate ſuperat agmen illud Codicum, quibus adjutus eſt in hujus enchiridii recenſione optimus & doctiſſimus Vinetus, *Lucii Annæi Flori*, in titulo præfert. Nec alius poteſt eſſe Florus quam ille qui Trajani & Hadriani temporibus floruit, qui in Epiſtola ad Hadrianum, cujus Epiſtolæ ter aut quater mentionem apud Chariſium reperies, ſcribit, ſe Poëmatis delectari. Character autem iſtius hiſtorici compendii plane poëticus eſt, & hominis in poëtis non infeliciter verſati ; quamvis hoc parum probet ſi non alia accederent. Et mirum Grammaticis tam inviſum fuiſſe hoc opus, ut nuſquam aliquid ex eo ad teſtimonium citent, cum & Solinum ſæpius, qui longe poſt tempora Annæi Flori vixit, ut alibi pluribus oſtendemus, & alios non vetuſtiores aut meliores Solino ſcriptis ſuis ut locupletes & idoneos teſtes advocent.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google